

**6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ
DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Gonca TOPBAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Celal DEMİR

Eylül, 2019

Afyonkarahisar

T. C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Hazırlayan
Gonca TOPBAŞ

Danışman
Prof. Dr. Celal DEMİR

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “6. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Gonca TOPBAŞ

05.09.2019

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Celal DEMİR
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Gürbüz OCAK
: Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN

İmza

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gonca TOPBAŞ'ın "6. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi" başlıklı tezi, 05/09/2019 tarihinde saat 10.00' da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği' nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek (✓) oy birliği – () oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

6. SINIF TÜRKÇE DERSİ KİTABININ DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Gonca TOPBAŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Eylül 2019

Danışman: Prof. Dr. Celal DEMİR

Bu çalışmanın amacı 6. Sınıf Türkçe ders kitabında hangi değerlerin yer aldığını ve bu değerlerin metin türlerine göre dağılımını belirlemektir.

Araştırma için Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 2016 – 2017 eğitim öğretim yılında okutulan 6. Sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam 30 metin incelenmiştir. Metinlerde hangi değerlerin işlendiğine ve bu değerlerin metin türlerine göre dağılımına bakılmıştır. Verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Bu yöntemle elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Sonuç olarak 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde tespit edilen değerlerin oranları elde edilen bulgulara göre şu şekildedir: %13 ulusal değerler, %11 saygı, %10 sevgi, %9 duyarlılık, %6 vatanseverlik, %5 sorumluluk, %5 bilimsellik, %5 bağımsızlık, %4 çalışkanlık, %4 dayanışma, %4 dinî değerler, %4 adil olma, %3 barış, %3 yardımseverlik, %3 aile birliğine önem verme, %2 özgürlük, %2 hoşgörü, %1 dürüstlük, %1 misafirperverlik, %1 sağlıklı olmaya önem verme, %1 temizlik. Değerlere yer verme oranı en fazla olan metin türleri: hikâye (%24), biyografi (%14) ve deneme (%14) dir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Değerler Eğitimi, Türkçe Dersi

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF 6TH GRADE TURKISH TEXTBOOK IN TERMS OF VALUES

Gonca TOPBAŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARMENT of EDUCATIONAL SCIENCES**

September 2019

Advisor: Prof. Dr. Celal DEMİR

The aim of this study is to determine which values are included in the 6th grade Turkish textbook and the distribution of these values according to text type.

For the research, 30 reading texts taken from 2016-2017 Educational Year 6th Grade Turkish Textbook of the Ministry of National Education prepared by Board of Education are examined. Which values are processed in the texts and the distribution of these values according to the text types are analyzed. To collect the data, document analysis which is one of the qualitative research methods is used. Also, to be able to analyze the data, content analysis method is used.

In conclusion, the percentages of values that are detected in the 6th grade Turkish textbook are the followings; %13 national values, %11 respect, %10 love, %9 sensitivity, %6 patriotism, %5 responsibility, %5 science, %5 independence, %4 sedulity, %4 cooperation, %4 religious values, %4 being air, %3 peace, %3 helpfulness, %3giving importance to family unity, %2 freedom, %2 tolerance, %1 honesty, %1 hospitality, %1 giving importance to be healthy, %1 cleaning. The text types which have the highest rate of value usage are story (24%), biography (14%) and essay (14%).

Keywords: Values, Values Education, Turkish Lesson.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, 6. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinleri değerler açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, ders kitabındaki tüm metinler önceden belirlenen değerlere göre incelenmiştir ve bu değerlerin metin türlerine göre dağılımlarına bakılmıştır.

Tez yazma sürecimde yardımlarını esirgemeyen, her türlü konuda bana yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Celal DEMİR'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca yüksek lisans öğrenimim boyunca ders aldığım, eğitime bakış açımı değiştiren, deneyimlerini, yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Mustafa Ergün, Sayın Prof. Dr. Gürbüz OCAK ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mücahit GÜLTEKİN hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca bana destek olan, yardımlarını esirgemeyen hayat arkadaşım İlter TOPBAŞ'a; bu günlere gelmemde büyük emekleri olan anne ve babama saygı ve sevgiyle teşekkürlerimi sunarım.

Gonca TOPBAŞ

05.09.2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	İ
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	İİ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT	İV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	İX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR DİZİNİ	Xİ

GİRİŞ	1
PROBLEM DURUMU	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
PROBLEM CÜMLESİ.....	3
ALT PROBLEMLER.....	3
SINIRLILIKLAR	4
TANIMLAR.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. DEĞER.....	5
1.1.1. Değer Kavramının Özellikleri	8
1.1.2. Erdem, Ahlak, Etik ve Değer İlişkisi.....	9
1.2. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	13
1.3. DEĞERLER EĞİTİMİ.....	17
1.4. OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ.....	20
1.5. TÜRKİYE’DE DEĞERLER EĞİTİMİNİN DURUMU.....	23
1.6. DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI	31
1.6.1. Değerleri Telkin Yaklaşımı	31

1.6.2. Değer Analizi Yaklaşımı.....	32
1.6.3. Değer Belirginleştirme/Açıklama Yaklaşımı.....	33
1.6.4. Karakter Eğitimi Yaklaşımı	34
1.6.5. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı.....	35
1.7. DEĞERLER EĞİTİMİ VE AİLE	35
1.8. DEĞERLER EĞİTİMİ VE MEDYA	37
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	38

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	48
2. EVREN VE ÖRNEKLEM	49
3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	52
4. VERİLERİN GÜVENİRLİĞİ.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI TALİM TERBİYE KURULU TARAFINDAN HAZIRLANAN 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ METİNLERDE TESPİT EDİLEN DEĞERLERE AİT BULGULAR	54
1.1. AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	58
1.2. ADİL OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	59
1.3. BAĞIMSIZLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	60
1.4. BARIŞ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	61
1.5. BİLİMSELLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	62
1.6. ÇALIŞKANLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	64
1.7. DAYANIŞMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	65
1.8. DİNÎ DEĞERLER DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	66
1.9. DUYARLILIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	67
1.10. DÜRÜSTLÜK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	71
1.11. ESTETİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	71
1.12. HOŞGÖRÜ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	72
1.13. MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	73
1.14. ÖZGÜRLÜK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	74
1.15. SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	75

1.16. SAYGI DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	75
1.17. SEVGİ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	79
1.18. SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	82
1.19. TEMİZLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	84
1.20. VATANSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	84
1.21. YARDIMSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	86
1.22. ULUSAL DEĞERLER İLE İLGİLİ BULGULAR.....	87
2. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI TALİM TERBİYE KURULU TARAFINDAN HAZIRLANAN 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA TESPİT EDİLEN DEĞERLERİN METİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMINA AİT BULGULAR.....	90
2.1. HİKÂYE TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	93
2.2. ŞİİR TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	95
2.3. DENEME TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI.....	97
2.4. ANI TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	99
2.5. GEZİ YAZI TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI..	100
2.6. SOHBET (SÖYLEŞİ) TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	102
2.7. FABL TÜRÜNDE YAZILMIŞ METİNLERDEKİ DEĞERLERİN DAĞILIMI	103
2. 8. BİYOGRAFİ TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	104
2.9. MAKALE TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	104
2.10. FIKRA TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI	105
2.11. MEKTUP TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI....	106
2.12. TİYATRO TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI...	106
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	109
KAYNAKÇA	115

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Metinlere Dağılımı	56
Tablo 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Temalara Göre Dağılımı.....	57
Tablo 3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Türleri.....	91
Tablo 4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değer Çeşitlerinin Metin Türlerine Göre Dağılımı	92
Tablo 5. Hikâye Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı.....	94
Tablo 6. Şiir Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı	96
Tablo 7. Deneme Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı.....	98
Tablo 8. Anı Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı	99
Tablo 9. Gezi Yazısı Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı	101
Tablo 10. Sohbet (Söyleşi) Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı.....	102
Tablo 11. Fabl Türünde Yazılmış Metinlerdeki Değerlerin Dağılımı.....	103
Tablo 12. Biyografi Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı	104
Tablo 13. Makale Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı	105
Tablo 14. Fıkra Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı	105
Tablo 15. Mektup Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı	106
Tablo 16. Tiyatro Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı.....	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. İncelenen Kitapta Metinlerin Adları ve Temalara Dağılımı.....	51
Şekil 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Yüzdelik Dağılımları.....	55
Şekil 3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Temalara Göre Dağılımının Yüzdeleri	58
Şekil 4. Değerlerin Metin Türlerine Göre Dağılım Yüzdeleri	93
Şekil 5. Hikâye Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları	95
Şekil 6. Şiir Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları	97
Şekil 7. Deneme Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları	99
Şekil 8. Anı Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları	100
Şekil 9. Gezi Yazısı Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımı	101
Şekil 10. Sohbet (Söyleşi) Türündeki Metinlerde Tespit Edilen Değerlerin Yüzdelik Dağılımları	103
Şekil 11. Tek Metinli Türlerdeki Değerlerin Yüzdelik Dağılımı	107

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.: Aktaran

Bkz.: Bakınız

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TDK: Türk Dil Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

GİRİŞ

PROBLEM DURUMU

Toplumsal ve ikili ilişkilerin insani boyutu ve insani değerler konusunda konuşan ve yazanlar çoğunlukla gelinen noktanın iç açıcı olmadığı konusunda birleşmektedirler.

Çeşitli iletişim araçlarında, ne yazık ki hemen hemen her gün karşılaşılan insanların birbirlerine, doğaya, hayvanlara verdikleri zararlar araştırmacıların insani değerler konusundaki kaygılarını doğrular niteliktedir.

Toplumda meydana gelen insanlık dışı olaylar (darp, tecavüz, istismar, cinayet vb.) ve uzmanların görüşleri neticesinde değerler/insani değerler pek çok disiplin tarafından (felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi) araştırılan, konuşulan önemli bir kavram haline gelmiştir.

Bireyde davranış değişikliği meydana getirme süreci (Erden, 2014: 13) olarak tanımlanan eğitimin de önemli bir konusu ve araştırma alanı değer /insani değerlerdir. Değerlerin istenilen davranışa dönüştürülebilmesi, planlı-programlı bir eğitimle sağlanabilir. Değerler eğitimiyle millî ve evrensel değerlerin okul içi ve okul dışı etkinliklerle kazandırılması amaçlanmaktadır.

Değerler eğitiminde Türkçe/anadili dersinin rolü büyüktür. Türkçe dersinin önemli materyali olan metinler, hem dört temel dil becerisinin gelişimine hem de metinlerde verilen mesajlarla değerler eğitimine katkı sağlar. Metinlerde verilen doğrudan ya da dolaylı mesajları çocuklar özümser. Doğru/yanlış farkını ayırt ederek iyiyi gösteren karakterleri kimi zaman kahramanı yapıp ahlaki değer kazanır. Şiirlerde ve şiirlere hazırlık amacıyla verilen şarkılarda güzel ahlak, insani değerler, evrensel ve millî ahlak öğeleri çocukların ahlaki, millî, dinî, evrensel değerler yönünden geliştirir. Böylece vatanına, milletine faydalı, çevresine duyarlı, iyi ahlaklı, kişilikli, saygılı ve öz saygılı bireylerin sayısı giderek artar.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin tamamını önceden belirlenen değerler

doğrultusunda incelemek ve metinlerde belirlenen değerlerin metin türlerine göre dağılımını tespit etmektir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsü dildir. Dil bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar. Çünkü dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin halkası durumuna getirir (Aksan, 2007: 13). Dil, tarih ve kültür iç içe geçmiş kavramlardır. Bir milletin tarihi, kültürü o milletin diline yansır. Dil, geçmişle gelecek arasında bir köprü oluşturur ve toplumun kültürünün daha iyi anlaşılmasını, kültürel değerlerin nesiller arasındaki aktarımını sağlar.

Kültür; “Bir topluluğu, bir cemiyeti, bir milleti millet yapan onu diğer milletlerden farklı kılan hayat tezahürlerinin” (belirtilerinin) tümüdür (Ergin, 2005: 23). En önemli unsuru ve taşıyıcısının ise dil olduğu uzmanlar tarafından (Ergin, Aksan vb.) belirtilmektedir. Ana dil öğrenilmeye başlandığı andan itibaren kültür de öğrenilmeye başlar.

Kendi dilini iyi öğrenen çocuk daha fazla kelime hazinesine sahip olur ve daha etkili düşünür. Kültürel değerlerinin, kendi toplumunun kültürünün daha çok farkında olur. Kültürel öğelerin gelişmesi, öğrenilmesi; çocuğun tarihini, geçmişini, atalarını, araştırma ve merak etme güdüsünü kazandırır. Dolayısıyla kendi tarihini, geçmiş yaşantısını öğrenir. Geçmişteki değerleri geliştirip günümüz şartlarına uyarlayarak kendi millî kültürüne sahip çıkar. Böylece bize ait olmayan değerleri fark edip kültürel yozlaşmaya karşı çıkar. Dilin, kültürün değişmesine, kirlenmesine ve bizim kültürümüze, yaşantımıza uymayan öğelerin bize aitmiş gibi gösterilip hayatımıza girmesine engel olur. Kısaca dilini iyi öğrenen nesil, kültürüne de tarihine de sahip çıkar.

Türkçe dersinin önemli aracı olan metinler, değer aktarımında da önemli bir role sahiptir. Ders kitaplarındaki metinler, çocuk edebiyatı ürünlerinden oluşmaktadır. Bunlarla çocuklar eğlenceli vakit geçirirler aynı zamanda millî ve evrensel değerler hakkında farkındalık kazanırlar. Özellikle hikâyelerde kahramanların yaşadıkları ikilemli durumlar ahlak /karakter /değerler eğitimi için örnek durum veya olay oluşturur. Çocuğa sözlü olarak telkin edilen ve ona soyut gelen günlük hayatta uyması gereken kurallar, edebiyat ürünleri sayesinde

somutlaşır. Kurallara uydukları ya da kurallara uymadıkları zaman neler olacağını kahramanlar üzerinden öğrenirler. Kısaca çocuklar okudukları metinlerdeki kahramanlar sayesinde iyi – kötü, doğru – yanlış ayrımını kavrarlar; değerleri daha eğlenceli ve kalıcı olacak şekilde benimseler (Karatay, 2011: 1445).

Çalışmada; insanların eğitiminde, düşünce gelişiminde önemli bir yer tutan edebî metinlerin ne derecede değer içerdiği, bu değerlerin metin türlerine göre dağılımı ele alınmıştır. Çalışma; değerlerin, temalara ve metin türlerine göre literatürdeki diğer çalışmalardan daha ayrıntılı olarak incelenmesi yönüyle farklılık göstermektedir ve değerler konusunda Türkçe ders kitaplarında gelinen noktayı göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

PROBLEM CÜMLESİ

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunca hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında hangi değerlere, ne sıklıkta yer verilmiştir; bu değerlerin, temalara ve metin türlerine göre dağılımı nasıldır?

ALT PROBLEMLER

- ✓ Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî ve ulusal değerlerin sıklık düzeyi nedir?
- ✓ Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerine göre adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî ve ulusal değerlerin dağılımı nasıldır?

SINIRLILIKLAR

Bu çalışma, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanmış olan Türkçe 6. sınıf ders kitabındaki metinlerin değerler açısından incelenip değerlendirilmesiyle sınırlandırılmıştır.

TANIMLAR

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet (TDK, 2005: 483). Eğitim – öğretim açısından değer/değerler şöyle tanımlanmaktadır: “Bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren standartlardır.” (Akbaş, 2004a: 44).

Değerler Eğitimi: Değerleri yeni nesle kazandırmak amacıyla uygulanan eğitim faaliyetleridir (Ekşi ve Katılmış, 2016: 15).

Eğitim Programı: Toplumun ihtiyaçlarına ve felsefesine uygun olarak hazırlanan, okulların temelini oluşturan ve bireyde istenen yönde davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla yapılan tüm etkinlikleri gösteren planlardır (Erden, 2014: 19).

Öğretim Programı: “Eğitim programında yer alan her ders için ayrı ayrı hazırlanan, öğretmene öğretim sürecinde rehberlik eden kapsamlı ve yazılı programlardır” (Erden, 2014: 20).

Kazanım: “Öğretim süreci içinde öğrencilerin edinecekleri bilgi, beceri ve alışkanlıkları kapsamaktadır.” (İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006: 8).

Metin: “Bildirişim (iletişim) değeri taşıyan, dilsel göstergelerin düzenli ve tasarlanmış bir bütünü olan; duygu, heyecan, coşku, korku ya da insan ruhuna yönelik daha başka soyut değerleri yaratmaya / kullanmaya elverişli, anlam bakımından çok zengin dilsel birimlerdir.” (Günay, 2017: 47).

Edebî Metin: “Şiir, masal, destan, hikâye, roman, tiyatro, karagöz, ortaoyunu gibi çeşitli türlerden oluşan; duygu, düşünce ve hayallerin, insanda heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde ve estetik bir yapı içinde söylenmesi ve yazılması ile oluşan edebiyat ürünleridir. Bunlar genellikle sanat yönü öne çıkan, okuyucunun duygu, düşünce ve hayal dünyasına yönelen, mecazlı ifadeler kullanılan, anlatıma çağrışım ve duygu kazandırılarak okuyucunun farklı anlamlar çıkarması amaçlanan metinlerdir.” (Güneş, 2013: 4).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEĞER

Toplumun devamlılığında en temel unsur insanlardır. Çünkü insanlar hem içinde yaşadıkları toplumu etkilemişlerdir hem de toplumdan etkilenmişlerdir. Bu etkileşimde insanların toplum içindeki yerini, tercihlerini belirleyen en önemli unsur değerlerdir. Bu değerler korunup kuşaktan kuşağa aktararak toplumlar varlıklarını sürdürürler (Güven, 2014: 15).

Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için o toplumda iyi yetişmiş ve iyi karakter sahibi bireylerin olması gerekir (Hökelekli, 2013: 280). Çünkü iyi, ahlaki, toplumsal, insani, vicdani vb. değerlere sahip bireyler iyi bir ailenin temeli; iyi yetişmiş ve iyi karakter sahibi bireylerden oluşan aileler ise değerlerine sahip çıkan bir toplumun oluşmasının temelidir. Kısaca değer, her bireyin bir değer olarak görülmesini sağlar ve değerleri gelecek nesillere ulaştıracak bilincin oluşturulmasına katkıda bulunur.

Değerlerin bireylere aktarılabilmesi için ilk önce “değer” kavramının ne olduğunun bilinmesi gerekir. Fakat değer kavramı üzerinde pek çok araştırma ve çalışma yapılmasına karşın ortak bir değer tanımı yapılamamıştır. Bu durum da değer kavramının disiplinler arası bir kavram olduğunu gösterir (Güven, 2014: 15).

Alan yazındaki değer kavramlarına geçmeden önce bu kavramın sözlük anlamının ne olduğunun bilmesinde yarar vardır. 1918 yılında “Znaniiecki” tarafından sosyal bilimlere kazandırılan ve Latince “Kıymetli olmak, güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türeyen değer “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.” anlamına gelmektedir (TDK, 2005: 483; Bilgin, 1995; Akt. Güven, 2014: 15; Leichtentritt ve Rettig, 2001:151; Akt. Keskin, 2015: 105). Değer için bir şeyin önemini gösteren ölçüttür denilebilir.

Alan yazında çeşitli değer tanımları yapılmıştır. Bu tanımların ortak özelliği değerlerin insan davranışlarını yönlendiriyor olması, insanı diğer canlılardan ayıran unsurlar olmasıdır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Hökelekli (2013: 265) değeri şu şekilde tanımlamıştır: “İnsanın kendine özgü yeteneklerinin, iyi ve olgun insan olma kapasitesinin ortaya çıkmasına katkıda bulunan, hayatı geliştirip yücelten ve kişiliğimizin merkezinde yer alan manevi olgudur.” Bu tanımda dikkat çeken nokta değer kavramının manevi bir olgu olduğuna vurgu yapılmış olmasıdır.

Bazı araştırmacılar değer kavramının insan davranışlarına etkisini temele alan tanımlar yapmışlardır: Güven (2014: 17) göre değer “Bireylerin inançlarını, duygu ve düşüncelerini etkileyerek tercih ve davranışların belirlenmesinde rol oynayan unsurlar”dır. Ulusoy ve Dilmaç (2016: 16) göre değer “İnsanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insan davranışlarına yön veren inançlar bütünüdür.” Akbaş (2004a: 44) göre değer “Bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışları yönlendiren standartlardır.” Aydın ve Akyol Gürler (2012: 14) göre değer, insanların farklı durumlar karşısında gösterdiği davranışlarını yönlendiren köklü inançlardır. Bu tanımların ortak özelliklerini içeren kapsamlı değer tanımı olarak Dilmaç (2007: 16) ve Dilmaç (1999: 11) yaptığı tanım gösterilebilir: Bir insanın diğer insanların özelliklerini, isteklerini, niyetlerini, davranışlarını değerlendirirken başvurduğu kriterdir aynı zamanda insanı insan yapan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran inançlar bütünüdür.

Farklı bir değer tanımı da Keskin (2016: 21) tarafından yapılmıştır: “Değerler; insan, toplum, kurum veya ideolojinin düşünce, hüküm, tutum, davranış ve etkinliklerinde tercih edilen, kabul görülen, benimsenen, arzu edilen ve istenilen inanç, yargı, hedef, gaye, ölçüt, rehber, kural, duyuş ve düşüncülerdir.” Bu tanımda dikkat çeken husus değer kavramını sadece insan bazında ele almamasıdır. Değerin insan topluluklarındaki önemine ve ideolojilerin belirlenmesindeki katkısına da değinmiştir.

Araştırmacıların tanımlarından ve tespitlerinden yola çıkarak değer; insan davranışlarını iyiye, doğruya, güzele yönlendiren unsurlar veya ölçütlerdir aynı

zamanda toplum tarafından kabul gören davranışlar, inançlar, tutumlar vb.dir şeklinde bir tanım yapılabilir.

Değer kavramının tanımlarından yola çıkarak bu kavramının içinde hem bireysel hem de toplumsal unsurlar vardır denilebilir. Bireysel yönünde “inanç, tutum, karar verme, motivasyon, ihtiyaç” gibi unsurlar vardır; toplumsal yönünde ise “toplumca iyiye, doğruya yönelme; sosyalleşme, sosyal bilinç, grup ruhu vb.” mevcuttur. Değerler; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere üç boyutludur. Değerlerin bilişsel boyutunu değerlerin farkına varmayı, kavramayı ve nerede, nasıl kullanılacağı oluşturur. Değerlerin duyuşsal boyutunda iyi-kötü, doğru-yanlış, olumlu-olumsuz yargılar ve duygusal tepkiler vardır. Değerlerin psikomotor boyutunda ise bilişsel ve duyuşsal boyutta meydana gelen öğrenmelerin davranışa dönüştürülmesi vardır ve değerlerin davranışa dönüşebilmesi için bilişsel ve duyuşsal boyutun tamamlanması gerekir (Akbaş, 2004a: 44, 45).

Değerler “Olgun, iyi, uyumlu, üretken bir insan ve iyi bir vatandaş olmanın en önemli şartıdır ve insan olarak ne olduğumuz, ne olmamız ve nasıl olmamız gerektiği hususunda bizim yolumuzu aydınlatır.” Fakat değerler, bireylerin tercihlerini, davranışlarını, ilişkilerini bu kadar çok etkilemesine rağmen bireyler çoğu zaman sahip oldukları değerlerin farkında değildirler. Hayatlarını sorguladıkları zaman değerleri ve bu değerlerin yaşamlarında ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğunu anlarlar. Kendi değerlerinin ve amaçlarının farkında olan insanlar günlük olaylar karşısında daha çabuk ve doğru karar verirler bununla birlikte hem insanlar hem de toplumlar kaliteli bir hayat için değerleri hayatlarının amacı olarak görmelidir (Hökelekli, 2013: 286, 287; Yılmaz, 2008).

Değerlerin öznel mi yoksa nesnel mi olduğu konusu üzerinde sıkça tartışılan bir konudur. Her insanın, her toplumun ya da her çağın savunduğu değerler farklıdır. Fakat unutulmaması gereken bir nokta var o da herkes için geçerli olan ve tarihin her döneminde aynı geçerliliğe sahip değerler mevcuttur. Örneğin: yaşama hakkı, adalet, özgürlük, eşitlik. İnsanlar bütün görüş farklılıklarına rağmen bu değerler üzerinde birleşebilir. Bu durum da değer kavramının öznel olmadığını gösterir (Çiftçi Arıdağ, 2014: 86).

Tanımlardan ve ileri sürülen görüşlerden hareketle değer: İyi insan olma, insanlığa faydalı olma, ortak kurallara uyma, adalet, eşitlik, özgürlük, kişi hakkı gibi kavramları gözetme, kendini bilme, kendi öz değerlerinin farkında olma ve kendi değerlerini geliştirip hem kendine, kendi değerlerine hem de topluma faydalı insan olmanın altın yoludur.

1.1.1. Değer Kavramının Özellikleri

Değer/değerler, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar tarandığında değer kavramının özellikleri şu şekilde maddeleştirilebilir:

1. Toplumdaki sosyal kontrol sistemidir ve sosyal hayatı biçimlendirir.
2. İnsanlar arasındaki bağlılığı, dayanışmayı artırır ve insanlar arasında ortak noktalar oluşturur.
3. İnsan hayatını düzenler, yönlendirir ve insana moral verir.
4. Değerler birbirinden bağımsız değildir aksine birbirleriyle ilişkilidir. Örneğin; dürüstlük adaleti, adalet güveni, güven de huzuru getirir.
5. Değerler, kültürü şekillendirir ve kültürün devamlılığını sağlar.
6. Ahlaki olgunluk kazandırır.
7. Bilişsel değildir duyusaldır.
8. Sosyal hayatı düzenlerler ve bireylerin sosyal rol seçmelerinde yol göstericidirler.
9. Değerler dinamiktir ve değişme gösterirler. Toplumlara ve çağlara göre değişen değerler varken toplumlarda her zaman kabul gören değişmez değerler de vardır. Örneğin, teknolojik gelişmelerle birlikte internet ahlakı, bilgisayar ahlakı gibi yeni değerler ortaya çıkmıştır. Fakat adalet, hoşgörü, saygı, sevgi, barış, güven gibi değerler değişmez değerlerdir.
10. Değerler davranışlara rehberlik ederek insanların nasıl davranması gerektiğini gösterir yani bireylerin her davranışını dolaylı veya dolaysız olarak yönlendirir.
11. Değerler toplumun gelişip ilerlemesini sağlarlar.
12. Değerler sadece tek bir alanla ilgili değildir. Her alanın değerleri vardır. Ekonomik değerler, siyasal değerler, ailesel değerler, dinî değerler vb.

13. Değerler bireyin tercihlerini etkiler (Aydın ve Akyol Gürler, 2012: 3, 4, 5, 6, 7; Hökelekli, 2013: 265; Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 15; Güven, 2014: 19; Keskin, 2016: 36; Aydın, 2011: 40, 42).

Özetlemek gerekirse değer toplumun huzurudur, refahıdır, yaşam ve sosyal kalitesidir. Toplum tarafından kabul gören değerler, manevî sistemlerin kontrol mekanizması ve sigortasıdır. Değerler uzun vadede birikim ve geleceğe aktarım şeklinde oluşturulan toplumun temel yapı taşlarıdır. Her değer ayrı bir önemi ve diğer değerler ile bağlantısı vardır. Değerler bir bütünlük içinde birbirine bağlı bir yapı inşa eder. Bu temel taşlardan birinin tamamen bozulması diğer değerlerin de bozulmasına neden olur. Örneğin: adaleti eşitlik değeri var özgürlük çok önemli değil denemez. Özgürlük değerinin olmaması adalet ve eşitliğin bozulması anlamına da gelebilir.

Değerler; insanların karakterlerini, toplumun düzenini etkileyen unsurlardır. Hökelekli (2013: 269, 270) göre toplum ve insanlar açısından oldukça önemli olan değerlerin kaybolması ya da önemini yitirmesi sonucunda şu sorunlar ortaya çıkabilir:

1. Çocuk ve gençler sağlam bir karakter ve bütünleşmiş bir kişilik geliştiremezler.
2. Bireylerin ve toplumun ruh sağlığı ciddi bir tehdit altına girer.
3. Hayat anlamsız ve değersiz olarak algılanır.
4. Toplumda ahlaki çöküş yaşanır.
5. Aile mahremiyeti ve kutsallığı zedelenir, namus ve iffet anlayışı güç kaybeder.
6. Bencillik ve kişisel çıkar diğer amaçların önüne geçer.
7. Maddiyatın önemi artar ve maddiyat uğrunda her yol mübah görünür.
8. Toplumun temel kurumlarına güven azalır.
9. Bireyler birbirlerine güvenmez hale gelir.
10. Yolsuzluk, rüşvet, sahtekârlık gibi davranışlar ayıplanır olmaktan çıkar neredeyse beceriklilik ve işbirliği olarak görülmeye başlar.

Değerlerin kaybolması durumunda hem toplumsal hem insani hem de ahlaki bir çöküş yaşanacağı görülmektedir.

1.1.2. Erdem, Ahlak, Etik ve Değer İlişkisi

Erdem, ahlak ve değer kavramları aynı gibi görünüp zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında farklılıklar olan başka bir deyişle kapsam açısından birbirinden farklı kavramlardır. Bu bölümde erdem ve ahlak kavramları ile bu kavramların değer ile ilişkisi incelenecektir.

Erdem kavramının içeriği ve kapsamına geçmeden önce sözlük tanımını bilmek gerekir. Bu kavram sözlükte “Ahlakın övdüğü iyilikçilik, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adıdır.” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2005: 642). Sadece sözlük tanımına bakacak olursak erdem kavramının ahlak ve değer kavramlarını kapsadığı görülmektedir.

Ahlak kurallarının evrenselleşmiş hali “erdem”dir. Buradan hareketle, eğitimin amacı insanı erdemli hale getirmektir, denilebilir. Çünkü erdem insanların bir arada, uyum içinde yaşamalarına olanak sağlar, uyum da beraberinde huzurlu ortamı getirir. Kısaca toplumun huzuru ve mutluluğu için insanların amacı erdemli bir hayat yaşamak olmalıdır (Hökelekli, 2013: 274, 275).

Erdem ya da diğer adıyla fazilet kavramı değer kavramından farklı olmasına rağmen bu kavramın yerine kullanılmaya başlanmıştır. Değerler; kişiden kişiye, toplumdan topluma, çağdan çağa değişkenlik göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte baskın olan toplumlar öznel değerleri nesnelleştirme çabası içine girmiştir. Bunun dışında bazı değerler yaşanan çağda moda olmuştur. Örneğin, özgürlük, demokrasi, insan hakları, eşitlik, barış... İnsanlığın geleceği için gerekli olan bu değerleri, herkes kendine göre yorumlamıştır. Sonuçta bazıları yanlış anlaşılmış ya da suistimal aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin, özgürlük değeri sınırsızlık ve sorumsuzluk olarak yorumlanmıştır. Bu örnekten hareketle sorunların kaynağının evrensel olması gereken değerlerin bireylere indirgenmesi olduğu söylenebilir. Böylece herkes değerleri kendisine göre yorumlamış ve çatışmalar, sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Fakat değer eğitiminin sağlıklı yürütülebilmesi için nesnel değer yargılarının esas alınması gerekir. Bu durumda erdem kavramı ortaya çıkmaktadır. Yani herkes tarafından kabul edilen değerler erdem olarak adlandırılmaktadır. Değerler, öznel ve değişkendir oysa erdem, nesnel ve sabittir (Arslan ve Yaşar, 2014: 11; Yaman, 2014: 25, 26). İnsanlığın geleceği için değerlerin erdemleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü herkese, her çağa göre değişen değer kavramı insanlar arasında ortak bir nokta oluşturamamaktadır.

Eskiden marifet ve fazilet olarak geçen kavramlar, günümüzde bilgi ve erdem olarak adlandırılmaktadır. Her türlü gelişmenin temeli bilgidir. Bilgiyle birlikte dış dünya ve insanın iç dünyası anlamlandırılmaktadır. Modern toplumda yalnız bilim ve

teknolojideki gelişmeler önemsenmiştir. Sonuç olarak bilgi kirlenmesi ortaya çıkmıştır. Yani insanın ahlaki yönü ihmal edilmiştir. Eğitimin amaçları arasında olgun insan yetiştirme hedefi yoktur. Modern toplum insanı sadece bilgi depolama ve aktarma aracı olarak görmüştür. Değerler zayıflamıştır bireysel ve toplumsal pek çok sorun beraberinde ortaya çıkmıştır. Bunun önüne geçmek için “haz ve menfaat” ahlakı yerine erdem ahlakının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Toplumun ruh sağlığının korunabilmesi manevi ve ahlaki değerlerin yeni nesillere sistemli ve kalıcı yöntemlerle aktarılması ve onların bu değerleri davranışa dönüştürmesine bağlıdır (Hökelekli, 2013: 275, 276, 277). Bunun için de ailede başlayan değerler eğitimi okullarda sistemli bir şekilde devam etmeli, bir program doğrultusunda öğretilmeli ve öğrenciler tarafından içselleştirilmesi sağlanmalıdır.

Ahlak kavramına bakacak olursak, “Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda olduğu davranış biçimleri, kuralları; iyi nitelikler, güzel huylar.” anlamına gelmektedir (TDK, 2005: 43). Bu tanımdan yola çıkılırsa değer kavramı ahlak kavramını içine alır şeklinde bir yargıya varabiliriz. Akbaş (2014a: 51) tarafından yapılan tanım bu yargıyı doğrulayacak şekildedir: “Ahlak bütün toplumu ayakta tutan değerler sistemidir.”

Ahlak konusunda otorite olan isimlerden Kohlberg ve Freud’un da ahlak tanımlarına ve yorumlarına bakmakta yarar vardır:

Kohlberg’e göre “Bilişsel bir yetenek olarak ahlak, bireyin kendisinin belirlediği ve aynı zamanda evrensel ilkelerle örtüşebilecek düzeydeki ilkelere göre yargıda bulunması, kararlar alması ve bu doğrultuda da davranabilmesi yeteneğidir.” (Kohlberg, 1968/1995; Akt. Çiftçi Arıdağ, 2014: 64). Kısaca Kohlberg ahlaki bireyin davranışlarını etkileyen evrensel ilkeler olarak tanımlamıştır.

Freud’a göre ahlak “Suçluluk, utanç ve aşağılık duyguları aracılığıyla cinsel ve saldırgan dürtülerin süper ego ile kontrol edilmesidir. Süper ego, içselleştirilmiş ahlaki değerlerden, davranış kurallarını içeren normlardan ve bireyin yaşamının çok erken dönemlerinde ebeveynlerinden üstlendiği yasaklardan oluşur.” (Çiftçi Arıdağ, 2014: 86) Yani Freud ahlaki insanın ilkel ihtiyaçlarını kontrol altında tutan bir mekanizma olarak görmektedir.

Kohlberg ahlakın toplumsal yönüne vurgu yaparken Freud ise ahlakın bireysel yönüne vurgu yapmıştır.

Ahlak kelimesi Batı dillerindeki “ethic” ve “morale” terimlerini içine alır ve “özelde insan davranışlarının ve insanlar arasındaki ilişkilerin; genelde ise toplumun oluşturduğu birtakım kuralların iyi veya kötü olarak nitelendirilmesi.” anlamına gelir ve ahlak; insanın iradesiyle yani bilinçli olarak yaptığı, toplumsal kurallara uygun, iyi veya kötü olarak değerlendirilebilecek davranışları konu edinir. Ahlak kavramının tanımlarından ve ahlakın konusundan hareket ederek ahlak eğitimi bir bakıma değerler eğitimidir denilebilir (Aydın ve Akyol Gürler, 2012: 17, 18, 22). Ahlaki eğitimin verilmesi, değer eğitimiye yapılmış büyük bir hizmettir. Ayrıca değer sınıflaması içinde de ahlaki değerlerin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle insanların toplumun güvenli, düzenli, saygı ve sevgi içinde hayatını devam ettirebilmesi için ahlaki değerler oldukça önemlidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 112). Çünkü gerek ahlak eğitiminin gerek değerler eğitiminin esas noktalarını toplumsal kurallara uygunluk; iyi-kötü, doğru-yanlış ayrımını kavramak oluşturur ve her ikisi de iyi, bilinçli, duyarlı insanlardan oluşan huzurlu bir toplum oluşturmayı amaçlamaktadır. Hem ahlak eğitimi hem de değerler eğitimi toplumda birleştirici bir güç görevi görmektedir.

Bir başka karıştırılan kavram ise etikdir. Etik kavramı değer ve davranışı yani ahlakı kapsamaktadır. İlk bakışta etik demek değer demektir gibi görünse de eyleme yani uygulamaya dökülmüş halinde ise ahlak meydana gelir. Kısaca ahlak, değerlerin sosyal hayatla bağlantısını sağlar. Değer ve ahlakın birleşimi de etiği oluşturur (Aydın, 2011: 44, 45).

Araştırmacıların açıklamalarından yola çıkarak en geniş kapsamlı kavram erdemdir denilebilir. Erdemden sonra kapsam sıralamasına göre etik, değer ve ahlak gelir. Erdemli olan bir insan ya da toplum; etik, değer ve ahlak yönünden hiçbir sıkıntı yaşamayacaktır.

Kavramların iyi bilinmemesi, kavramlara yüklenen yanlış yorumların ayırt edilmemesi, kavramlar arası karışıklığın giderilmemesi, bilinçli olarak kavramlara yeni yorumlar yüklenmesi, değer kavramının ve eğitiminin anlaşılmasında, aktarılmasında zorluklara sebep olmaktadır. Evrensel değerler olmakla birlikte

değerler genellikle öznedir. Her toplumun kendine özgü değerleri vardır. Bu değerler erdemli kişileri, kişinin ve toplumun ahlaki yapısını oluşturur.

1.2. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Literatürde değerlerle ilgili pek çok sınıflama bulunmaktadır. Değer sınıflandırmalarının çeşitliliği aslında değerlerin ülkeden ülkeye, kişiden kişiye, çağdan çağa değiştiğinin yani değer kavramının öznel olduğunun somut bir göstergesidir.

Değerler; “işlevsellikleri, zorlayıcılık durumları, değer alanları, yönelimleri, değer sisteminin oluşumu” gibi farklı açılardan ele alınarak sınıflandırılmışlardır (Keskin, 2016: 51).

Değer sınıflandırılmalarından bazıları şunlardır:

Spranger (1928); bilimsel değer, ekonomik değer, estetik değer, sosyal değer, politik değer ve dini değer olmak üzere altı temel değer grubu belirlemiştir. Spranger (1928) tarafından yapılan bu sınıflandırma Allport, Vernon ve Lindzey (1951) tarafından ölçeğe çevrilmiştir (Akbaş, 2004a: 55).

Allport, Vernon ve Lindzey (1960)’in değerler sistemi: estetik değer, teorik değer, dini değer, siyasi değer, sosyal değer, ekonomik değer olmak üzere altı boyuttan oluşur. Bu değerlerin önem derecesi kişiden kişiye farklılık gösterir ve birey birden fazla değeri benimseyebilir (Akt. Karababa, 2015: 14–15).

Ülken (1965) değerleri; içkin değerler, aşkın değerler ve normatif değerler olmak üzere üçe ayırmıştır:

İçkin değerler: Teknik, sanat ve bilgi değerlerini içeren bilinç verileridir. İnanmadan daha çok bilginin hâkim olduğu değerlerdir.

Aşkın değerler: Bireyin sosyal çevresiyle etkileşimiyle doğan kişilerarası değerlerdir. Bilgiden çok inanma üzerine kuruludur. Bu değerler ahlak ve dindir.

Normatif değerler: Kişilerarası ilişkilerden doğan sözler ve eylemlerin birbirleriyle değişiminden doğan eylemlerdir. Değerlerin ölçüsü ise değişim örnekleridir (Akt. Keskin, 2016: 39; Akt. Poyraz, 2004: 86).

Rokeach (1973) göre dünyadaki bütün insanlar toplam otuz altı ana değere sahiptir ve bu değerlerin önemi herkes için aynı değildir. Otuz altı ana değeri istenilen durumları gösteren amaç değerler ve bu değerlere ulaşmak için kullanılan aracı (vasıta) değerler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Amaç değerler şunlardır: “rahat bir hayat, heyecanlı bir hayat, başarı duygusu, barış içinde bir dünya, güzelliklerin dünyası, eşitlik, mutluluk, iç düzen, yaşlı sevgisi, ulusal güvenlik, memnuniyet, kurtuluş, özsaygı, toplumsal kabul, dostluk, bilgelik ve aile güvenliği”dir. Aracı değerler ise şunlardır: “tutku(hırs), geniş fikirlilik, kabiliyet, neşe, masumiyet, cesaret, bağımsızlık, entelektüel, mantık, sevmek, itaatkâr olma, kibarlık, sorumluluk, özdenetim, yardımseverlik, affedicilik”tir (Akt. Güven, 2014: 22, 23).

Schwartz (1992), aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 54 ülkeden veriler toplayarak bu verileri bireysel ve toplumsal düzeyde incelemiş ve 56 tane değer belirlemiştir. Bu değerleri 10 değer grubu altında toplamıştır:

1. *Güç*: otorite, sosyal statü, kişiler üzerinde kontrol, maddi üstünlük ve refah.
2. *Başarı*: Başarılı olmak, yetkinlik, hırs, zekilik, sözü geçen biri olmak.
3. *Hazcılık*: keyif, hayattan tat almak.
4. *Uyarılma*: heyecanlı yaşam, değişken bir hayat yaşamak, cesur olma girişkenlik.
5. *Öz – yönelim*: özgürlük, yaratıcılık, kendi amaçlarını seçme, merak.
6. *Evrenselcilik*: insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek, açık fikirli olma, sosyal adalet, eşitlik, hoşgörü.
7. *İyilikseverlik*: yardımseverlik, dürüstlük, bağışlayıcı olma, sorumluluk sahibi olma, sadık olma.
8. *Geleneksellik*: hayatın kendine verdiklerini kabullenme, dindar olma, alçakgönüllük, geleneklere saygı, ılımlı yaşam sürmek.
9. *Uyum*: anne, babaya ve yaşlılara değer verme, kibar olma, itaatkâr olma, öz disiplin.
10. *Güvenlik*: aile ve ulusal güvenlik, toplumsal düzen, temizlik, sağlıklı olma, iyiliğe karşılık vermek (Schwartz, 1992; Akt. Karababa, 2015: 10–11; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60–61).

Schwartz (1992) bu değer gruplarının birbirleriyle olan ilişkilerini zıtlık ve uyumluluk olmak üzere iki boyutta inceleyerek de yapısal bir model geliştirmiştir. İlk boyutta yeniliğe açıklık karşısında muhafazacı yaklaşım; ikinci boyutta ise özaşkınlık karşısında özgenişletim vardır (Akt. Keskin, 2016: 52).

Güngör (2010: 84) değerleri; estetik değerler, teorik değerler, iktisadi değerler, siyasi değerler, sosyal değerler, dinî değerler ve ahlaki değerler olarak sınıflandırmıştır. Böyle bir sınıflandırma yapmasının sebebini ise şu şekilde açıklamıştır: Bunlar insan hayatının belli başlı varlık sahalarıdır. Herkesin hayatında bu değerler farklı derecelerde de olsa yer alır ve insanlar bu değerlere kıymet verirler.

Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998) değerleri ilgili bulunduğu insan topluluğunun özelliğine göre ailevi değerler, toplumsal değerler ve bireysel değerler olmak üzere üçe ayırmıştır. Bireylerin ortak davranışlar ortaya koymasını, toplumun devamlılığını sağlayan içinde örf, adetler, toplum içindeki çatışmaları azaltan toplumsal kuralları vardır. Bu kuralları toplumsal değerleri oluşturur. Bireysel ve ailevi değerler ise karakter gelişiminde önemlidir. Sağlıklı ve nitelikli bir toplumun oluşması için bireylerin kişilik açısından sorunlu olmaması gerekir (Akt. Güven, 2014: 21).

Kinnier, Kernes ve Dautheribes (2000) e göre evrensel değerler şunlardır: gerçeği arama, adaleti arama, kendini koruma ve kendine saygı gösterme, kendini övmeme veya benmerkezci olmama, davranışlardan sorumlu olma ve vicdanına göre hareket etme, tüm insanlar arasındaki bağlılığa saygı duyma, başkalarına yardım etme, diğerleri için saygılı, hoşgörülü ve bağışlayıcı olma, başkalarına zarar vermeme, çevreyi ve diğer canlıları korumak (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 30).

Dilmaç ve Arıcak (2012) değerleri dokuz başlık altında incelemişlerdir:

1. *Toplumsal değerler*: yardımseverlik, tevazu, nezaket, saygı ve hoşgörü.
2. *Kariyer değerleri*: kalite, eğitim ve kariyer.
3. *Entelektüel değerler*: beden sağlığı, akıl sağlığı, bilgi, başarı.
4. *Maneviyat*: ibadet, din, iman, iç huzur.
5. *Materyalist değerler*: para, mal/mülk, statü...
6. *İnsan onuru*: namus, şeref, adalet vb.

7. *Romantik değerler*: aşk, haz/zevk, eş/sevgili vb.
8. *Özgürlük*: bağımsızlık, emek, kültür vb.
9. *Fütüvvet*: cömertlik, cesaret vb. (Karababa, 2015: 17).

Dilmaç (2012), insanın mükemmelliği amaçlayan İnsani Değerler Programı'nda değerleri evrensel değerler ve ilgili değerler olarak ikiye ayırmıştır. Evrensel değerler: sevgi, hakikat, iç huzur, doğru davranış ve şiddetten kaçınma. İlgili değerler ise evrensel değerleri kazandırma sürecinde tekdüzeliği ortadan kaldırmak ve değer kazandırmayı daha somut hale getirecek dürüstlük, umursama, paylaşma, mutluluk, sabır, cesaret, saygı, merhamet ve düşünceli davranma gibi değerlerdir.

Güven (2014) Türkçe dersinde öğretilmesi gereken değerleri 9 ana başlık ile 39 alt başlıkta sınıflandırmıştır:

Sevgi: insan sevgisi, hayvan sevgisi, doğa sevgisi, yaşam sevgisi.

Saygı: yaşça büyük insanlara gösterilen saygı, başkalarına saygı, farklılıklara saygı.

Hoşgörü: başkalarına karşı hoşgörü, merhametli olmak, alçakgönüllü olmak, öfke kontrolü, empati.

İyilik yapmak: yardımlaşma ve dayanışma, komşuluk ilişkileri, misafirperverlik, imece, arkadaşlık, cömertlik.

Dürüstlük: doğruluk, adil olmak.

Barış: kişinin kendisiyle barışık olması, kişinin başkalarıyla barışık olması, dünyada barış.

Sorumluluk: kişinin kendisine karşı sorumluluğu, bireyin ailesine karşı sorumluluğu, topluma ve ülkeye karşı sorumluluk, doğaya ve çevreye karşı duyulan sorumluluk, tutumluluk, vefakârlık, sadakat, çalışkanlık, fedakârlık.

Özgüven: girişimcilik, cesaret, kişinin sahip olduğu haklarını savunabilmesi, özgürlük.

Ulusal değerler: millî değerler, bağımsızlık, Atatürkçülük.

Keskin (2016, 52) göre değerler “kurumsal işlevleri, yönelim durumları ve zorlayıcılık düzeyleri” açısından “ahlaki değerler, geleneksel değerler, toplumsal değerler, sosyal değerler ve evrensel değerler” olarak da sınıflandırılmıştır.

1.3. DEĞERLER EĞİTİMİ

İnsanları diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden biri sahip olduğu değerlerdir. Bu değerler, insanların hayatlarını etkileyecek derecede önem teşkil etmektedir. Çünkü insanların davranışları, kişilikleri, bakış açıları değerlerden etkilenir. Bu yüzden insanların değerleri farkına varması, benimsemesi ve değerleri içselleştirip davranışa dönüştürmesi gerekir. Bu durum değerler ile tutum ve davranışlar arasında bağlantı olduğunu, değerlerin bunları yönlendirdiğini gösterir. Değerlerin tutum ve davranışları doğru bir şekilde yönlendirebilmesi için değerler eğitimine ihtiyaç vardır. Hayat boyu devam eden değer kazanma ya da kazandırma süreci değerler eğitimi olarak adlandırılmaktadır (Yaman, 2014: 18; Aydın ve Akyol Gürler, 2012: 15).

Değerler eğitiminin amacı, “Çocuğun doğuştan getirdiği en iyi tarafı ortaya çıkarmak, kişiliğinin her yönüyle gelişmesini sağlamak, insani mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak, bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve kurtarmak, bunun yanında iyi ahlakla donatmak ve bu değerlerin devamını sağlamaktır.” Değerler eğitiminde en önemli rol aile ve öğretmenlere düşmektedir. Aile ve öğretmenlerin değerler konusundaki davranışları doğru, tutarlı ve sürekli olmalıdır. Ayrıca çocuğa, iyi-kötü, doğru-yanlış ayrımı net olarak belirtilmelidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şudur ki önemli olan çocuğu değerler konusunda bilgilendirmek değildir. Değerleri benimsemelerini sağlamak; kişiliğini, ahlakını ve karakterini güçlendirmek; ruhsal yapısını korumak; hayatını anlamlandırmak; birlik ve beraberliği sağlamaktır. Değerler eğitiminin gerekliliği ise şu noktalardan anlaşılabilir: modern kültürle gelen duyarsızlaşma ve yozlaşma, aile kurumunun zayıflaması, toplum içinde şiddet ve cinayetin artması, iş ahlakının zayıflaması, insanların kendilerine ve topluma yabancılaşması. (Aydın ve Akyol Gürler, 2012: 15, 16, 17).

Lickona (1991) göre değerler eğitimi şu açılardan gereklidir:

1. Gençlerin kendilerine ve çevrelerine zarar verme eğiliminde bulunması toplumsal bir sıkıntının göstergesidir. Bu problem, gençlere ahlaki ve manevi yönde destekle yani değerler eğitimiyle atlatılabilir.
2. Toplumların varlıklarını sürdürebilmesi için değerlerin bireyler tarafından benimsenmesi gerekir. Demokratik bireyler yetiştirebilmek, bir kurum içinde bireylerin birbirlerine nasıl davranacaklarını belirlemek için değerler eğitimi gereklidir (Güven, 2014: 28–29).

Değerler eğitiminin gerekliliğini gösteren sorunların en önemli sebeplerinden birisi de bilim ve teknolojinin gelişmesiyle geleneksel değerlerin amacını ve önemini anlamayanların, bu değerleri modern kavramlara karşı olarak görmesidir. Sonuç olarak geleneksel değerler ve modern kavramlar yarışı başladı. Ahlaki, manevi ve geleneksel değerler önemsenmez oldu. Toplumsal bir çöküş başladı. Hâlbuki geleneksel değerler ve modern kavramlar aynı çatı altında birleştirilip birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görülürse sorunlar çözümlenmiş olur (Akyol ve Gürler, 2010; Lickona, 1991; Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 42)

Araştırmacıların belirttiklerin sorunların ortadan kalkması ve değerler eğitiminin başarılı olması için değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar yine çeşitli araştırmacılar tarafından oluşturulan şu ilkeler doğrultusunda sürdürülmelidir:

1. Değerler eğitimi ayrı bir ders olmayıp bütün ders programları ile okul içi etkinlikleri içine alan bir müfredat çerçevesinde yürütülmelidir. Bütün dersler bu amaç doğrultusunda birbirleriyle bağlantılı olmalıdır.
2. Değerler eğitimi, eğitim kurumları yanında aile ve mahallî kurumlarla dayanışma ve destek içinde yürütülmelidir ayrıca medyanın da değerler eğitimi konusunda desteği alınmalıdır.
3. Değerler eğitimi okul hayatının her kademesinde olduğu gibi yaşam boyu da devam eden bir süreç olmalıdır.
4. Değerler eğitimi ve akademik başarı bütün olmalıdır. Yüksek ahlaki standartlar sağlandıktan sonra akademik başarı beraberinde geleceği unutulmamalıdır.

5. Değerler eğitimi olumlu davranışları kazandırmakla beraber olumsuz davranışları da hedef almalı ve bu davranışları düzeltmeyi amaçlamalıdır.
6. Bilişsel alanda olduğu gibi değerler eğitimi alanında da en iyi öğrenme yaparak yaşayarak öğrenmedir.
7. Değerler eğitimi konusunda “okul eksenli” değil “toplum eksenli” bir eğitim modeli oluşturulmalıdır yani toplumun her kesiminde saygın kabul edilen, evrensel, ortak, insani değerlere ve toplumsal taleplere göre değerler eğitimi düzenlenmelidir.
8. “Değerler eğitimi öğrencilerde ahlaki/manevi değerlere içtenlikle ve ısrarla sahip çıkma, bunları savunma; kötülüklerle mücadele etme bilincini canlı tutan bir ahlaki cesaret ile farklı yaşam biçimlerine karşı tahammül ve hoşgörü anlayışını yerleştirmeye önem vermelidir.”
9. Değerler eğitiminin başarısının artması ve hedeflere ulaşılabilmesi için “en iyi eğitim kurumu” olan ve “en iyi eğitmen”lerin bulunduğu ailenin güçlenmesi, aile içi iletişimin, birlik ve beraberliğin artması gerekir.
10. Günümüzdeki sorunların kaynağı gençlerin küresel değerlerle geleneksel değerler arasında sıkışıp kalmasıdır. Bunun sonucunda gençler değerlere başkaldırarak bunları kabul etmeyip insani özelliklerini, kültürlerini, geçmişlerini yok ediyorlar dolayısıyla geleceklerini de yok etmiş oluyorlar. Değişimin anahtarı olan eğitim öncelikle geleneksel değerleri öğreterek gençleri toplumun bir parçası haline getirmelidir. Daha sonra gençleri yeniliklere hazırlamalıdır. Gençlere geleneksel değerleri bir kenara atmadan değerler tanıtılarak modernleşmeyi ya da modern yaşama ayak uydurma öğretilmelidir. Kısaca “dünyaya ve topluma katacakları değerler ve bu konuda uzlaşmacı yaklaşımlar verilmelidir.”
11. Her şeyden önce insana değer verilmelidir.
12. İnsana önem veren değerler eğitiminde insan, olanaklar bütünü olarak tanımlanır ve bu olanaklarını kullanma konusunda insanın kendi toplumuna hatta dünyaya karşı bir sorumluluğu vardır. Değerler eğitiminde sorumluluğun içselleştirilmesi öncelikli amaç olmalıdır (Kale, 2004: 322; Yaman, 2014: 38, 41 – 47; Hökelekli, 2013: 281, 282, 283; Doğan, 2004: 615–633).

Değerler eğitiminde unutulmaması gereken husus şudur ki bu konuda sorumlu olan sadece okul değildir, aile de hatta medya da eşit derecede değerler eğitiminde sorumluluk almalıdır.

1.4. OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Eğitimin amacı bireyin doğuştan getirdiği bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerileri bir bütün halinde ve dengeli olarak geliştirmektir (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 48). Eğitimin bu amacını gerçekleştirebilmek için eğitim sisteminde genel amaçlar ve özel amaçlar belirlenmiştir. Genel amaçlar, ülkenin ve toplumun geleceği açısından yol gösterici bir özellik taşır ayrıca ideal insanın özelliklerini belirler ve bireylerin topluma uyum sağlamalarını amaçlar. Sonuç olarak genel hedefler belirlendiğinde aynı zamanda eğitimin değerleri de belirlenmiş olur. Her okul genel amaçlara uygun olarak özel amaçlarını belirler (Akbaş, 2004b: 673, 674; Erdem, 2015: 3). Özel amaçlar genel amaçlara ulaşmada bir basamak görevi görür.

Genel amaçlara ulaşmada önemli rol oynayan okulların görevleri ise şunlardır: Kültür aktarımına katkı sağlamak; amaçları, değerleri öğretmek; öğrencilere kurallara uymayı öğretmek, ahlak ve karakter gelişimine katkı sağlamaktır. Okulların görevlerine bakıldığında daha çok duyuşsal alana ağırlık verildiği görülmektedir (Akbaş, 2004b: 676). Okulların görevler, genel amaçlar ve değerler arasındaki bağlantı açık bir şekilde görülmektedir.

Eğitim amaçlarına ulaşmada kullanılan diğer yol haritaları ise eğitim ve öğretim programlarıdır. Eğitim programı, millî eğitim politikasını yansıtır yani eğitimin genel amaçlarıyla örtüşür. Öğretim programı ise eğitim kademelerindeki derslerin konularının nasıl öğretileceğini gösterir. Fakat işin ilginç kısmı eğitim programı eğitimin uzak amaçlarını kapsarken öğretim programı ise eğitimin yakın amaçlarını kapsar. Toplumun değerleri, idealleri kısacası kaliteli bir geleceği uzak amaçlar oluşturur. Uzak amaçlar önceliği ifade etmiyor gibi görünse de eğitimin asıl amacıdır (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 51). Bu durum eğitimin önceliğinin akademik başarı olduğunu gösterir. Toplumun ideallerinin ve değerlerinin uzak amaç diye belirtilmesi insanların kendi benliğini unutmasına yani insanlığını unutmasına sonuç olarak pek çok soruna kapı açar.

Günümüzde aile kurumunun sarsılması, parçalanmış ailelerin çoğalması sonucunda anne-babalar, çocuklara değerleri nakletme konusunda yetersiz kalmışlardır. Böylece değerleri nakletme, benimseme, içselleştirme gibi hususların hepsi okula kalmış aslında en büyük görev okullara düşmüştür.

Okullarda artık akademik başarı öğretmen ve veliler tarafından yeterli görülmemektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte bilgiye ulaşmak ve bilgiyi aktarmak konusunda okullara önemli görevler düşmektedir fakat bilgi odaklı eğitim “bilgi – değer” dengesini bozmaktadır, bir değer çerçevesinde hareket edemeyen nesiller ortaya çıkmaktadır (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 50, 54). Bu yüzden okullar öğrencileri sadece akademik olarak geliştirmeye odaklanmamalı, öğrencilerin yaşadığı toplumun değerleri de kazandırılmalı ve bu değerleri benimsemelerine yardımcı olmalıdır (Güven, 2014: 84). Yani okul sadece akademik bilgi öğretken bir kurum olmaktan çıkarılmalı; değerlerin yaşandığı ve öğrenildiği bir kurum haline getirilmelidir (Kaya ve Taşkın, 2016: 157). Kısaca okullar “hayattan kopuk olmamalı”, “hayatın içinde” olmalıdır; her türlü bilgi değerler ile harmanlanarak yaparak-yaşayarak öğretilmeli ve davranışa dönüştürülmelidir. Okullarda sadece akademik bilgi ön plana çıkarılıp insani yönler unutturulmamalıdır. Çünkü öğrenciler okula başladıkları an itibariyle sınavlara hazırlanmaktadır. Bunun sonucunda bilgi yüklü ama insani yönleri zayıf bireyler ortaya çıkmaktadır ve değerler eğitiminin önemi açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ahlaklı ve değer sahibi olmak zeki, başarılı ya da dahi olmaktan çok daha önemlidir. Bilgisayar, bilgisayar programları ve elektroniğe ilgisi olan zeki, dâhi bir öğrenci yeni programlar yazabilir, yeni bilgisayarlar, elektronik sistemler geliştirebilir yeni bir icat yapıp ülkesine çok büyük katkı sağlayabilir ancak değerler eğitimi almamışsa değerleri, insanı, insan hakkını gözetmiyorsa aynı kişi bilgisayar korsanı olup devleti soyabilir, devlet sırlarını başka devletler ile paylaşabilir ya da bomba imal edip canlara kıyabilir.

Günümüzde bilim ve teknoloji yaratıcılığı desteklerken bireyler sosyal ilişkilerini kaybetmiş, bireyselleşerek bencil bir tutum sergilemiştir. İnsanlar arası iletişimin etkileşimin azalmasıyla birliktelik, yardımlaşma, iyilik, saygı, takdir etme, eşitlik, kişi hakkı gözetme gibi duygular; hırs, kıskançlık, saygısızlık kişi hakkını ihmal etme gibi davranışlara dönüşmektedir. Bireyler teknolojik bağımlılık sonucu

sosyal iletişimi azalttıkları için bu davranışların farkına varmamaktadırlar. Sosyal medyada bilinçli olarak sunulan “sen en iyisisin, istersen her şeyi yaparsın, kendin ol, kendin için yaşa, hiçbir şey senden değerli değildir” anlayışı da değerlerdeki bozulmayı hızlandırmaktadır.

Bilgi – değer, akademik başarı – değer ya da teknoloji - değer dengesini sağlamak amacıyla son yıllarda okullarda akademik başarının yanı sıra “dürüstlük, saygılı olma, ahlaki değerlere uyma, rahat iletişim kurma, insan ilişkilerine özen gösterme, nezaket kurallarına uyma, paylaşma, işbirliği, hoşgörü, sevgi, şiddetten kaçınma vb.” kavramlar da ön plana çıkmaktadır ve bu kavramları kapsayan eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. Böylece eğitimin bireyi bir bütün olarak geliştirme amacı da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Akyol, Aydın Gürler, 2012: 50).

Okullarda bilişsel davranışlar, belli bir plan ve program doğrultusunda aktarılmaktadır. Sürecin sonunda bu davranışlara öğrencilerin ulaşma düzeyleri ölçülmektedir. Fakat aynı durum duyuşsal davranışlar için geçerli değildir. Hem davranışlar planlı bir şekilde aktarılamamaktadır hem de planlanan hedeflere ulaşma düzeyleri ölçülememektedir. Hâlbuki duyuşsal davranışların düzeylerinin ölçülmesi gerek okulların bu konudaki başarısını gösterecek gerekse toplumsal değerler konusunda insanların aydınlanması sağlanacaktır (Akbaş, 2004b: 676). Başka bir deyişle bilişsel davranışlar gibi duyuşsal davranışlar da ölçülebilmelidir çünkü öğretilmeyen değerlerin sonradan öğretilmesi ya da yanlış anlaşılan değerlerin düzeltilmesi daha sonra zor hatta imkânsız olabilir.

Türk toplumunda değerler eğitimi “iyi kişilikler ve sağlam karakterli bireyler” yetiştirmeye odaklanmalıdır ve değerler eğitiminde öğretmenlerin çok büyük rolü olduğu unutulmamalıdır. Çünkü eğitim konusunda öğretmenler hem uygulayıcı hem de düzenleyicidirler. Bunların yanı sıra değerler konusunda öğrencilere model olmaktadır. Değerleri özellikle çocuklara ve gençlere benimsetmenin ve özümsetmenin yolu, sözlü uyarılardan daha çok, söz konusu değerleri yaşamakla ve örnek olmakla mümkündür. Değerler eğitimi konusunda öğretmenler yenilikleri takip etmeli, değer aktarımında çeşitli yöntemler kullanmalı ve en önemlisi öğretmenler bu alana hakim olmalıdır yani değerleri öğrencilere aktaracak bir donanıma sahip olmalıdır. Kuramsal alt yapı konusundaki eksiklik eğitim fakültelerinin

programlarına koyulacak ders ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen hizmet içi eğitimler yoluyla kapatılabilir. Öğretmenlerin değerlerin önemini anlaması, içselleştirmesi, uygulaması ve bu konudaki eksikliklerini kapattıktan sonra yapılması gereken ise “değerleri tanımak ve anlamak amaçlı bütün derslerin üstünde özel bir eğitim dili” oluşturmaktır (Hökelekli, 2013: 278 – 279; Güven, 2014: 82; Kaya ve Taşkın, 2016: 156; Yaman, 2014: 18).

Öğretmen değerler konusunda rol model olmalıdır. Çünkü öğrenciden beklediği davranışı kendi sergilemiyorsa öğrenci kazanılmış bir davranışı bile terk edebilir. Örneğin sözünde durma davranışını kazanan bir öğrenci öğretmeni verdiği sözü yerine getirmediğinde hayal kırıklığına uğrar. Öğretmenine güven eksikliği yaşar öğretmenin kazandırmak istediği diğer değer kazanımlarını benimsemez. Bu yüzden değer davranışını kazandırmak zor ve emek isteyen bir iştir ve bu süreçte öğretmenin değerlere uyması ve bu değerleri öğrenciye eksiksiz göstermesi gerekir.

1.5. TÜRKİYE’DE DEĞERLER EĞİTİMİNİN DURUMU

Bu bölümde Türkiye’de değerler eğitimi ile ilgili önemli, yol gösterici niteliğindeki belgeler ile ortaokul öğretim programları değerlendirilecektir.

Millî Eğitim Bakanlığı temel kanun, genelge ve düzenlemelerinde gerek genel amaçlarda gerekse derslerin özel amaçlarında değerler eğitimine yönelik birçok amaç ve ifadeye yer vermiştir (Kaya ve Taşkın, 2016: 156).

Türkiye’de değerler eğitimi konusunda en önemli yol gösterici belgeler: “Millî Eğitim Temel Kanunu, 18. Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2010 yılında yayımlanan İlk Ders Genelgesi”dir. Çünkü bu belgelerle değerler eğitimi resmî bir nitelik kazanmıştır. Değerler eğitiminin nasıl olması gerektiği, amacı ve yöntemleri bu belgelerle gösterilmiştir. Öğretim programlarının hazırlanmasına da kaynaklık etmiştir.

1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu değerler eğitimi açısından oldukça önemlidir. Genel amaçları içinde ilk iki madde yetiştirilmek istenen ideal insanı tanımlanmıştır. İdeal insan da “vatanını, milletini, ailesini seven, koruyan; ülkesine karşı sorumluluklarını yerine getiren; insanlara değer veren, millî ve manevi kültürüne sahip çıkan, bilimsel düşünebilen, insan haklarına saygılı, her yönden dengeli bir şekilde gelişmiş.” şeklinde tanımlanmıştır.

2010 yılında gerçekleştirilen 18. Millî Eğitim Şûrası'nda "Spor, Sanat, Beceri ve Değer Eğitimi" başlığı altında değerler ayrıca işlenmiştir. Bu şûrada "Değerler ve Eğitimi Projesi" hazırlanmasına karar verilmiştir ve değerler eğitimiyle ilgili şu kararlar alınmıştır:

1. Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.
2. Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
3. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitime yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitime yer verilmelidir.
4. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
5. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitime yönelik, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
6. Değerler eğitime, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim- öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
7. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
8. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
9. Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.

Değerler eğitimi konusunda yapılmış önemli çalışmalardan birisi de Millî Eğitim Bakanlığının 10.09.2010 tarihinde yayımlanan “İlk Ders Genelgesi”dir. Bu genelgede şunlara değinilmiştir: Eğitim sistemimiz öğrencilere bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanı sıra onları hayata hazırlama, onların dengeli sağlıklı bir kişilik ve karaktere sahip, temel insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetiştirilmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. İnsani, ahlaki, manevi, toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılması eğitim ile mümkündür. Her bireyden yola çıkarak toplumsal gelişmeyi amaçlayan değerler eğitimi, her öğrencinin ayrı bir değer olduğunu kabul edip okulun bir yaşam merkezi olarak bu değerlerin geliştirilmesinde, değerler alanı oluşturularak gelecek nesillere bu değerlerin aktarılmasında rol oynamaktadır. Bu kazanımların öğrencilere aktarılması değerler eğitimi oluşturmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı değerleri geliştirmeyi ve bu değerleri gelecek nesle aktarmayı hedef alan çalışmayı 2003’ ten itibaren öğretim programlarına yansıtmıştır.

Öğretim programları kazanımlarla ülke genelinde eğitimin planlı – programlı, sistematik olmasını sağlar. Bu açıdan değerler eğitimi için öğretim programları önemlidir çünkü öğretim programları içinde değerlerle ilgili kazanımların yer alması bu eğitimin daha düzenli olmasını sağlayacaktır. Ülke genelinde değerler eğitimi konusunda ortak bir anlayış oluşacak ve bu konuda birlik ve beraberlik sağlanacaktır.

İlk Ders Genelgesi ve 18. Millî Eğitim Şûrası’nın öğretim programları üzerindeki etkisini incelemek için farklı derslerin 2010 – 2015 yılları arasında yayımlanan öğretim programları değerler eğitimi yönünden aşağıda değerlendirilmiştir:

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (2015) öğrenme alanlarının kazanımlarının yanı sıra bu kazanımlarla verilecek kavramlar, beceriler ve değerler ayrı başlıklar altında verilmiştir. Ders öğretmeninin hangi kazanımlarla hangi değerleri vereceği programda ayrı ayrı belirtilmiştir.

Örneğin 6. Sınıf “Birey ve Toplum” öğrenme alanına ait kazanımlar, değerler, beceriler ve kavramlar aşağıdaki gibi gösterilmiştir (Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2015: 18):

“Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihi bağların önemini fark eder.”

“Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyetlere, sosyoekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargılarını sorgular.”

“Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekler.”

<i>Değerler</i>	<i>Dayanışma, hoşgörü, saygı, vatanseverlik, yardımlaşma.</i>
<i>Beceriler</i>	<i>Değişim ve sürekliliği algılama, kalıp yargıyı ve ön yargıyı fark etme, sorgulama, sosyal katılım.</i>
<i>Kavramlar</i>	<i>Sosyalleşme, toplumsal rol, toplumsal birliktelik.</i>

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda (2010) etkinlikler yoluyla değer kazandırma esas alındığı belirtilmiştir. Değerler ayrı bir başlık altında incelenmiştir ve programda 61 tane değer kazandırılması amaçlanmıştır. Bunlardan bazıları: *“adalet, aile kurumuna ve birliğine önem verme, demokrasi bilinci, dürüstlük, alçak gönüllülük, bağımsızlık, bağışlama, barış, Türk bayrağına ve İstiklâl Marşı’na saygı, bilimsellik, cesaret, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, doğa sevgisi, doğal çevreye duyarlılık, doğruluk, dostluk, duyarlılık, emaneti korumak, estetik, Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, millet sevgisi vb.”* (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı, 2010: 23, 24). Görüldüğü gibi programda sadece dinî değerlere değil ulusal ve evrensel değerlere de yer verilmiştir.

Değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlar; yaklaşım, yöntem ve teknikler de programda verilmiştir.

Örneğin 5. sınıf “Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz” ünitesinde “açıklamalar” kısmında “öncelikle verilmesi gereken değerler” olarak *“başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, çalışkanlık, tarihsel mirasa duyarlılık, sorumluluk, dostluk ve kardeşlik, saygı ve sevgi, bayrağa ve İstiklâl Marşı’na saygı, fedakârlık ve minnet.”* belirlenmiştir. Kazanımlardan bazıları ise:

“Vatan ve millet sevgisinin önemini açıklar.”

“Bayrağa ve ulusal marşa karşı saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak bayrağımıza ve İstiklâl Marşı’mıza saygı gösterir.” (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2010: 47).

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nda (2013) öğrenme alanları “bilgi, beceri, duyuş ve fen – teknoloji – toplum ve çevre” olmak üzere dörde ayrılmıştır. “Duyuş” öğrenme alanı içinde “tutum, motivasyon, sorumluluk ve değer” alt başlıkları yer almaktadır. “Değer” başlığı şöyle açıklanmıştır: *“Fen bilimleri araştırmalarına ve bu araştırmaların, teknoloji-toplum-çevre ve günlük yaşam ilişkisine olan katkısına değer verme.”* (Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı, 2013: 6). Ulusal ya da evrensel değerlerle ilgili herhangi bir açıklama ve kazanım yer almamaktadır.

Matematik Dersi Öğretim Programı’nda (2013: 2) değerlerle ilgili doğrudan bir başlık ya da açıklama yoktur. Ancak duyuşsal beceriler, sabırlı, sorumlu olma gibi ifadelerle dolaylı olarak değerlerden bahsedilmiştir.

Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu’nda (2013) her sınıf düzeyi için “hareket yetkinliği öğrenme alanı”, “aktif ve sağlıklı yaşam öğrenme alanı” olmak üzere kazanımlar iki ayrı öğrenme alanına bölünmüştür. “Aktif ve sağlıklı yaşam öğrenme alanının içinde “kültürel birikimlerimiz ve değerlerimiz” ayrı bir başlık içinde yine her sınıf düzeyi için ayrı kazanımlar belirlenmiştir. Örneğin 6. Sınıf “kültürel birikimlerimiz ve değerlerimiz” içindeki kazanımlar şunlardır:

“Millî bayramlar / belirli gün ve haftalar için hazırlanan etkinliklere istekle katılır.”

“Atatürk’ün spor ve sporculara neden önem verdiğini bilir.”

“Yakın çevresine ait halk danslarını araştırır.”

“Farklı kültürlere ait çocuk oyunlarını araştırır.”

“Olimpiyat oyunlarının önemini açıklar.” (Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu, 2013: 11).

Müzik Dersi Öğretim Programı'nda (2006: 7), “temel beceriler ve değerler” başlığı altında programla ulaşılması beklenen değerler olarak şunlar belirlenmiştir: “paylaşım, hoşgörü ve sorumluluk.”

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı'nda (2013: 2) , “Görsel sanatlara ait kültürel mirasın incelenmesi, onların değerinin fark edilmesi ve koruma bilinci kazandırılması.” gibi ifadelerle değerlere dolaylı olarak değinilmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçları içinde yer alan bazı ifadeler bu programda değerler eğitime dolaylı olarak değinildiğini göstermektedir:

“Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek;

Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarını sağlamak.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2015: 5).

Ancak programda hangi değerlerin kazandırılacağı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Bunun yanı sıra değerlerle ilgili kazanımlar da verilmemiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın amaçlarına (2015: 3) bakıldığında *“Toplumun bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmelerini amaçlar.”* ifadesiyle Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın amaçlarının benzer nitelik taşıdığı görülmektedir. Her iki program da bireylere millî, manevî ve evrensel değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır ama Sosyal Bilgiler Dersi'nde bu amaç ayrıntılı olarak planlanmışken Türkçe Dersi'nde herhangi bir planlama yoktur.

Yukarıda birçok dersin öğretim programı incelenmiştir. Değerler eğitiminin planlı, programlı ve sistematik olarak yürütüldüğü, bu konuda her şeyin ayrıntılı bir şekilde açıklandığı sadece iki dersin programı vardır. Onlar da “Sosyal Bilgiler Dersi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi”dir.

“Öğretim programları dışında ülkemizde özel okullarda ve bazı devlet okullarında değerler eğitimi; öğretmen asistanlığı programı, akran danışmanlığı, toplumsal hizmet programı ve ahlak eğitimi gibi çalışmalarla ders dışında da yürütülmektedir. Bu programlarda okulda her ay için bir değer belirlenmekte ve bu değer işlenmektedir. Ayın değeriyle ilgili kısa hikâyelerin okunması, sohbetler

yapılması, resim yapılması, kompozisyon yazılması, şarkı söylenmesi, duvar gazetelerinin çıkarılması gibi etkinlikler yapılmaktadır.” (Aydın, 2010: 19).

Bazı ülkelerde değerler eğitiminin nasıl yapıldığı ya da nasıl uygulandığı aşağıda incelenmiştir. Her ülkenin değerlere yaklaşımı ve değerler eğitimi uygulamalarının farklı olduğu görülmektedir. Kimisinde değerler eğitimi planlı – programlı yapılmaktadır kimisinde ise herhangi bir program yoktur geleneklerine, göreneklerine bağlılık ön plandadır.

Kırgızistan, tarihi MÖ 2000 yıllarına dayanan bir millettir. Başka devletlerin hâkimiyeti altına girse de bağımsız olabilmeyi başarmış, asimile olmamış bir millettir. Bu kadar eski zamanlardan günümüze kadar millet olarak kalabilmelerinde temel unsur sözlü gelenekleridir. Sözlü gelenekleriyle toplumsal benliklerini ve değerlerini kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Sözlü gelenek unsurlarından en önemlisi ise Manas Destanı’dır. Bu destanda Kırgızların gelenekleri, tarihi, yaşam tarzı, dini inançları etkileyici bir şekilde anlatmıştır. Sözlü geleneklerle değerler etkili bir şekilde anlatılırken okul programlarında değerlerin sistemli bir şekilde öğretilmediği görülmektedir (Cebeci, 2012: 625, 626, 627). Değerler eğitimi örtülü olarak başta Manas Destanı olmak üzere sözlü gelenekler yoluyla yapılmaktadır. Kırgızistan’da aslında en büyük değer gelenekler olduğu görülmektedir.

İsveç’te 1990’lı yıllarda “värdegrund” yani “temel değerler” kavramı ortaya atılmıştır. Değer ise hareketlerin dayanması gereken temel esaslar olarak tanımlanmıştır. Eğitim Bakanı’nın 1999’u temel değerler yılı olarak ilan etmesiyle değerler daha çok konuşlmaya başlanmıştır. Müfredat, temel değerler ve din eğitimi olarak iki farklı koldan gitmektedir. Din eğitimiyle öğrencinin “mesafeli, analitik ve çok yönlü” olması ve kendi hayat felsefesini oluşturması beklenmektedir. Temel değerlerde ise sosyalleşme ön plandadır. Bu sistemde öğrencilerin değerlerden bazılarını seçerek kendi değerlerini oluşturması beklenmiyor aksine öğrencilerin bütün değerleri benimsemeleri bekleniyor. İsveç’te değerler eğitimi güvence altına alınarak bunların çiğnenmesini engelleyecek önlemler alınmaktadır (Osbeck, 2012: 142, 143). İsveç’te değerler eğitiminin sıkı kurallar, plan – program çerçevesinde öğrenciyi her yönden geliştirecek şekilde yapıldığı görülmektedir.

Azerbaycan Devleti'nin asıl amacı dinî değerler konusunda “millî hafıza” oluşturmaktır. Fakat dinî değerler konusunda birlik ve beraberliği sağlayacak merkezî bir kurum bulunmamaktadır. Bununla birlikte okullarda da bu amaca hizmet edecek bir din eğitimi yapılmamaktadır (Gafarov, 2012: 641). Değerler eğitiminde dinî değerler, temel değer olarak alınmış ama bu konuda plan – program ve birlik olmadığı görülmektedir.

Japonya'da ilk ve ortaokullarda “Ahlak ve Değerler Eğitimi” uygulanmaktadır. Bu süreç herhangi bir dine değil evrensel değerlere dayandırılmakta ve tüm eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır. Amaç ise ahlaki his ve sorumluluk kazandırmak ve toplumsal yaşama hazırlamaktır (Akbay, 2012: 651). Japonya'da plana – programa bağlı, sistematik bir değerler eğitiminin uygulandığı görülmektedir.

Belçika'da din derslerine alternatif olarak Moral dersleri okutulmaktadır. Moral derslerinin amacı öğrencilere bireysel, toplumsal ve evrensel değerleri benimsetmektir. Bu dersler anasınıfından başlayarak lise son sınıfa kadar devam etmektedir. Moral derslerinde değerler çeşitli etkinliklerle öğrencilere kazandırılır. Etkinlikler öğrencinin gelişimine ve sınıf seviyesine göre farklılık göstermektedir (Turan, 2012: 667). Japonya'da olduğu gibi Belçika'da da planlı – programlı, sistematik bir değerler eğitimi anlayışı olduğu görülmektedir.

Belçika'da, Japonya'da ve İsveç'te değerler eğitimi uygulamalarının amaca uygun, birlik ve beraberlik içinde, disiplinle gerçekleştirildiği görülmektedir. Fakat Azerbaycan ve Kırgızistan bu durum söz konusu değildir. Değerler eğitimine yönelik plana – programa dayalı, sistematik herhangi bir uygulama yoktur. Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. Değerler eğitiminin önemi ve gerekliliğinin anlaşıldığı çeşitli belgelerden (18. Millî Eğitim Şûrası, İlk Ders Genelgesi, Millî Eğitim Temel Kanunu) görülmektedir. Fakat bununla ilgili üzerinde görüş birliği sağlanmış herhangi bir plan – program yoktur. Bazı derslerin öğretim programlarında değerler eğitimi ile ilgili uygulamalar görülürken (sosyal bilgiler, din kültürü) bazı derslerin öğretim programlarında (Türkçe) değerler eğitimi ile ilgili bir ifade dahi yoktur. Bu durum değerler eğitiminin ülkenin genelinde ortak bir amaç etrafında uygulanmasını engellemektedir.

1.6. DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI

Değerler eğitimi yaklaşımları, değerleri öğretmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Her yaklaşım değerler eğitimi farklı açılardan ele almıştır.

Bu yaklaşımların iki ana amacı vardır:

1. Bireyin kendi değerlerinin farkına varmasını sağlamak.
2. Değerler eğitimi konusunda bireyin kendisine ve topluma faydalı olmasını sağlamak (Akbaş, 2004b: 679).

Değerlerin eğitimi yaklaşımları temel olarak birlikçi ve çoğulcu olmak üzere ikiye ayrılabilir. “Birlikçi anlayışta değerlerin doğrudan öğretimi veya aktarımı savunulurken; çoğulcu anlayışlarda bilişsel süreçler önemlidir ve değerlerin benimsetilmesinden çok değerlerin sunumu ve tartışılması esastır. Ülkemizde ise değer eğitimi, bu iki yaklaşımın karışımı olarak yapılmaktadır.” (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 67).

Değerler eğitimi konusunda en çok Superka’nın yaklaşımı kullanılmaktadır. Superka değerler eğitimiyle ilgili beş yaklaşım ortaya koymuştur. Bunlar; “telkin etme, ahlaki gelişim, analiz, aydınlatma/belirginleştirme ve eylem/davranış”tır (Güven, 2014: 36–37).

1.6.1. Değerleri Telkin Yaklaşımı

Toplumun değerlerini ve kurallarını bireylere öğretmek için en çok kullanılan yaklaşım telkin etmedir. Bu anlayışta amaç, toplumun değerlerini doğrudan öğretmek ve erdemli bireyler yetiştirmektir. Birey yeterince uyarılır ve doğru davranışlar uygulamayla gösterilirse istendik davranışlar kazanacaktır. Yalnız telkin etme yaklaşımı okuldan ziyade ailede etkilidir. Çünkü çocuğa telkinde bulunduğu bunu açıklayacak kadar geniş bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Bu geniş zaman dilimi ailede sağlanabilir fakat okulda sağlanamaz (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford, Johnson, 1976; Simon, 1972; Akt. Güven, 2014: 37 – 38; Aydın, Akyol Gürler, 2012: 70).

Bu yaklaşımda değerler, çocuklar tarafından sorgulanmadan yetişkinlerce öğretilir. Neyi öğrenip neyi öğrenmeyeceklerine yetişkinler karar verir (Dilmaç, 2007: 36). Çocuklar pasif alıcı durumundadırlar. Öğrenci merkezli değildir.

Telkin yönteminin etkili olması için ahlaki yönü olan hikâyeler kullanılmalıdır. Bu hikâyeler, yaşanmış yani tarihten hikâyeler de olabilir kurgusal hikâyeler de olabilir. Bunun yanı sıra yaşam öyküleri de değerleri telkin etmek açısından etkilidir (Akbaş, 2004a: 97).

1.6.2. Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımı gerçek veya yapay bir sorunla karşılaşıldığı zaman uygulanır. Özellikle sosyal sorunları analiz etmek için kullanılır. Değer çözümlemesi yaklaşımı olarak da bilinen bu yaklaşım, değer öğretiminde dikkati, düşünceyi ve ayırt etmeyi amaçlayan bir öğretme yoludur. Fakat bu yaklaşım hem çok zaman alması hem de çok fazla mantıksal olması sebebiyle eleştirilmektedir (Sunal ve Haas, 2002; Akt. Güven, 2014: 39; Akbaş, 2004a: 102; Aydın, Akyol Gürler, 2012: 79).

Değer analizi yaklaşımında öğrenciler öğrenmek istedikleri değerleri kendileri seçerler. Değerleri seçerken de akıl yürütmenin basamaklarını kullanırlar. Böylelikle değer kazanımı süreci bilimsel süreç olarak gelişir (Dilmaç, 2007: 40; Aydın, Akyol Gürler, 2012: 81).

Değer analizi aşamaları şunlardır:

1. Sorunu öğrencilere sunma veya sorunu belirleme
2. Sorunu açıklama
3. Soruna ilişkin bilgi ve kanıtlar toplama
4. Kanıtların doğruluğunu değerlendirme
5. Olası çözüm yollarını belirleme ve değerlendirme
6. Alternatif çözüm yolları arasında seçim yapma
7. Seçim doğrultusunda eylemde bulunma

“Çevrenin temiz tutulması, ortak görevlerin yerine getirilmesi, trafik kurallarına uyulması, okula geç kalma sorununun aşılması, sokak hayvanları ile ilgili çözümler üretilmesi” gibi sorunlar bu yaklaşımla çözülebilir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 179).

1.6.3. Değer Belirginleştirme/Açıklama Yaklaşımı

Değer belirginleştirme yaklaşımı Rath, Harmin ve Simon'un 1978'de yayınlanan "Values and Teaching (Değerler ve Öğretimi)" kitabı ile doğmuştur (Simon, Leland ve Kirschenbaum, 1972; Akt. Güven, 2014: 45).

Bu yaklaşımda amaç öğrencilerin değerleri fark edip kendi yaşantıları yoluyla içselleştirmesidir (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 85).

Bu yaklaşımın üç aşaması ve yedi basamağı vardır:

A. Seçme:

1. Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapmak.
2. Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilmek.
3. Her alternatifin olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilmek.

Bireyin herhangi bir değeri, alternatifler arasından, baskı ve zorlama olmaksızın belirlenmesi aşamasıdır. Seçim yaparken her alternatifin olası sonuçları değerlendirilmelidir.

B. Ödüllendirme:

1. En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer vermek.
2. Serbestçe seçilen bir değeri açıkça söyleyebilmek.

Birey, yapmış olduğu seçimden memnun olmuşsa bu durumu diğer bireylere rahatça anlatabilmelidir.

C. Sonuç:

1. Serbestçe seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzıyla hareket edebilmek.
2. Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilmek.

Birey seçmiş olduğu değeri içselleştirip davranışlarına yansıtabilmelidir (Güven, 2014: 45–46; Akbaş, 2004a: 99).

1.6.4. Karakter Eğitimi Yaklaşımı

Karakter eğitiminin temel amacı “Bireyin küçük yaşlarda anlayışlı, ilgili, ahlaki değerleri olan, üretken; gençlik yıllarında ise kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeyler yapan ve hayat amacını anlayarak yaşayan bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır.” (Battisitch, 2003; Akt. Güven, 2014: 41)

Karakterli bir insan ya da karakter eğitimi almış bir insan zekâsını, bilgisini “iyi bir dünya” kurmak için kullanır. İyi bir karakter için ilk sorumlular ailedir. Sonra okul, toplum ve diğer kurumlar gelir. Yani karakter eğitimi konusunda tek sorumlu okul değildir. Aile, toplum, kurumların tamamı hatta devlet sorumludur. Karakter eğitiminde başarı sağlanabilmesi için öncelikli olarak iki değer öğretilmelidir. Bu değerler saygı ve sorumluluktur. Saygı, kişinin kendisini “diğer insanları, doğayı, canlıları değerli görmesini” sağlar. Sorumluluk ise “görevlerini yerine getirmeyi, başarıyı, davranışlarının sonucuna katlanmayı” sağlar. Karakter eğitimi sonucunda olumsuz öğrenci davranışları azalır, öğrencilerin başarıları artar kısaca saygılı ve sorumlu bireyler yetiştirilir (Lickona,1992; Akt. Akbaş,2004a: 46, 47, 48).

Okul, karakter eğitiminde önemli bir yer tutar. Çünkü aileler karakter eğitimi, değerler eğitimi konusunda yeterince bilgili değildir. Ailedeki değerler eğitimi boşluğunu çocuklar medyayla tamamlamaya başlamıştır yani ahlaki yargıları medyadan öğrenmeye başlamışlardır. Asıl amacı pazarlama ve tanıtım olan medyanın içeriği ve amacı tüketime yöneliktir. Sonuçta özellikle gençler; şiddet, hırsızlık, hilekârlık otoriteye karşı saygısızlık, zalimlik, taassup, argo dil kullanımı, bencilliğin artması ve sivil haklara saygının azalması, bağımlılık yapıcı madde kullanımı gibi davranışlarda genel bir artış yaşanmıştır. Bütün bu olumsuz gelişmelere karşı ailelerin kontrolü tek başına yeterli değildir. Bu sebeple ahlak eğiticisi olarak okulun rolü daha fazla önem kazanmıştır (Hökelekli, 2013: 290, 291).

Karakter eğitimi değerler eğitimi yaklaşımları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü diğer yaklaşımların eksikliklerinden yola çıkarak geliştirilmiştir; bireyin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarının hepsine hitap etmektedir; dinî, manevi ve geleneksel değerlere önem vermektedir; Türk millî eğitiminin amaçlarına yakındır ve Türkiye’de uygulanan okul temelli değerler eğitimiyle benzeşmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 191).

1.6.5. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı

Ahlaki sorgulama yaklaşımı ilk olarak Piaget tarafından ortaya atılmıştır; Kohlberg tarafından sistematize edilmiş; Selman, Galbraith ve Jones tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, Kohlberg'in ahlaki gelişimi açıklamak için ortaya koyduğu örnek olayların tartışılarak ahlaki değerleri öğretme esasına dayanmaktadır. Amaç ise öğrencilerin davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ilkeler geliştirmektir. Öğrencilere iki farklı değer ilkesinin çatıştığı ahlaki ikilemler verilerek öğrencilerin en uygun gördükleri davranış biçimlerini seçmeleri ve bunun nedenlerini belirtmeleri için ahlaki tartışmalara girmeleri sağlanır (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 73; Güven, 2014: 42; Akbaş, 2004a: 101; Keskin, 2016: 100).

Kohlberg'e göre ahlaki değerler başkaları tarafından öğretilmez, bilişsel alanda akıl yürütme sonucunda oluşur. Bu yüzden değer öğretiminde kullanılabilecek en önemli yöntem ahlaki ikilem tartışmaları ya da örnek olay incelemesidir. Öğrencilerin örnek olaylar karşısında yaptıkları değerlendirmeler onların ahlaki gelişimi hakkında bilgiler verir. Fakat burada önemli olan nokta öğrencilerin örnek olayları çözmesi değildir, asıl önemli olan çözüme nasıl ulaştığıdır (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 74; Akbaş, 2004a: 101).

1.7. DEĞERLER EĞİTİMİ VE AİLE

Eğitim doğumla başlayan ölünceye kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreçte resmî olmayan ilk eğitim kurumu ailedir. Ailede birçok davranışın temeli atılır. Çocuk ailede gördüğü davranışları taklit ederek öğrenir. Çocuklarda kişilik gelişimi büyük oranda beş yaşına kadar olan sürede gerçekleşir. Bu yüzden ailenin her konuda olduğu gibi değerler konusunda da çocuklara iyi örnek olması gerekir. Aileler çocukları bu konuda ne kadar dikkatli ve özenli yetiştirirse o kadar nitelikli ve sağlıklı bir toplum meydana gelir. Çünkü ailede verilen eğitim çocuğun kişiliğinin yapılanmasında, ileride iyi bir vatandaş bilincine sahip olmasında etkilidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 62; Güven, 2014: 78).

Modernleşmeyle birlikte aile yapısı değişime uğramıştır. Kadınların çalışma hayatına başlaması, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, çocuğu etkileyen çevresel etmenlerin artması, ailede değerler eğitiminin verilmesini zorlaştıran faktörlerdir. Bu durum değerler eğitimi ile ilgili bütün yükün okullara verilmesi doğru değildir.

Altyapısı ailede atılan değerler eğitimi okulda pekiştirilir ve geliştirilir. Sonuçta sadece okulda verilen, aile desteği olmayan değerler eğitiminden başarı beklenmemelidir. Çünkü okullar; ailede verilen değerlerin pekiştirildiği, geliştirildiği alanlardır. Ailede değer eğitimi almamış bir çocuğun okulda bu eğitimi almaya başlaması süreci aksatacaktır. Ayrıca aileler; ülkede, dünyada yaşanan tüm gelişme ve değişimlere karşı bilinçli olmalı, önlemler almalıdır. Çocuklarının böyle durumlardan olumlu bir şekilde etkilenmeleri için çaba sarf etmelidirler (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 32, 33, 34; Akyol, 2010: 46).

Genel olarak ailede değerler eğitimi konusunda şunlar söylenebilir: Ülkemizde genellikle çocuklar 7 yaşına kadar sadece ailede eğitim almaktadır. Ailenin çocuğa davranışı, aile bireylerinin tutumları, çocuğa nasıl rol model olduğu, çocuğun kişilik ve değer oluşumunda önemlidir. Ailede iyi bir değer, davranış ve tutum eğitimi almış çocuklar okula geldiklerinde üzerine yeni değerler inşa etmek kolay ve hızlı olmaktadır. Tam tersi durumda ailede değerleri almamış, yanlış değerler kazandırılmış bir çocuğa yeni değerler kazandırmak daha zor olmaktadır. Çünkü yanlış düzeltmek yeni bilgi öğretmekten çok daha zordur. Aileler de değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalıdır. Ayrıca ailelerin tutumundaki tutarlılık, birlik, değer eğitiminde önemlidir. Olumsuz bir davranış aile bireylerinden biri cezalandırıp diğer aile bireyi çekimser kalıyor ise ya da o olumsuz davranış ödüllendiriyorsa değerlerin oluşması, gelişmesi sürecinde olumsuzluklar aksamalar meydana getireceği açıktır.

Hem öğretmenler hem de aileler açısından değerlerin öğretilmesinde dikkat edilecek hususlar şunlardır:

1. Değerler ve toplumsal kurallar hakkında bilgi, çocuğa 3-4 yaşlarından itibaren, çocuğun seviyesine uygun olarak verilmeye başlanmalıdır. Çünkü çocuğun değerlere, toplumsal kurallara uygun davranabilmesi için öncelikle bunlar hakkında bilgi sahibi olması gerekir.
2. Davranış eğitimi ya da değer eğitimi sırasında çocukla eğitici arasında – ailesi olabilir, öğretmen olabilir- sevgi, güven ilişkisi olmalıdır. Sevgi ve güven ilişkisinin olduğu ortamda çocuk, her verileni alacaktır.

3. Sorumluluk duygusu ailede verilmeli, okulda ise pekiştirilmelidir. Gerek ailede gerekse okulda çocuğa verilen sorumluluğun, zamanını iyi değerlendirme, kötü alışkanlıklardan uzak durma, yaparak yaşayarak öğrenme, özgüven kazanma, güçlükler karşısında yılmama, sosyalleşme, yardımlaşma, hoşgörü vb. çocuğu hem bilişsel hem de duyuşsal açıdan geliştirecektir.
4. Diğer öğrenme alanlarında olduğu gibi değerler de tekrar edilmedikçe unutulur. Bu yüzden alıştırmalar, tekrarlar yapılarak çocuğun unutması engellenmelidir.
5. Eğiticiler tarafından iyiliğe hizmet eden duygu ve eğilimleri güçlendirilmeli, kötülüğe hizmet edenlerin etkisi azaltılmalı; hem iyiliğe hem de kötülüğe hizmet edebilecek duygu ve eğilimler de iyiye, doğruya yönlendirilmelidir. Örneğin, görev duygusu her zaman iyiliğe hizmet eder; intikam duygusu ise her zaman kötülüğe hizmet eder; rekabet duygusu hem iyiliğe hem de kötülüğe hizmet eder. Bunun için çocuklara sadece bilgi verilmemeli, öğrendiklerini uygulama fırsatı tanınmalıdır; öykülerden, masallardan önemli kişilerin biyografilerinden yararlanılmalı, çocuklarda taklit ve tekrar isteği uyandıracak güzel ve somut örnekler gösterilmeli, çocuğun kendisine saygı duyması sağlanarak başkalarına da saygı duyması sağlanmalıdır. Eğilimlerin oluşmasında takdir edilmenin, kınanmanın ve ayıplanma korkusunun önemli olduğu unutulmamalıdır (Aydın, Akyol Gürler, 2012: 36 - 43).

1.8. DEĞERLER EĞİTİMİ VE MEDYA

Bilgi aktarımında kullanılan her türlü iletişim aracına medya denilmektedir. Medyanın aktarma gücü çeşitli bilgiyi, kültürü ve değeri geniş halk kitlelerine yaymada kullanılmaktadır. Bu güç sayesinde her türlü bilgi öğretilir ve içselleştirilebilir (Akyol, 2010: 47). Yeter ki doğru yerde, doğru zamanda, doğru kişiler tarafından iyi amaçlar doğrultusunda kullanılsın.

Medyanın olumlu tarafları kadar olumsuzlukları da vardır. Ahlaki ve kültürel yozlaşma, psikolojik, sosyal bazı sorunlara sebep olabilir. Bu sorunlar değerleri, normları, davranış kalıplarını yıpratır, toplumun geleceğini tehdit edici boyutlara

ulaşır. Olumsuzlukları en aza indirmek için medyanın verdiği mesajlar eleştirel gözle değerlendirilmelidir. Çünkü medyayla insanlara; tüketim, şöhret, para gibi unsurları aşılayıp insanları bu kavramlar etrafında toplayarak ahlak, değer, kültür gibi kavramlar içindeki iyi, güzel veya doğru kavramlar unutturulmaya çalışılmaktadır. Her ne kadar değerler eğitiminde aile önemli bir rol oynasa da maddi ve manevi değerleri olumsuz yönde etkileyen faktörlerin önlenmesi gerekir. Değerleri olumsuz etkileyen TV, internet, kitle iletişim araçları, basın-yayın organları ile ilgili düzenlemeler yapılmalı, insanlar bilgilendirilmelidir. Bu konuda RTÜK “Akıllı İşaretler, “İyi Uykular Çocuklar” projeleriyle önlem almakta ayrıca “Medya Okur Yazarlığı” dersleriyle özellikle çocukların zararlı unsurlardan uzaklaşmaları amaçlanmaktadır (Turan ve Nazıroğlu, 2016: 178; Köylü, 2016: 129).

Sonuçta çocuklar film, dizi, çizgi film ve diğer programlardaki karakterleri kahramanları yapıp bu kahramanları rol model alarak onlar gibi davranmaktadırlar. Bu programların hem devlet hem aileler tarafından kontrolü değerler eğitiminde çok önemlidir. İyi yönde kullanılırsa çocuk iyi bir değer eğlenerek, farkında olmadan, hoş vakit geçirerek kazanır. Fakat uygun olmayan değerleri içeren yayınlar kazanılmış bir değerin bozulmasına, yok olmasına da yol açar.

Son yıllarda radyo ve televizyonun yerini bilgisayarlar, internet ortamı almıştır. Gençler / küçük çocuklar; internet üzerinden herhangi bir yayına, sosyal medya hesaplarına, video, film ve dizi yayınlayan sitelere rahatlıkla ulaşılabilir. Özellikle internete giren akıllı telefonların, tabletlerin hızla yayılmasıyla bu yayınlara ulaşım hızlı ve kolay olabilmektedir. Gençleri, çocukları olumsuz yöne sevk edecek, gelişimlerine uygun olmayan görseller, videolar bilgiler, olumsuz değer oluşturacak birçok envanter bulunmaktadır. Devlet ve aileler; televizyon, radyo, bilgisayar gibi medya araçlarındaki olumsuzlukları önleme adına bunların kontrolü için çaba sarf etmelidir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Alan yazında değer, değerler eğitimi/ ahlak eğitimi ve karakter eğitimi gibi konularda pek çok tez yazılmıştır. Tezlerde değerler farklı açılardan incelenmiştir.

Çapoğlu (2004) tarafından yapılan “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler” isimli çalışmada 8. Sınıf Türkçe dersinde okutulan yedi

kitap içinden otuz üç şiir incelenmiştir. Bu şiirlerde tespit edilen değerler şunlardır: insan sevgisi, doğa sevgisi, Türk büyüklerine saygı, kültürel bilinç, millî bilinç, çalışkanlık, vatanseverlik, barış, sorumluluk, akılcılık, hoşgörülü olma, duyarlılık, yurttaşlık bilinci, dil bilinci, doğruluk – dürüstlük, hayvan sevgisi, yardımseverlik, cesaret. Şiirlerde en fazla yer alan değerler: insan sevgisi, doğa sevgisi ve Türk büyüklerine saygıdır. Şiirlerde yer almayan değerler ise: misafirperverlik, toplumsal kurallara uyma, görgü kurallarına uyma, aile bilinci, ahlaki bilinç, dinî bilinç, saygı, demokrasi – hak ve özgürlükler, tutumlu olmadır.

Aral (2008), “Millî Eğitim Bakanlığı’nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Dersi Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma” adlı tezde 6. Sınıf Türkçe dersi kitabında en çok işlenen değerler olarak “bağımsızlık, dinî değerler, sevgi, saygı ve vatanseverlik” değerleri belirlenmiştir. “Sağlıklı olmaya önem verme ve hoşgörü” değerlerinin metinlerde yer almadığı ifade edilmiştir.

Somuncu (2008), “İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi” adlı çalışmada 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler evrensel değerler açısından değerlendirildiği gibi eğitsel ve sanatsal açıdan da değerlendirilmiştir. Metinler evrensel değerler açısında öğrencilerin düzeylerinin üstündedir ve metinlerin seçimi, bu metinlerin üslubu başarılı değildir, sonucuna ulaşılmıştır.

Alan (2008), “Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma ve Serbest Okuma Metinlerinin Dinî ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi” tezinde Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin dinî değerler açısından yeterli olup olmadığını incelenmiştir. Toplam 104 metin incelenmiştir ve bu metinlerden otuz beşinde hiçbir değere yer verilmediği görülmüştür. Dinî değerlerin sayısı 6. Sınıftan 8. Sınıfa kadar artış göstermiştir fakat bazı metinlerin dinî değerleri öğretme amacı taşımadığı görülmüştür. Türkçe ders kitaplarında dinî değerlerin yeterince işlenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Karagöz (2009), “Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi” adlı tezde 6. ve 7. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerleri, bu değerlerin metinlere dağılımını ve değerlerin oranlarını tespit edilmiştir. Ders kitaplarında sık kullanılan değerler: çalışkan

olma(%35,4), zorluklar karşısında yılmama ve yaratıcı/yapıcı olma (%33,3), sabırlı olma, canlıları sevmeye, yardımsever olma (%31,3), öğrenmeye meraklı ve istekli olma (%29,2), çalışma bilincini taşıma (%27,1), araştırmacı olma ve okuma alışkanlığı kazanma (%25). Ders kitaplarında yer verilmeyen değerler: ağırbaşlı olma, bayrağa saygılı olma, kanunlara itaat etme, misafirperver olma, tarihî eserlerimizi koruma/sevme.

Rençber (2009), “1997 – 2005 / Sekiz Yıllık Eğitim Süresince İlköğretim İkinci Kademe Sınıflarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Ulusal ve Dinsel Değerler” adlı çalışmada toplam 6 farklı yayınevinin Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Ders kitaplarında dinsel değerlerden çok ulusal değerlere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Külünkoğlu (2010), “İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinleri İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi” adlı tezinde 2009 – 2010 eğitim-öğretim yılında ilköğretim birinci kademedeki (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf) okutulan 5 farklı yayınevine ait Türkçe ders kitapları, çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitaplarını, bu kitaplardaki metinlerin ilettiği değerleri tespit etme amaçlı incelemiştir. Metinler seçilirken sadece temalara uygunluğu önemsenirken metinlerin ilettiği değerlere önem verilmediği, değerlerin sınıf düzeylerine dağılımında dengesizlik olduğu tespit edilmiştir.

Akyol (2010), “İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada 2008 – 2009 eğitim – öğretim yılında okutulmakta olan “Koza, MEB, Tuna ve Pasifik” yayınlarına ait 6. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz kitaplarındaki sevgi teması incelenmiştir ve sevgi değerinin kazanımına yönelik doğrudan hedef veya kazanım belirtilmediği tespit edilmiştir.

Yaman Atalay (2013), “2012 – 2013 Öğretim Yılı İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi ve Duygular Temalarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı tezinde 6. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz kitabında yer alan sevgi ve duygular temalarının hedefleri, kazanımları ve etkinlikleri incelenerek değerler eğitimine uygunluğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak kitapta öğrencilerin dil ve zihin becerilerini geliştirecek etkinliklere, kazanımlara yer

verilirken değerlere yönelik kazanımlara, öğrencileri duyuşsal olarak geliştirecek etkinliklere yer verilmediğı görölmüştür.

Akarsu (2015), İlkokul (1 – 4) ve Ortaokulu (5 – 8) Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Değerler Bakımından İncelenmesi ve Değerler Eğitime İlişkin Öğrenci Algıları”, adlı çalışmasında ilkokul ve ortaokul müzik dersi kitabında toplam 187 adet şarkı sözü incelenmiştir. En çok işlenen değer sevgi (144 defa) olmuştur. İkinci sırada ise vatanseverlik gelmektedir ve 60 yerde işlenmiştir. Adil olma, selamlaşma, alçakgönüllülük, misafirperverlik ve nazik olmak değerlerine hiç yer verilmemiştir. Ayrıca değerler eğitimi programı kapsamında, değerler eğitimi etkinlik şarkıları ile gerçekleştirilen etkinliklerde uygulanan program ve etkinlik şarkılarının öğrencilerin değer algıları üzerinde olumlu sonuçları olduğu tespit edilmiştir.

Türkçe ders kitapları, araştırmacılar tarafından farklı yıllarda değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Bazı tezlerde herhangi bir sınıf düzeyinde belirli bir tema incelenmiştir, bazılarında belirli bir sınıf seviyesindeki bir kitap incelenmiştir, bazı tezlerde ise bütün sınıf düzeylerindeki kitaplar incelenmiştir. Türkçe ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesine yönelik yazılan tezlerin ortak sonucu ise bu kitapların değerler eğitimi açısından yetersiz olmasıdır.

Değerler eğitimi konusunda sadece ders kitapları incelenmemiştir. Değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrencilerin görüşlerinin alındığı tezler olduğu gibi öğretim programlarının da değerler eğitimi açısından incelendiğı tezler yazılmıştır.

Akbaş (2004a), “Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi” adlı tezde ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin ilköğretim okulları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeyleri öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine göre değerlendirilmiş ve öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki görüşleri alınmıştır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Kız öğrenciler, demokratik ve temel değerlere erkek öğrencilere göre daha üst düzeyde ulaşmışlardır. Fakat geleneksel değerlere, çalışma – iş değerlerine ve bilimsel değerlere ulaşmada cinsiyet farklılığı yoktur. Öğrencilerin sosyo – ekonomik düzeyleri; demokratik değerlere, bilimsel değerlere ve temel değerlere

ulaşmada farklılığa sebep olmazken geleneksel değerler ile çalışma – iş değerlerinde farklılığa sebep olmuştur. Üst sosyo – ekonomik düzeyde olanlar geleneksel değerlere diğerlerine (orta ve alt) göre daha alt düzeyde ulaşmışlardır. Çalışma – iş değerlerine ulaşmada alt sosyo – ekonomik düzeydekiler daha alt düzeydedirler.

Değer öğretiminde öğretmen merkezli, sözel iletişime dayalı etkinlikler kullanılmaktadır. Öğretmenler, okulda verilen değerlerin ailede ve çevrede pekiştirilmediğini, okul – aile işbirliğinin olmadığını, okul ile ailede verilen değerlerin atışabildiğini belirtmişlerdir.

Cihan (2010), “Türkçe Öğretimi Amaçlarının Değer Aktarımı Bağlamında Değerlendirilmesi”nde şimdiye kadar uygulanan Türkçe dersi öğretim programları ve kitaplar incelenmiştir. Cumhuriyetin ilanından bu güne kadar değişen öğretim programlarının amaçlarına paralel olarak değerler de değişime uğramıştır, sonucuna ulaşılmıştır.

Değerler / değerler eğitimi hususunda ders kitaplarının dışında çeşitli yazarların kitaplarının veya edebî, tarihî, kültürel açıdan önemli eserlerin incelendiği tez örnekleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Susar (2015), “Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi” başlıklı çalışmasında 12 tane hikâye ve bir giriş bölümünü adil olma, aile birliğine önem verme, alçakgönüllülük, barış, bilimsellik, cesaret, cömertlik, alışkanlık, dayanışma, doğa ve hayvan sevgisi, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine göre incelemiştir. Eserde en çok sevgi değerine rastlanmıştır, en az işlenen değer ise alakgönüllülüktür. Sonuç olarak Dede Korkut Hikâyeleri sahip olduğu değerler ile değerler eğitiminde kullanılabilir.

Esen (2016), “Memduh şevket Esendal’ın Hikâyelerinin Söz Varlığı ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında Memduh şevket Esendal’a ait 50 hikâyeyi değerler eğitimi açısından incelemiştir. Hikâyelerde toplam 119 değer örneği tespit edilmiştir. Millî ve dinî değer örneklerine az rastlanmıştır fakat bireysel ve toplumsal değerler çoğunluktadır. Bireyde gerçekleşmesi istenen davranışlar kategorisinde en çok işlenen değer yardımseverliktir, sosyal hayatla ilgili telkinler kategorisinde ise en çok kullanılan değer ahlak ve idealdir.

Senek (2018), “Aytül Akal’ın Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, başlıklı çalışmada Aytül Akal’a ait 58 tane masal şu değerlere göre incelenmiştir: adaletli olma, arkadaşlık, barış, cesaret, çalışkanlık, dayanışma, doğruluk, duygudaşlık (empati), fedakârlık (özveri), kanaatkârlık, özgürlük, sabırlı olma, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, şükür, tasarruf etmek, temizlik, yardımseverlik. En çok işlenen değer ise “sevgi”dir. Sevgi değerini sırasıyla, yardımlaşma, arkadaşlık, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, temizlik, özgürlük, sorumluluk, sabırlı olma, çalışkanlık, duygudaşlık, dayanışma, adil olma, barış, cesaret, tasarruf etme, fedakârlık, kanaatkârlık, şükür ve doğruluk değerleri takip eder.

Sırakaya (2018), “Muzaffer İzgü’nün 1970 – 80 Yılları Arasında Yayınladığı Yedi Öykü Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” isimli çalışmada Muzaffer İzgü’nün 1970 – 1980 yılları arasında kaleme aldığı 7 eseri Schwartz’ın Değer Ölçeği’nde listelenen 10 temel değer ve 57 alt değere göre incelenmiştir. İncelenen öykülerde 10 ana değeri ve bunlarla ilgili toplamda 44 alt değer boyutunu yansıtan ifadelerin yer aldığı tespit edilmiştir. 13 alt değer boyutu ile ilgili değer ifadesine rastlanmamıştır. Bunlar: zevk, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak, eşitlik, güzelliklerle dolu bir dünya değeri, dünyada barış istemek, iç huzur, bağışlayıcı olmak, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, ılımlı olmak, dünyevi işlerden el ayak çekmek, toplumsal düzenin sürmesini istemek. Öykülerinin hepsinde değere rastlanılmıştır. Öykülerde yer alan değerlerin bir kısmı Türkçe eğitiminde değer aktarımı için yeterli olduğu görülürken bazı değerlerin yeterince işlenmediği tespit edilmiştir.

Yeniay (2019), “Behiç Ak’ın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” isimli çalışma Behiç Ak’ın 18 hikâye kitabında pek çok değer yer aldığı belirlenmiştir. Tespit edilen değerler şunlardır: alçak gönüllülük, arkadaşlık ve dostluk, cömertlik, çalışkanlık, dürüstlük, kanaatkârlık, merhamet, paylaşmak, saygı, sevgi, tasarruf etme, teşekkür etme, ümit, vefa ve yardımseverliktir. Behiç Ak’ın değerlere çok önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kavaklı (2019), “Mavisel Yener’in Masal Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” , adlı araştırmada Mavisel Yener’e ait 34 masal

incelenmiştir. Masallarda belirlenen değerler şunlardır: sabır – kararlılık – inanç, özgüven, özdisiplin – çalışkanlık – zamanı verimli kullanma, dost – vefa, hoşgörü, sevgi, alçakgönüllülük, duyarlılık, sorumluluk, dürüstlük, güvenilirlik, saygı, adalet, cesaret, iyilik, yardımseverlik, paylaşma, merhamet, tutumluluk – kanaatkârlık. Mavisel Yener’in eserleri değerlerin içselleştirilmesi açısından önemli bir kaynak olarak görülmüştür. İncelenen masallarda en çok görülen değer ise sevgidir.

Değerler eğitimi yalnızca tezlerde ele alınan bir konu olmamıştır. Bu konuyla ilgili değişik araştırmacılar tarafından yazılmış pek çok makale de mevcuttur.

Yaman, Taflan ve Çolak (2009), ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında geçen metinler estetik, teorik, iktisadi, sosyal, siyasi ve dinî değerler açısından incelenmiştir. Türkçe ders kitaplarında en fazla sosyal değerlere, en az dinî ve iktisadi değerlere yer verildiği görülmüştür. Ayrıca nazım türündeki metinlerde estetik değerinin daha yoğun olduğu görülmüştür. Son olarak 6. Sınıf ders kitaplarında teorik değer daha fazla yer aldığı görülmüştür.

Çelikpazu Ekinci ve Aktaş (2011), “MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi”, adlı çalışmada metinlerde hangi ulusal ve evrensel değerlerin yer aldığı incelenmiştir. Sonuç olarak “sevgi, çalışkanlık ve kararlılık” her üç sınıf düzeyinde de en çok üzerinde durulan değerlerdir. Ulusal değerlerden “vatan sevgisi, millî kimliğini tanıma, kültürel mirasa ve tarihe duyarlılık” ilk sıralardadır. Fakat “dil bilinci oluşturma, bayrak sevgisi, ulusal bayramları bilme, ulusal marş bilinci” yeterince işlenmeyen değerlerdir.

Kaygana, Yapıcı ve Aytan (2013), “Türkçe Ders Kitaplarında Değer Eğitimi” adlı çalışmada 6–8. Sınıf Türkçe ders kitaplarından seçkisiz örnekleme yoluyla belirlenmiş ikişer temadan 6 metin incelenmiştir. Metinlerin değer eğitimi için yeterince uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şen (2008), “Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi” çalışmasında 5 yayınevine ait Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Ders kitaplarında en çok sevgi, duyarlılık ve vatanseverlik değerleri işlenirken misafirperverlik, aile birliğine önem verme ve barış değerleri en az işlenen değerlerdir.

Kardaş ve Cemal (2017), “Değerler Eğitimi ve Türkçe Öğretiminde Değer Eğitimi Üzerine Yapılan Araştırmalara İlişkin Kaynakça Denemesi” adlı çalışmada 40 yüksek lisans tezi, 30 makale ve 3 bildiri türünden araştırma incelenmiştir. Bu araştırmalarda 127 değer incelenmiştir. En yüksek frekansa sahip 25 değer şu şekildedir: saygı (f:33), sevgi (f:32), yardımseverlik (f:31), dürüstlük (f:30), çalışkanlık (f:28), sorumluluk(f:27), hoşgörü (f:23), bilimsellik (f:22), aile birliğine önem verme (f:22), duyarlılık (f:21), adil olma (f:20), estetik (f:19), dayanışma (f:18), misafirperverlik (f:18), vatanseverlik (f:17), bağımsızlık (f:16), sağlıklı olma (f:16), Tanrı inancı (f:15), temizlik (f:15), barış (f:14), özgürlük (f:12), fedakârlık (f:12), sabırlı olma (f:10), arkadaşlık-dostluk (f:9), sadakat (f:8).

Doğan ve Gülüşen (2011), “Türkçe Ders Kitaplarındaki (6 – 8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi” adlı çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılan ders kitaplarından toplam 76 metin incelenmiştir. Metinlerde en fazla işlenen değerler ulusal değerler ve sorumlulukken en az işlenen değerler hayvan sevgisi ve misafirperverliktir.

İdi Tulumcu ve Tulumcu (2015), “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Programlarında Yer Alan Değerler” başlıklı çalışmalarında 1924 – 2013 yılları arasında kullanılan Türkçe öğretim programları incelenmiştir. Türkçe öğretim programlarında en çok sosyal değerler işlenmiştir. 2006 programından önce sosyal, teorik ve estetik değerlere sıkça değinilmiştir; dinî, iktisadi ve siyasi değerlere ya hiç değinilmemiş ya da çok az değinilmiştir. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda nispeten daha çok değere yer verilmiştir. Bu programda sosyal, siyasal, estetik ve teorik değerler belirgin ifadelerle işlenmiştir.

Yiğittir ve Öcal (2010), “İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri” çalışmalarında 1232 öğrencinin görüş formları incelenmiştir. Öğrencilerin en çok tercih ettiği değerler olarak şunlar belirlenmiştir: çevre temizliği, saygı, güzel söz ve davranış, dürüstlük, çalışkanlık, çevre duyarlılığı, yardımseverlik, iyi insan olma, hoşgörü, doğa sevgisi, temizlik, sevgi ve güvenilirlik.

Fırat ve Mocan (2014), 6, 7 ve 8. Sınıf ders kitaplarından hikâye özelliği taşıyan metinleri değerler bakımından incelemişlerdir. Üç sınıf düzeyinde de ortak olan değerler yardımseverlik ve insan sevgisidir. Ders kitapları millî değerler

açısından yetersizken ahlaki/manevi değerler bakımından zengindir. Evrensel değerleri işleyen hikâyelere de çok yer verilmemiştir.

Çırak, Şahin, Özberk ve Eriş (2014), “5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmalarında 29 metni ve 11 şiiri incelemişlerdir. En fazla vatanseverlik değerinin işlendiğini tespit etmişlerdir. Bu değeri denetim ve duyarlılık, bilimsel bilgi, yaratıcılık, bilimsellik, eğlence, sevgi, çalışkanlık, sorumluluk, saygı, estetik, sağlık, bağımsızlık ve dinselilik izlemiştir.

Pilav ve Erdoğan (2016), “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi” isimli çalışmalarında 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler “yardımlaşma, sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, merhamet, cesaret, sabırlı olmak, sorumluluk, ulusal değerler, arkadaşlık, başarı, ümit etme, barış, misafirperverlik, kanaatkâr olma” değerlerine incelenmiştir. Toplam değer sayısı en az olan sınıf düzeyi 75 değer ile 6. sınıf, değer sayısı en fazla olan sınıf düzeyi ise toplam 96 değer ile 7. sınıf olmuştur. 5. Sınıf düzeyinde barış ve dürüstlük değerine hiç yer verilmemiştir. 6. sınıf düzeyinde sabırlı olmak, arkadaşlık ve kanaatkâr olmak değerlerine; 7. sınıf düzeyinde hoşgörü, misafirperverlik, kanaatkâr olma değerlerine; 8. sınıf düzeyinde ise yardımlaşma değerine daha çok yer verilmelidir. Genel olarak Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerde yeterli sayıda değere rastlanmamıştır.

Pilav, Demir ve Demir (2015), “İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin Değer İletimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmalarında Millî Eğitim Bakanlığına ait 7. Sınıf Türkçe ders kitabı “dayanışma, doğa sevgisi, dürüstlük, hoşgörü, merhamet, nezaket, sorumluluk, bilimsellik, çalışkanlık, ulusal değerler, saygı, arkadaşlık, barış, hayvan sevgisi, misafirperverlik, yardımseverlik” değerlerine göre incelenmiştir. Metinlerde en çok ulusal değerlere ve doğa sevgisine yer verilirken dayanışma değeri ile ilgili bir iletiye rastlanmamıştır.

Karatay, Destebaşı ve Demirbaş (2015) tarafından yapılan çalışmada öncelikle deney ve kontrol grupları belirlenmiştir. Bu iki gruba da ön test uygulanmıştır. Ardından kontrol grubu öğrencilerine geleneksel olarak Sosyal

Bilgiler, Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi, Düşünme Eğitimi dersleri verilmeye devam edilmiştir. Deney grubu öğrencilerine ise Sosyal Bilgiler, Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi, Düşünme Eğitimi dersleri verilmiştir. Fakat bu gruba Düşünme Eğitimi dersi içinde Edebiyat Temelli Karakter Eğitimi de verilmiştir. Sonuç olarak geleneksel öğretim etkinlikleri ile Sosyal Bilgiler, Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi, Düşünme Eğitimi dersleri işleyen kontrol grubu öğrencilerinin ön test -son test ahlaki gelişim puanları arasında anlamlı bir fark başka bir deyişle olgunlaşma gözlenmemiştir. Buna karşın Düşünme Eğitimi dersi içinde Edebiyat Temelli Karakter Eğitimi uygulanan deney grubu öğrencilerinin ön test -son test ahlaki gelişim puanları arasında 7. sınıflar hariç anlamlı bir fark ve gelişme olduğu belirlenmiştir. Bu durum Edebiyat Temelli Karakter Eğitimi'nin öğrencilerin karakter gelişimlerinde, değerleri içselleştirmelerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Diğer çalışmalarda; kitap incelemeleri, öğretmen ve öğrencilerin görüşlerinden yola çıkarak değerler eğitiminin / karakter eğitiminin gerekliliği ve önemi ile ilgili sonuçlara ulaşılırken Karatay, Destebaşı ve Demirbaş (2015) tarafından yapılan bu deneysel çalışmayla edebî metinlerin karakter eğitimi üzerindeki etkisi kanıtlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır.

Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımı yoktur. Çünkü nitel araştırma disiplinler arası bir kavramdır yani pek çok disiplinle ilişkilidir. Nitel araştırma çok geniş bir kavram olsa da şu şekilde tanımlanabilir: “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koyulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.” Nitel araştırma “bir olgu derinliğine, kendi ortamı ve sınırlılığı çerçevesinde” açıklanmak istendiği zaman kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım, 1999: 9, 10, 16).

Doküman incelemesi ise “Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” Tek başına bir araştırma yöntemi olarak kullanılabildiği gibi gözlem ve görüşmeyle birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187). Doküman incelemesiyle tarananlar şunlardır: “fotoğraf, film, plak, ses ve video kayıt cihazları, CD’ler; bina, heykel gibi kalıntılar; olgular hakkında sonradan yazılmış, çizilmiş her türlü mektup, rapor, ansiklopedi; resmi ve özel yazılar ve istatistikler; tutanak, anı, yaşam öyküsü vb.” kayıtlardır (Karasar, 2018: 229).

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığına ait 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler, önceden belirlenmiş değerler/ölçütler çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde inceleneceği için doküman analizi kullanılmıştır. Değerler /ölçütler belirlenirken Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndan yararlanılmıştır. Çünkü Türkçe dersi ile değerler konusunda amaçları benzer niteliktedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı (2015: 5) ’nda programın amaçları arasında şunlar vardır: “Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek; Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler

aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımlarını sağlamaktır.” Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2015: 7) ‘nın amaçları arasında ise “Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri amaçlanmaktadır.” Her iki dersin programı da öğrencilerin millî, manevi ve evrensel değerleri benimsemelerini amaçlamaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Programı’nda yer alan değerler (aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik) dışında maneviyatı oluşturan unsurlardan olan dinî değerler (inanç) eklenmiştir. Çünkü pek çok araştırmacının (Güngör, Dilmaç ve Arıcak, Spranger vb.) değer sınıflandırmalarında bu değere yer verilmiştir. Dinî değerlerin yanı sıra Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın amaçları arasında yer alan millî /ulusal değerler de eklenmiştir.

Metinlerde tespit edilen değerleri ayrıntılı olarak incelemek ve analiz etmek için verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, “metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemek” için yapılır. Araştırmacılar “bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederler; bu sayede metinlerdeki mesajlara ilişkin çıkarımlarda bulunabilirler.” (Büyüköztürk vd. , 2014: 240)

2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın çalışma evrenini 2016 – 2017 eğitim öğretim yılında okullara dağıtılan Millî Eğitim Bakanlığına ve özel sektöre ait Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise 2016 – 2017 eğitim öğretim yılında kullanılan Millî Eğitim Bakanlığına ait 6. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır.

Nitel araştırmanın amacı belirli bir evrene genellemeler yapmak değildir; bir evrende olma olasılığı olan “çeşitlilik, zenginlik, farklılık ve aykırılıkları çalışmalarına dâhil ederek bütüncül resmi” ortaya çıkarmaktır (Goetz ve LeCompte, 1984; Akt, Yıldırım ve Şimşek, 2006: 107). Bu amaca hizmet eden, çalışmanın

örnekleminin belirlenmesinde kullanılan örnekleme yöntemi amaçlı örnekleme yöntemidir. Çünkü amaçlı örnekleme, bilgi açısından zengin durumların derinlemesine araştırılmasını sağlar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2014: 90). Amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örneklemede ise önceden belirlenmiş ölçütler vardır ve araştırmacı ölçütleri karşılayan durumlar üzerinde çalışır. Ölçütler araştırmacı tarafından da oluşturulabilir daha önceden de hazırlanmış olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 112). Kitabın 6. sınıf olması MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanması belirlenen ölçütlerdir.

Değerler soyut kavramlardır. Çocukların değerleri tam manasıyla kavrayabilmeleri, özümseyebilmeleri ve yaşamlarında uygulayabilmeleri için bilişsel olarak belli bir olgunluğa ulaşmaları yani soyut düşünmeye başlamaları gerekir.

Piaget'in "soyut işlemler dönemi" olarak tanımladığı 11 – 12 yaşlarında başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar devam eden dönemde çocuklar artık yetişkin gibi düşünebilirler. Akıl yürüterek farklı sonuçlara ulaşabilir. Problemleri, fiziksel nesnelerden ziyade sözcükler ve kavramlar yardımıyla çözebilir, sınıflandırabilir, kıyaslayabilir (Özdemir, Özdemir, Kadak, Nasıroğlu, 2012: 586). Bu dönemin başına denk gelen 6. sınıfta öğrenciler değerlerin önemi konusunda ne kadar iyi bilinçlendirilirse ilerleyen dönemlerde değerleri kişiliklerinin bir parçası haline getirmeleri bir o kadar sağlıklı olur.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (2016:3) Madde 8'de ders kitaplarının içeriği ile ilgili "Dersin eğitim ve öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenir." ifadesine yer verilmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programı (2015: 5) 'nda programın amaçları arasında da "Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek; Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarını sağlamaktır." ifadeleri yer almaktadır. Programın amaçlarının gerçekleşmesi değerler eğitimi ile sağlanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığına ait kitaplarda yönetmeliğe uyma ve Türkçe öğretim programındaki amaçlara yer verme hususunda özel yayınevlerine bakarak daha hassas olması beklenir. Bu sebeplerle incelemek için Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 6. Sınıf Türkçe ders kitabı seçilmiştir.

2016 – 2017 eğitim öğretim yılında kullanılan İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı'nın yazarları; Dr. İbrahim GÜLTEKİN, Serdar ARHAN, Sema BAŞAR, Seçil COŞKUN, Tuncay DEMİREL, Hilal TÜRKER'dir ve MEB yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Çalışmada kullanılan bu kitap, toplam 30 metinden ve 6 temadan oluşmaktadır. Her temada 5 metin bulunmaktadır. Bu 5 metinden 2'si serbest okuma metnidir. Kitapta bulunan 30 metnin tamamı incelenmiştir. Metinlerin adları ve temalara dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Şekil 1. İncelenen Kitapta Metinlerin Adları ve Temalara Dağılımı

4. TEMA DUYGULAR	•MEŞE İLE SAZ •DİJON'DAN TRABZON'A •NASRETTİN HOCA •YAŞAMIMIZDAKİ RENKLER (SERBEST OKUMA METNİ) •SAHİBİNİ UNUTMAYAN KÖPEK
5. TEMA ZAMAN VE MEKAN	•ANADOLU'DA BAHAR •BAYRAM YERİ •HOŞGÖRÜLER DİYARI MARDİN •İNSANI SELÇUKLU DEVRİNE GÖTÜREN ŞEHİR: KAYSERİ (SERBEST OKUMA METNİ)
6. TEMA DOĞA VE EVREN	•BOŞ ARSA •KINALI KEKLİK •ORMAN KÜSTÜ BİZE •HAYVAN OLİMPİYATLARI (SERBEST OKUMA METNİ) •YILDIZLAR, EVREN VE GALİLEO (SERBEST OKUMA METNİ)

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Nitel araştırmanın kullanıldığı çalışmada, geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için veriler doküman incelemesi yoluyla şu aşamalara göre toplanmıştır:

1. Kaynakları bulma
2. Okuma
3. Not alma
4. Değerlendirme (Karasar, 2018: 230).

Birinci aşamada araştırmaya konu olan 6. sınıf Türkçe ders kitabı MEB'e bağlı bir okuldan temin edilmiştir.

İkinci aşamada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda olan 20 değerle; Güngör (2010), Dilmaç ve Arıcak (2012) vb. araştırmacıların değer sınıflandırmalarında yer alan dinî değerler ve Güven (2014) 'ün Türkçe dersinde verilmesi gereken değerler içinde gösterdiği aynı zamanda Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın amaçları arasında da yer alan ulusal değerler çerçevesinde, araştırmaya konu olan kitap okunmuştur. İncelenen kitaptaki her metin, belirlenen 22 değer açısından incelenmiştir.

Araştırmacıların belirlenen değerlerle ilgili açıklamalarından, tanımlarından ve Türk Dil Kurumuna ait sözlükten yararlanarak gerek kelime gerek kelime grubu şeklinde, her değer için kod/kodlar belirlenmiştir. Bu kodlardan yararlanarak metinlerde bulunan doğrudan ya da dolaylı değer ifadeleri tespit edilmiştir. Bu ifadeler, hem ilgili değer başlığının altına not alınmış hem de hazırlanan “6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerler Formu”na kaydedilmiştir (Bkz., Ek – 1). Bu form kitaptaki değerleri tespit edecek şekilde hazırlanmıştır.

Değerlendirme aşamasında ise metinlerde tespit edilen değerler içerik analizi kullanılarak ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir. Bu aşamada “6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerler Formu”na kaydedilen verilerden yararlanılarak değerlerin metinlere göre dağılımları ve yüzdeleri verilmiştir. İncelenen kitaptaki metinlerin türleri belirlenerek bu değerlerin metin türlerine göre dağılımları ve yüzdeleri de gösterilmiştir. Ayrıca metinlerde bulunan değer ifadeleri ilgili değer başlığı altına, doğrudan alıntılarla, yazılıp gerekli açıklamalar yapılmıştır.

4. VERİLERİN GÜVENİRLİĞİ

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için çeşitleme (triangulation) yönteminden yararlanılmıştır. Çeşitleme; araştırmacının araştırdığı olay ya da olguyla ilgili farklı bakış açılarını, farklı anlamları, farklı göstergeleri ve kaynakları ortaya çıkarmasıdır. Fakat araştırmacının amacı bu farklılıkları ortadan kaldırmak değil, bir zenginlik olarak sergilemek olmalıdır. Çeşitleme; veri kaynakları, yöntem ve araştırmacı çeşitlemesi olarak farklı başlıklara ayrılabilir (Yıldırım ve Şimşek: 2006: 267). Buradan hareketle araştırmacı çeşitliliği için Türkçe Öğretmenliği mezunu en az 5 yıllık mesleki tecrübesi olan 3 araştırmacı daha 6. Sınıf Türkçe ders kitabını inceleyip belirledikleri değerleri “6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerler Formu”na kaydetmişlerdir. 4 araştırmacı tarafından oluşturulan kodlar arasındaki uyum “Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) X 100” formülü ile kontrol edilmiştir (Miles ve Huberman,1994, s.64; Akt. Ocak ve Kutlu Kalender, 2017: 254). Kodların karşılaştırılması sonucu araştırmacılar arasındaki uyum 0.80 olarak hesaplanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde Millî Eğitim Bakanlığına ait 6. sınıf Türkçe ders kitabı; aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, millî değerler misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine göre incelenmiştir. Ayrıca bu değerlerin metin türlerine göre dağılımına bakılmıştır.

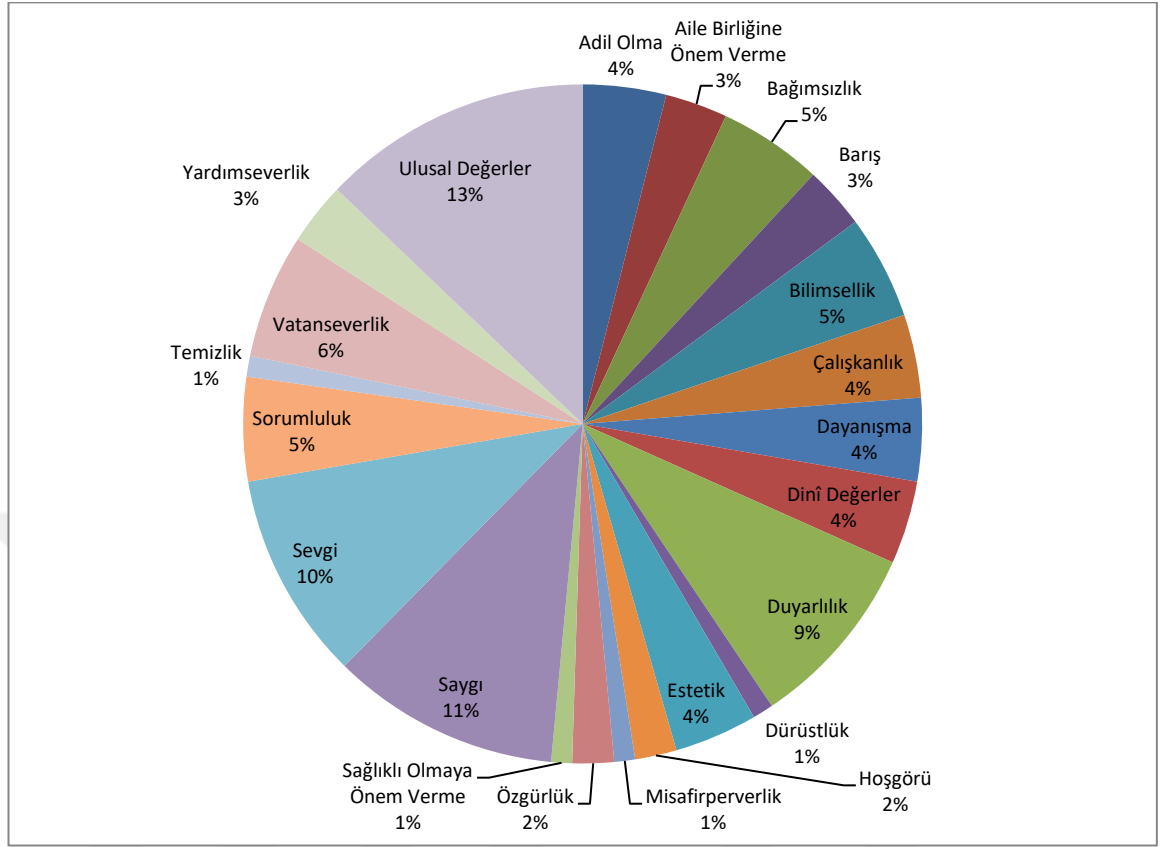
1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI TALİM TERBİYE KURULU TARAFINDAN HAZIRLANAN 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ METİNLERDE TESPİT EDİLEN DEĞERLERE AİT BULGULAR

Bu bölümde ilk alt problem olan “*Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî ve ulusal değerlerin sıklık düzeyi nedir?*” sorusuna cevap aranmıştır.

Bunun için öncelikle değer başlığı açıklanmıştır. Metinlerde bu değer aranırken hangi kavramlardan hareket edildiği belirtilmiştir. Son olarak da metinlerdeki değerleri içeren ifadeler aktarılmış ve açıklamalar yapılmıştır.

Değer açıklamalarına geçmeden önce değerlerin yüzdelik dağılımlarıyla metinlere göre dağılımı Tablo 1 ve Şekil 2’de; değerlerin temalara göre dağılımı ve yüzdeleri ise Tablo 2 ve Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Yüzdelik Dağılımları

Şekil 2'ye göre ders kitabında en fazla yer alan değerler %13 ulusal değerler, %11 saygı, %10 sevgidir. En az bulunan değerler ise %1 temizlik, %1 sağlıklı olmaya önem verme, %1 dürüstlüktür.

Tablo 1. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Metinlere Dağılımı

DEĞERLER																							
METİNLER	Adil Olma	Aile Birliği	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Dini Değerler	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olma	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımsızlık	Ulusal Değerler	TOPLAM
Kütüphane	*	*		*													*						4
Çocuk Kitaplığında															*						*		2
Sabah Tartışması																*							1
Canım Kitap															*		*						2
Kitap															*		*						6
Vitrindeki Masal							*	*	*						*			*		*			4
Kitabı																							9
Mustafa Kemal			*		*	*	*					*			*		*			*	*		7
Atatürk					*	*															*		3
Atatürk'ün Fikir					*	*											*				*		4
Dünyası	*					*	*				*				*			*		*	*		7
Atatürk'ten Anılar	*		*	*		*	*					*			*			*		*	*		4
100. Yıl Marşı			*	*																*	*		3
Anadolu'nun Sesi	*		*														*			*	*		2
Soylu Bilge Ağacı					*												*				*		3
Eskici								*									*				*		4
Anadolu			*				*									*	*			*	*		4
Bayrak			*												*		*			*	*		4
Forsa							*	*	*					*					*	*	*		7
Meşe İle Saz	*														*								2
Dijon'dan		*						*						*	*								4
Trabzon'a									*					*	*						*		1
Nasrettin Hoca																							-
Yaşamımızdaki																							3
Renkler									*								*	*					2
Sahibini										*							*	*					4
Unutmayan Köpek																				*	*		2
Anadolu'da Bahar										*									*				4
Bayram Yeri	*						*								*						*		4
Hoşgörüler Diyarı			*							*	*				*								4
Mardin																							1
İnsanı Selçuklu											*												5
Devrine Götüren											*												1
Şehir: Kayseri																							5
Atasözü ve							*	*				*								*	*		3
Deyimlerde Kalan									*					*	*			*	*		*		5
Mahalleler									*					*	*			*	*		*		2
Boş Arsa								*						*	*			*	*		*		3
Kınalı Keklik								*								*	*	*	*		*		5
Orman Küstü Bize								*									*	*					2
Hayvan					*																		1
Olimpiyatları					*	*																	2
Yıldızlar, Evren ve					*	*																	2
Galileo																							2

Tablo 1'ye göre değer çeşitliliğinin en fazla olduğu metinler şunlardır:

Mustafa Kemal Atatürk (bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, hoşgörü, saygı, sevgi, sorumluluk, millî değerler)

Atatürk'ten Anılar (adil olma, çalışkanlık, dayanışma, estetik, saygı, sorumluluk, vatanseverlik)

Forsa (dinî değerler, duyarlılık, dürüstlük, özgürlük, vatanseverlik, yardımseverlik, millî değerler)

Vitrindeki Masal Kitabı (Dayanışma, dinî değerler, duyarlılık, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik)

Değer çeşitliliği en az olan metinler ise şunlardır:

Canım Kitap (sevgi)

Nasrettin Hoca (millî değerler)

İnsanı Selçuklu Devrine Götüren Şehir: Kayseri (estetik)

Hayvan Olimpiyatları (bilimsellik)

Herhangi bir değer tespit edilemeyen metin ise Yaşamımızdaki Renkler'dir.

Değerlerin temalara göre dağılımının sonuçları (değer çeşitliliği) Tablo 2'de gösterilmiştir.

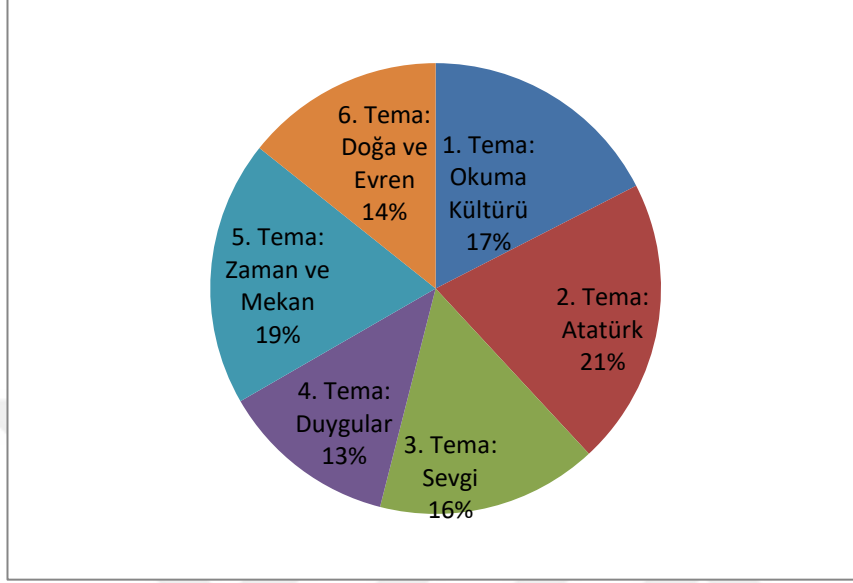
Tablo 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Temalara Göre Dağılımı

DEĞERLER																							
TEMALAR	Adil olma	Aile birliğine	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Dini değerler	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı olmaya	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Ulusal değerler	TOPLAM
1. Tema	*	*		*			*	*	*							*	*	*			*	*	11
2. Tema	*		*	*	*	*	*				*	*				*	*	*		*		*	13
3. Tema			*		*			*	*	*				*		*	*			*		*	10
4. Tema	*	*							*						*	*	*	*				*	8
5. Tema		*		*			*	*	*		*	*	*			*				*	*	*	12
6. Tema					*	*			*					*		*	*	*	*			*	9

Tablo 2'ye göre en fazla değer çeşitliliği Atatürk Teması'nda; en az değer çeşitliliği ise Duygular Teması'nda görülmektedir.

Tablo 2’deki sonuçların yüzdelik gösterimi Şekil 3’te verilmiştir:

Şekil 3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Temalara Göre Dağılımının Yüzdeleri

İncelenen kitapta değerlerin temalara göre dağılımı şöyledir: 1. Tema (Okuma Kültürü) %17, 2. Tema (Atatürk) %21, 3. Tema (Sevgi) %16, 4. Tema (Duygular) %13, 5. Tema (Zaman ve Mekân) %19, 6. Tema (Doğa ve Evren) %14.

Şekil 3’e göre en çok değer aktarımı yapan tema Atatürk Teması (%21), en az değer aktarımı yapan tema ise Duygular Teması’dır (%13).

1.1. AİLE BİRLİĞİNE ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Aile kelimesinin anlamı sözlükte “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.” olarak geçmektedir (TDK, 2005: 45). Bu tanımdan hareketle aile birliğine önem verme değerini metinlerde ararken “anne sıcaklığı, ailecek oturulan ev, aile bireylerine duyulan özlem ve onlarla bir araya gelme isteği, aile üyelerinin bir arada olması /yaşamaları” gibi kavramlara bakılmıştır.

“**Kütüphane**” adlı metinde şu ifadelerle şairin kitapları – kütüphaneyi ailesi gibi gördüğü anlaşılmaktadır:

“Ana sevgisinden sıcak”

“Kütüphane yuvam benim” (MEB, 2016: 10).

“Bayram Yeri” adlı metinde ninenin, torununun ve torununun çocuklarının bir arada olması aile birliğine önem verme değerini göstermektedir:

“Çocuk gibi olmuştu son yıllarda nineciğim. Örneğin küçücük bir kumaş parçası için benim kızla atışıyor, ‘O benim.’ diyor, vermiyordu. Bazı günler sofrada oğlumla atışıyor.” (MEB, 2016: 84).

“Dijon’dan Trabzon’a” isimli metinde aile birliği, aileye özellikle anneye duyulan özlem ve onu tekrar yanında istemesi üzerine kurulmuştur:

“Ben babama yazarken annemi de karşımda görüyordum. Nasılsın anne? Sarı oğlun seni o kadar arıyor ki!” (MEB, 2016: 66).

Aile birliği değeri metinlerde geniş aile, anne, ailenin bir arada yaşadığı ev gibi kavramlar üzerinden verilmiştir.

1.2. ADİL OLMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Adil kavramından önce adalet kavramının ne olduğuna bakmak gerekir: “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk.” (TDK, 2005: 18). Adil ise “Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli.” anlamlarına gelmektedir. Adalet ile insanlar arasındaki farklılık ortadan kalkar. “İnsanlar arasında ayırım olmaması, aynı haktan herkesin yararlanabilmesi, eşitlik” gibi kavramlardan hareketle metinlerde adil olma değeri araştırılmıştır.

“Kütüphane” adlı metinde şu ifadeler adil olma değeri ile ilgilidir:

“Yol gösterir tüm cihana”

“İnsanlığa açar kucak” (MEB, 2016: 10).

Kitapların dil, din, milliyet ayırt etmeksizin herkesi çağırması adil olmayı göstermektedir.

“Atatürk’ten Anılar” (I. Anı)’da kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu gösteren ifadeler:

“Pek az zaman içinde, kadınlara seçme ve seçilme hakkını veren yasa kabul edildi. Kız okullarına da askerlik dersi kondu.” (MEB, 2016: 35). Ayrıca yine bu metinde öğrencilere sırayla söz hakkı verilmesi adil olma değerini gösterir:

“Sıra ile birçok öğrenci, bu soruya cevaplar aradı.” (MEB, 2016: 34).

“**Anadolu’nun Sesi**” adlı metinde adil olma değeriyle ilgili pek çok ifade yer almıştır. Bu ifadelerde herkesin eşit derecede söz hakkı olduğundan, herkesin fikrini almak gerektiği üzerinde durulmuştur:

“Bir de Mustafa Kemal Paşa’nın fikrini alsak?”

“Her biriniz konuştunuz, fikirlerinizi söylediniz... Hepinizi dinledik...”

“...Anadolu’ya bir şey sordunuz mu? Anadolu halkını dinlediniz mi? Bir de onlara sorun efendiler, bir de onları dinleyin!” (MEB, 2016: 41, 42).

“**Meşe ile Saz**” isimli metinde haksızlık etmek ifadesi, adil davranılmadığını göstermektedir:

“Meşe, bir gün, saza demiş:

—Doğrusu Tanrı size haksızlık etmiş.” (MEB, 2016: 64).

Adil olma değeri metinlerde dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı yapmama, kadın – erkek eşitliği, eşit söz hakkı, adil davranma/adil davranmama şeklinde ele alınmıştır.

1.3. BAĞIMSIZLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Bağımsızlık, “Bağımsız olma durumu veya niteliği.” anlamına gelir. Bağımsız kelimesinin anlamını bilmek metinlerde değerleri ararken daha çok yardımcı olacaktır: “Davranışlarını, tutumunu, girişimlerini, herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen.” (TDK, 2005: 177, 178). Metinlerde bağımsızlık değeri aranırken “Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, manda ve himayenin reddi” gibi kavramlardan hareket edilmiştir.

“**Mustafa Kemal Atatürk**” adlı metinde Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı, düşman işgali gibi kavramlar bağımsızlık değerinin ele alındığını göstermektedir:

“Birinci Dünya Savaşı sonrası devletin düştüğü durumu gören Mustafa Kemal Paşa için Millî Mücadeleyi başlatmaktan başka çare yoktu. İzmir’in düşmanlar tarafından işgalinden bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa müfettişlik göreviyle Samsun’a hareket ederek burada Kurtuluş Savaşı’nı başlattı.” (MEB, 2016: 28).

“**100. Yıl Atatürk Marşı**”nda (Serbest okuma metni) kurtuluş ifadesiyle bağımsızlık değeri vurgulanmıştır:

“...Kurtuluşun dört yönde ulaştı dört ucuna...” (MEB, 2016: 39).

“**Anadolu’nun Sesi**” (Serbest okuma metni) adlı metinde sığıntı ve uşak kelimeleri ile bağımsızlık değerine gönderme yapılmıştır:

“*Türk milleti, bir başka devletin sığıntısı, uşağı haline nasıl getirilir?*” (MEB, 2016: 41).

“**Anadolu**” isimli metinde bayrağın dalgalanmasıyla bağımsızlık arasında bağlantı kurularak bu değer verilmiştir:

“*Bir bayrak dalgalanır göklerimizde: Bu bayrak dündür, bugündür, yarındır... Ay’dan almış nazlı hilalini. Yıldızlardan en nazlı yıldız konmuş hilalin kundağına. Hürriyeti temsil eder al rengi.*”

“*Bu güzel vatanımızın göklerinde durmadan ay yıldızlı bir bayrak dalgalanmalı. Vatan ve Bayrak: Aynı anda doğmuşlar, her zaman birlikte yaşamalıdır. Bayraklar dalgalanırken minarelerden, Mehmet Akif Ersoy’un İstiklal Marşı’mızda dediği gibi ezan sesleri hiç susmamalı.*” (MEB, 2016: 52, 55).

“**Bayrak**” adlı serbest okuma metninde bağımsızlıkla ilgili ifadeler şunlardır:

“*Senin altında doğdum,*

Senin altında öleceğim.”

“*Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim;*

Yeryüzünde yer beğen

Nereye dikilmek istersen

Söyle seni oraya dikeyim!” (MEB, 2016: 57).

Metinlerde bağımsızlık değeri; kurtuluş mücadelesi, Millî mücadele, bayrak, bayrağın gökyüzünde dalgalanması vb. unsurlardan hareketle verilmiştir.

1.4. BARIŞ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Barış , “Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam.” anlamına gelmektedir (TDK, 2005: 201). Barış; gerek insanların gerek toplumların birbirleriyle sağlıklı ve nitelikli ilişkiler kurması, insanların huzur ve mutlulukla bir arada yaşaması açısından önemlidir (Güven, 2014: 98). Barış değeri metinlerden

aranırken “savaşın olmaması, insanların huzur için bir arada yaşamaları, dostluk” kavramlarından yararlanılmıştır.

“**Kütüphane**” adlı metinde barış değeri dostluk üzerinden verilmiştir. Barış değeri ile ilgili ifade:

“*Kitaplar dostluktan yana*” (MEB, 2016: 10).

Kitaplarla dostluk yani barış arasında ilişki kurulmuştur. Kitapların dostluğu/barışı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Serbest okuma metni olan “**100. Yıl Atatürk Marşı**”nda barış değerine gönderme yapan dizeler şunlardır:

“*Savaş yalazlarıyla ak etti kara günü*

Barışlarla süsledi yurdunu, yeryüzünü.” (MEB, 2016: 39). Barışın yurdu güzelleştirdiği anlatılmıştır.

“**Hoşgörüler Diyarı Mardin**” adlı metinde farklı dil, din ve kültürden olan insanların bir arada yaşadıklarından bahsedilmektedir. Bu durum barış değerinin göstergesidir:

“*Farklı kültürlerden ve dinlerden insanların yan yana dostluk ve barış içinde yaşadığı bu gizemli güneydoğu kenti her mevsim gezilebilir.*”(MEB, 2016: 93).

Metinlerde barış değeri; genellikle dostluk kavramı kullanılarak aktarılmıştır.

1.5. BİLİMSELLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Bilimsellik, “Bilimle ilgili olan, bilime dayanan.”anamlarına gelmektedir (TDK, 2005: 269). “Nesnel verilerden hareket etmek, bilimsel çalışmanın basamaklarını kullanmak, bilimsel gerçeklerden yola çıkmak, araştırmaya yönlendirmek, kanıtlardan yararlanmak” gibi kavramlar metinlerde bilimsellik değerini araştırırken kullanılmıştır.

“**Mustafa Kemal Atatürk**” adlı metinde gelişmenin, ilerlemenin, kalıcı olmanın anahtarı olarak Atatürk bilimi görmüştür. Bilimsellik değeri ile ilgili ifadeler şunlardır:

“*Tarihin her döneminde yüksek medeniyetler kurmuş olan Türk milleti, güzel sanatlar ve bilim alanında da insanlık tarihine ölmez eserler bırakmıştır.*”

“Türk milletinin yürümekte olan terakki ve medeniyet yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir.” (MEB, 2016: 30).

“Atatürk’ün Fikir Dünyası” adlı metinde Atatürk’ün fikir, akıl, bilim, bilimin önemi ile ilgili görüşleri bilimsellik değerine vurgu yapıldığını gösterir:

“ Bütün ilerlemeler, insan fikrinin eseridir. Fikri harekete geçirmek birinci işimiz olmalıdır...”

“Fikir üretebilmek için akıl yürütmek gerekir. Bu sebeple o, fikir üretebilmenin temeli olarak akıl ve bilimi görmüştür: ‘Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, başarı için en hakiki yol gösterici ilimdir, fendir.’ özdeyişi onun bu yönünü açıkça ortaya koymaktadır.”(MEB, 2016: 32).

“Soylu Bilgi Ağacı” başlıklı metinde öğretmeni bilginin kaynağı olarak gösterdiği şu anlatımlarla bilimsellik değeri vurgulanmıştır:

“Bilgidir en soylu ağaç,

Kökü sensin öğretmenim.” (MEB, 2016: 45).

“Hayvan Olimpiyatları” (serbest okuma metni) adlı metninde araştırmaya yönlendiren ifadeler olduğu gibi, konu hakkında bilimsel verilerden de yararlanılmıştır:

“En hızlı koşan hayvan hangisi? En iyi yüzen? Ya halter kaldırmada altın madalyayı hangi hayvan alırdı?”

“Çitalar, saatte 112 km hızla koşabiliyorlar.”

“Kaşalot, 1609 m derine dalabiliyor ve orada 2 saat kalabiliyor.”

“Bazı kangurular, 9 m uzağa sıçrayabilirler.” (MEB, 2016: 114, 116).

“Yıldızlar, Evren ve Galileo (Galile)” serbest okuma metnidir. Bilim insanı olan Galileo Galilei’nin hayatı ve bilim dünyasına kazandırdıkları üzerinden bilimsellik değeri verilmiştir:

“Galileo Galilei, Jüpiter’in uydularını bularak başladığı gökyüzü gözlemlerini yıllarca sürdürür ve öğrendiklerini kitaplaştırarak dünyayla paylaşır. Formüllerle kanıtladığı çalışmalarında açıkça Kopernik’in düşüncelerini

savunmaktadır. Güneş, Dünya'nın değil Dünya Güneş'in çevresinde dönmektedir.” (MEB, 2016: 118 – 121).

Metinlerde bilimsellik değeri; Atatürk'ün bilim ile ilgili sözlerinden, merak, araştırma, yeni şeyler bulma gibi unsurlardan yola çıkılarak verilmiştir.

1.6. ÇALIŞKANLIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Çalışkanlık, “Çalışmayı sevmek, gayretli olma, hedeflerine ulaşmada isteklilik, başarılı olmak için uğraşma, tembellik etmeme.” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2005:387). Tanımdaki kavramlardan yola çıkarak metinlerde çalışkanlık değeri araştırılmıştır.

Değerleri iletme açısından zengin metinlerden birisi olan “**Mustafa Kemal Atatürk**”tür. Bu metinde pek çok değere yer verilmiştir. Bu değerlerden birisi olan çalışkanlık ile ilgili ifadeler:

“ Böylece üstün başarılarla dolu askerlik hayatı başlamış oldu. İyi bir öğrenci olan Mustafa, kısa sürede bütün öğretmenlerin dikkatini çekti.”

“Atatürk, başarılı bir asker ve devlet adamı olmanın yanında bir düşünce adamı olarak da özel hayatında çok farklı ilgileri olan örnek bir kişiliğe sahipti.” (MEB, 2016: 27, 30).

“**Atatürk'ün Fikir Dünyası**” isimli metinde çalışkanlık değeri Atatürk'ün her koşulda bütün işlerine yetişmesi, işlerini aksatmaması üzerinden verilmiştir:

“Devlet adamı olarak ülkeyi idare ederken okumaya ayırdığı zaman daha fazla olmuştur.”

“Yoğun işlerine rağmen cemiyetin toplantılarına bizzat katılması...” (MEB, 2016: 33)

“**Atatürk'ten Anılar (III. Anı)**” adlı metinde Atatürk hasta da olsa çalışmaya devam etmesi çalışkanlık değerini göstermektedir:

“Orada zamanının çoğunun yatakta geçiriyor ve tedavisine devam ediliyordu. Bu durumda iken de yurt işleri ile uğraşmaktan geri kalmıyor, kendi başkanlığında Bakanlar Kurulu toplantısı yaptırıyor, çalışmalarını yönetiyor ve düşüncelerini söylüyordu.” (MEB, 2016: 37).

“Yıldızlar, Evren ve Galileo (Galile)” adlı serbest okuma metninde kahraman Gelileo Galilei’nin sürekli yeni şeyler araştırma, bulma isteği çalışkanlık değerini göstermektedir:

— *Uyku tutmadı mı Galileocuğum? Aa! Bunlar da ne?*

— *Ay’ın hareketlerini gözlüyordum da anneciğim.”*,

— *Açıkçası ben Aristo’nun bu konuyu yanlış açıkladığını düşünüyorum ve bunu kanıtlayacağım.*

— *Olur mu öyle şey Galileo? Koskoca Aristo hata yapar mı hiç?”* (MEB, 2016: 118, 119).

Metinlerde çalışkanlık değeri; başarı, her koşulda çalışmak, bilinenle yetinmemek, sürekli yeni şeyler üretmek şeklinde ele alınmıştır.

1.7. DAYANIŞMA DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Dayanışma, “Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması.” anlamına gelir (TDK, 2004: 479). Metinlerde dayanışma değeri aranırken “birlikte hareket etmek, birlik ve beraberlik, yardımlaşmak” gibi kavramlardan hareket edilmiştir.

“Vitrindeki Masal Kitabı” adlı serbest okuma metninden alınan bu bölümde ağabey ve kardeşinin paralarını birleştirip kitap almak istemeleri dayanışma değerini gösterir:

— *Bakkalın bulunduğu okul yoluna gelince, her zaman olduğu gibi yine kırtasiyecinin önünde durduk. Alnımızı vitrinin camına dayayıp yeniden o masal kitabını seyretmeye koyulduk. İlk konuşan kardeşim oldu:*

— *Bu kitabın adı ne abi?*

— *Binbir Gece Masalları.*

— *Yani o kadar çok masal mı var içinde?*

— *Sadece masal mı? Alaaddin’in Lambası bile var. Oku oku bitmez. Keşke param yetse de alabilsem. Her akşam sana okurdum.*

Bu sözleri özlem dolu bir burukluk ile söylemiştim. Küçük kardeşimin merhamet duyguları iyice kabarmış olacak ki ani bir hareketle elindeki yirmi beş kuruşu bana uzattı.” (MEB, 2016: 23).

“Mustafa Kemal Atatürk”te dayanışma değeri ile ilgili ifadeler şunlardır: *“Millî Mücadele ruhu etrafında Türk milletini düşmana karşı birleştirdi. Samsun’da başlayan Millî Mücadele hareketi kısa bir zaman içinde tüm ülkeye yayıldı.”*(MEB, 2016: 28). Millî Mücadele ruhu, birleştirmek gibi kavramlar dayanışma değerini göstermektedir.

“100. Yıl Atatürk Marşı” (serbest okuma metni) isimli metinde dayanışma değeri “her zaman, her koşulda birlikte olmak” şeklinde ifade edilmiştir: *“Çoğulda hep, tekte hep.”* (MEB, 2016: 38).

Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler” adlı metinde komşuluk ilişkileri birlik ve beraberliği sağlamada önemli bir unsur olarak görülmüştür:

“Eskiden ‘mahalle komşuluğu’ vardı. Yeri geldiğinde akrabalıktan öte bir yakınlık, birlik ve beraberlik demektir bu.” (MEB, 2016: 98).

Metinlerde dayanışma değerine; birlikte hareket etme, Millî mücadele ruhu, bir güce karşı birleşmek şeklinde yer verilmiştir.

1.8. DİNÎ DEĞERLER DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Dinî değerler, dinle ilgili olan, insanları bir arada tutan, birlik ve beraberliği sağlayan değerlerdendir. Metinlerde dinî değerlerin inanç boyutu ele alınmıştır. Çünkü diğer boyutları olan sevgi, saygı, yardımseverlik vb. ayrı başlıklarda ele alınmıştır. Metinlerde dinî değerler araştırılırken şu kavramlara bakılmıştır: Allah, tövbe, dua, namaz, şükür, helal – haram, sevak - günah gibi.

Serbest okuma metinlerinden biri olan **“Vitrindeki Masal Kitabı”**nda günah kavramı ile dinî değerler ele alınmıştır:

“...Basamakların birinde kocaman bir ekmek parçası gördük. Takır takır kurumuştur. Gelip geçenlerin ayakları altında parça parça ezilip dağılmıştı. Küçük kardeşim benden önce atılıp:

—Aman ne kadar günah!” (MEB, 2016: 22).

Serbest okuma metni olan Forsa’da dini değerlerle ilgili ifadeler şunlardır: *“Allah’a çok şükreliyordu. Çünkü artık bacaklarından mihli değildi. Abdest alıyor, tam kıblenin karşısına geçiyor. Unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu.”* (MEB, 2016: 59). Allah, şükür, abdest, namaz gibi kavramlar dinî değerleri göstermektedir.

“**Bayram Yeri**”nde dinî değerler arasında bayramların; daha doğrusu bayram yeri olarak geçen, herkesin toplandığı, eğlendiği yerlerin günümüzde olmadığı anlatılır. Bunun dışında dua kavramı, bayramlarda büyükleri ziyaret de kullanılmıştır:

“Yolda bana ne dualar etti ne dualar.”

“Aslan nineciğim, pamuk nineciğim, sen büyüksün, bayramın birinci günü evde oturmalısın, konu komşu elini öpmeye gelecekler.” (MEB, 2016: 84).

Peygamberler dinî değerlerimizdendir. “**Anadolu**” başlıklı metinde Hazreti Süleyman ile ilgili şu anlatımlara yer verilmiştir:

“Suların şarkı söylediği en güzel şehrimiz Bursa’dır. Hazreti Süleyman derman üstüne ferman buyurunca su perileri suya dalmış, hemen gölcükleri boşaltıp ‘Can Şehri’ni ortaya çıkarmışlar.”

“Süleyman Peygamber’in iki veziri de bu şehri çok sevmiş.” (MEB, 2016: 54).

“**Forsa**” adlı metnin genelinde yer alan “Allah, abdest almak, beş vakit, şükretmek, ayet, dua etmek, namaz kılmak, öldükten sonra dirilmek” gibi kavramlar bu metinde dinî değerlerin ele alındığını göstermektedir:

“Allah’a çok şükreliyordu. Abdest alıyor, tam kiblenin karşısına geçiyor. Unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu.” (MEB, 2016: 59).

Metinlerde dinî değerler; dua, dinî olarak onaylanan ya da onaylanmayan şeyler, dinî şahsiyetler üzerinden aktarılmıştır.

1.9. DUYARLILIK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Duyarlılık, “duyarlı olma durumu, hassaslık, hassasiyet.”tir (TDK, 2004: 580). İnsanlar; bazı konulara, canlılara, doğaya karşı daha hassas davranırlar. Bu hassasiyetlerinin temelinde de yine sevgi, saygı ve sorumluluk gibi değerler vardır. Metinlerde duyarlılık aranırken “hassaslık, hassasiyet” kavramlarından hareket edilmiştir.

“**Vitrindeki Masal Kitabı**” serbest okuma metnidir. Bu metinde duyarlılık değeri; çevreye, canlılara, nimete karşı duyarlılık olarak ele alınmıştır: *“...Basamakların birinde kocaman bir ekmek parçası gördük. Takır takır kurumuştur.*

Gelip geçenlerin ayakları altında parça parça ezilip dağılmıştı. Küçük kardeşim benden önce atılıp:

—Aman ne kadar günah! Herkes ezip geçmiş, dedi. Sonra yere çömelip o minik elleriyle yerdeki kırıntıları toplayıp yandaki duvarın üzerine koymaya başladı. Ben de ona yardım ettim.

—Hiç olmazsa kuşlar yer, dedim. Aferin sana Selim...” (MEB, 2016: 22).

Ayrıca bu metinde paraları beğendikleri kitaba yetişmeyen çocuklara, onların olumlu davranışlarını (yola atılmış ekmek parçasını oradan kaldırmaları) gören bir adamın ödül olarak bu kitabı alması yine duyarlılık değerinin işlendiğini gösterir:

“Bu iki yumurcak, ekmeğin değerini de biliyor, paranın nereye harcanacağını da... Bir değil üç tane masal kitabı helal olsun onlara. Sonra cebinden bir tomar para çıkartıp dükkân sahibine uzattı. Vitrindeki masal pahalı masal kitabının yanı sıra iki küçük kitap da kardeşime verdiler.” (MEB, 2016: 24).

“Eskici” başlıklı metinde duyarlılık değerinin işlendiğini gösteren ifadeler şunlardır:

“-Ağlama be! Ağlama be!

Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk hıçkıra hıçkıra, katıla katıla ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.

-Ağlama diyorum sana! Ağlama.

Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Öntüne geçmeye çalıştı amma yapamadı, kendini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici döküldüğünü duydu.” (MEB, 2016: 51). Eskicinin çocuğun üzüntüsüne kayıtsız kalamaması duyarlılık değerini göstermektedir.

“Forsa” isimli metinde insanların kahramana acıması, ona ekmek vermeleri duyarlılık değerini göstermektedir:

“Ara sıra kasabaya iniyor, ihtiyarlığına acıyanların verdiği ekmek parçalarını toplayıp dönüyordu.” (MEB, 2016: 59).

“Dijon’dan Trabzon’a” başlıklı metinde kahramanın ailesine özellikle annesine karşı hassasiyeti görülmektedir. Annesi için, onu kırmamak adına ayrı, onun okuyabileceği şekilde mektup yazması; annesinin üzülmesinin ve yorulmasının onu endişelendirmesi duyarlılık değerini göstermektedir:

“Babam yazıyor ki annen bize yazdığın mektuplarla yetinmiyor. Ayrı mektup istiyor. Peki, anneciğim işte yazıyorum. Kolayca okumanız için iri iri yazmaya çalışıyorum. Fakat bilmem okuyabilecek misin?”

“Yine üzüliyor, yoruluyor musun? İnşallah, inşallah hayır. Kardeşlerim de benim gibi senden biraz ayrılırsalar, seni daha hiç üzmezler.” (MEB, 2016: 66, 67).

“Sahibini Unutmayan Köpek” (serbest okuma metni) adlı metinde duyarlılık değeri ile ilgili ifadeler şu şekilde verilmiştir:

“Ortaya bir köpek yavrusu çıktı. O kadar küçüktü ki daha gözleri bile açılmamıştı. Rengi siyahtı. Başının üzerinde, sağrısının iki yanında iri, beyaz benekler vardı. Sızlanıyor, kıpırdanıyor, çok ince bir sesle ağlıyordu... Eşim bahçeye inince yavrucağı ona da gösterdim. Toprak üstünde yürümeye çalışıyor, düşüyor, inliyor, sızlanıyordu. Eşim dedi ki:

—Bunun hali ne olacak? Nereye gidebilir? Kime sığınabilir? Besleyip büyütelim bari. Besleyip büyütelim bari. Hem bize can yoldaşı olur.” (MEB, 2016: 78). Metinde işlenen ana düşünce, insanlar da hayvanlar kadar vefalı olmalıdır ama bu düşünceyi verirken aynı zamanda hayvanlara karşı duyarlı olmak gerektiği anlatılmıştır.

“Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler” başlıklı metinde zor durumda olanlara ilk önce aynı mahalledeki insanların yetişmesi, yapılan yardımların gizli olması duyarlılık değerini göstermektedir:

“Mahalle odalarında mahalle için önemli kararlar alınır, mahalle için gerekli sosyal dayanışma ve yardımlaşma, en kutlu projeler burada görüşülüp karara bağlanırdı. İhtiyaç sahibi olanların, maddi manevi zor durumda kalanların imdadına önce o mahallenin hali vakti yerinde esnafı yetişir, gizlice toplanan yardımlar yine gizlice ihtiyaç sahiplerinin kapılarına bırakılırdı.”(MEB, 2016: 99).

“Boş Arsa” adlı metinde insanların, kendi rahatları ve mutluluğu için canlılara saygı duymayıp onlara karşı duyarlı davranmayıp doğal yaşam alanlarını

bozmalarını, hayvanların buraları terk etmelerine yol açtıklarından ve bitki örtüsünü yok ettiklerinden bahsedilmektedir:

“...Oturduğumuz evin bitişiğinde tek katlı bir fabrika vardı. Geniş mi geniş bir bahçesi vardı. Bahçesinde her tür ağaç, çiçek, çimen vardı. Az rastlanır pembe – kırmızı salkım çiçek açan atkestaneleri hatta manolyalar vardı. Bu sebepten olacak sabahın seherinde o ağaçlığı mekân tutan ötücü kuşların korosunu dinlerdik.

...Fabrikaların kent dışarı çıkarılması kararı alınınca bunu yıktılar. Yerine geniş mi bir boşluk doldu. Ağaçların büyük kısmı hâlâ yaşıyor, pek tabi kuşlar da.

Fabrika enkazı taşınınca yerini yağmur sularının doldurduğu bir gölcük yerleşti. Maşallah iki yıldır iyi yağmur yağdı, başta martılar olmak üzere kargalar, güvercinler, kumrular, saksağanlar, serçeler o gölcüğü yıkanmak, eğlenmek ve yüzmek için kullanmaya başladılar.

...Şimdi diyorum ki kentin ortasında bir adacık olan bu boş arsa bize daha ne kadar arkadaşlık edecek?

Çok geçmeden cevap geldi. Arsaya bir alışveriş merkezi, yanına da lüks bir konut sitesi yapılacaktı.

...İnşaat başlayınca kompresörlerin, dozerlerin gürültüsünden önce kuşlar nasibini alacak...” (MEB, 2016: 103). Aslında bu metinde doğaya karşı kaybedilen bir değer olan saygı aynı zamanda da duyarlılık işlemektedir.

“Kınalı Keklik”te canlılara karşı duyarlılık ele alınmıştır. Bilinçsiz avlanma ve insanlara alışan canlıların doğal ortamlarına tekrar bırakıldıklarında yaşayabilecekleri olumsuzluklara dikkat çekilmiştir. Bu değer ile ilgili ifadeler şunlardır:

“Babam: Yazık, yazık! Bu güzel varlıkları çoğaltacağımıza yok ediyoruz. Ben de üzülmiştüm kekliklerin gittikçe azalıyor oluşuna.”,

“Haklısın, kendimize alıştırdığımız bir canlıyı tek başına doğaya terk etmek insafsızlık.” (MEB, 2016: 105, 109).

“Orman Küstü Bize” başlıklı metinde genel olarak insanların ağaçlara, ormanlara kısaca doğaya karşı duyarlı olmaları, doğayı koruma hususunda

sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğinde bahsedilmektedir. Duyarlılık değerine örnek olarak şu ifadeler gösterilebilir:

“Evet... Orman küstü bize... Uzaklaşıyor bizden... Daha doğrusu biz küstürdük onu; yaktık, kestik, kemirttik... Hâlâ da baltamız gövdesine dayalı, ateşimiz bağırını kavuruyor, keçimiz ciğerini kemiriyor. Böylesine canına kıydığımız orman, nasıl dizimizin dibinde, gözümüzün önünde durur artık? Alır başını uzaklaşır, dağlara tepelere sığınır, insanoğlunun şerrinden.” (MEB, 2016: 111).

Genel olarak metinlerde duyarlılık; canlılara, yardıma muhtaç olanlara karşı hassasiyet şeklinde ele alınmıştır.

1.10. DÜRÜSTLÜK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Dürüstlük, “Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmama, doğruluk” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 588, 589). Bir kimsenin inanılır ya da güvenilir olması için öncelikle dürüst olması gerekir. Dürüstlük değeri metinlerde, “doğru söylemek, yalan söylememek, söylediklerinin ve davranışlarının arkasında durmak” gibi kavramlardan yola çıkılarak aranmıştır.

“Forsa” başlıklı metinde şu konuşma dürüstlük değerini göstermektedir:

“-Doğru mu söylüyorsun?

-Ne yalan söyleyeceğim?”(MEB, 2016: 61).

1.11. ESTETİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Estetik, “Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzellik duygusuna uygun olan, güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu.” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2005:654). Metinlerde estetik değeri aranırken “tarihi güzellikler, sanatseverlik, sanata ve sanatçıya önem verme, doğadaki güzellik” kavramlarından hareket edilmiştir.

“Atatürk’ten Anılar (II. Anı)” adlı metinde estetik değeri, Atatürk’ün sanata ve sanatçıya verdiği önem üzerinden verilmiştir:

“Atatürk, ne bir mimar ne de sanatın herhangi bir dalında uzmanlık sahibi bir kişiydi. Fakat o sanatçının ve sanatkârın bir ülkenin gelişmesindeki itici gücünü çok iyi bilen, sanata ve sanatçıya saygılı bir aydıındı.” (MEB, 2016: 36).

“Anadolu’da Bahar” başlıklı metinde Anadolu’nun ilkbahardaki güzelliklerinden bahsedilmiştir. Bu ifadelerden bazıları şunlardır:

“Durgun çayı köpüklendi Daday’ın,

Palmiyeler zümrüt tacı Hatay’ın,

Çukurova cennetidir bu ayın...”

“Cıvıl cıvıl, sessiz duran yuvalar,

Kelebekler birbirini kovalar,

Halı gibi nakışlandı ovalar...” (MEB, 2016: 82, 83).

“Hoşgörüler Diyarı Mardin”de şehirdeki yapıların güzelliğinin anlatıldığı şu anlatım estetik değerini göstermektedir:

“Kent yapılarını incelerken Süryani ustaların bir kilim veya dantel dokurcasına işledikleri kesme taşlar karşısında şaşar kalırsınız.” (MEB, 2016: 90).

“İnsanı Selçuklu Devrine Götüren Şehir: Kayseri” başlıklı metinde Kayseri’nin doğal ve tarihi güzelliklerinden bahsedilmiştir. Özellikle tarihî eserlerini anlatan şu ifadeler estetik değerini gösterir:

“Selçuklu Kayseri’nin sanat abideleri daha öyle güzelce duruyor. Oya gibi işlenmiş.”

“Kayseri’ye her gidişimde Döner Kümbet’i görmeye giderim. Şöyle dur bak Döner Kümbet’e, parmağın ağzında kalsın. Yapan ne usta yapmış!” (MEB, 2016: 95).

Metinlerde estetik değeri Atatürk’ün sanata ve sanatçıya verdiği önem, şehirlerin tarihî ve doğal güzellikleri üzerinden verilmiştir.

1.12. HOŞGÖRÜ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Hoşgörü, “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu.”dur (TDK, 2005: 901). İnsanlar arasında birlik ve beraberliğin

sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Hoşgörünün olduğu ortamda ya da toplumda insanlar görüşlerini özgürce söyleyebilirler. Her türlü düşünceye, renk, dil, din farklılıklarına insanların yaklaşımları hoşgörüyle birlikte daha ılımlı olur. Metinlerde hoşgörü değeri “anlayışlı olmak, farklılıklara karşı anlayışlı davranmak, farklılıkların olduğu toplumda huzurlu yaşam” gibi kavramlara bakılmıştır.

“Mustafa Kemal Atatürk” adlı metinde şu ifadeler hoşgörü değerinin ele alındığını göstermektedir:

“Türklerle birlikte pek çok farklı milletin de içinde yer aldığı Osmanlı devleti bu şekliyle çok uluslu bir yapıya sahipti. Bu yapı içinde yer alan milletler Osmanlı devleti çatısı altında 19. Yüzyıla kadar birlik ve beraberlik içinde huzur ve güven ortamında yaşadılar.”

“Selanik, çeşitli insanların, dillerin, dinlerin, düşüncelerin kaynaştığı şehirdi.” (MEB, 2016: 26). Farklı özelliklere sahip insanların, toplumların bir arada yaşamalarının temelinde hoşgörü vardır.

“Hoşgörüler Diyarı Mardin” isimli metinde farklı kültürlerden, farklı dinlerden olan insanların barış ve huzur içinde yaşamaları, metnin adından da anlaşılacağı üzere hoşgörü değerini göstermektedir:

“Mardin’de Süryani kiliseleriyle camilerin, medreselerin iç içe geçtiği kent dokusu içinde değişik zamanlarda kilise çanının sesiyle ezan sesi birbirine karışır. Süryani papazla cami imamının bir sokak başında güneydoğu lehçesiyle derin sohbe daldığını görürsünüz.” (MEB, 2016: 90).

Metinlerde hoşgörü değeri farklılıkların olduğu toplumlarda huzurun ve barışın temeli olarak gösterilmiştir.

1.13. MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Misafirperverlik, “Konuklarına iyi davranma, onları iyi ağırlama ve kendisine konuk gelmesinden hoşlanma, konukseverlik.” anlamına gelmektedir (TDK, 2005:1212). “Komşuluk ilişkileri, komşu, ev ziyaretleri, misafir ağırlamayı sevme” gibi kavramlardan hareket edilerek metinlerde bu değer araştırılmıştır.

“Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler” (Serbest okuma metni) adlı metinde aslında kaybolan değerlerimizden bahsetmiştir. Türk adıyla özdeşleşmiş

olan misafirperverlik değeri, komşuluk ilişkilerine de yansımıştır. Bu metinde geçmişteki komşuluk ilişkileriyle günümüzdeki komşuluk ilişkileri karşılaştırılmıştır. Günümüzde komşuluk ilişkilerinin azalmasıyla komşuluk üzerine söylenen atasözleri ve deyimlerin de azaldığı belirtilmiştir. Aslında bu parçada Türk toplumunun kaybolan kültürel değerleri yani mahalle kavramı, komşuluk ilişkileri ve bunlarla ilgili söylenen atasözleri üzerinde durulmuştur:

“ Ev komşusu, kapı komşusu, bahçe komşusu, bütün bu yakınlıkların farklı adları olmuştur hep. Bu toplumda ‘komşu komşunun külüne muhtaç’ idi bir zamanlar. Ev almadan önce komşu alınırdı aynı şekilde.” (MEB, 2016: 98).

Komşuluk ilişkilerinin azalması bir bakıma insanların birbirine olan saygısının ve sevgisinin de azaldığını hatta yok olduğunu göstermektedir. Bazı değerler yok oldukça bu durumun dile de yansıdığı görülmektedir.

Metinde misafirperverlik değeri komşuluk ilişkilerinden hareketle ele alınmıştır.

1.14. ÖZGÜRLÜK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Özgürlük, “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu.” anlamına gelmektedir (TDK, 2005: 1557). Metinlerde özgürlük değeri, insanın kendi iradesiyle hareket etmesi, insanların üzerinde baskı bulunmaması, esaret, serbestlik gibi kavramlardan hareketle aranmıştır.

“Forsa” adlı serbest okuma metninde özgürlük ile ilgili ifadeler:

“Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi onu sözde serbest bıraktı. Bu serbest bırakmak değil, sokağa, açlığa, perişanlığa atmaktı.” (MEB, 2016: 59). Serbest bırakmak kavramı kahramanın özgürlüğüne kavuştuğunu göstermektedir.

“Boş Arsa” isimli metinde şu ifadeler özgürlükle ilgilidir:

“Kentler, pençesinden kimsenin kurtulamayacağı bir zindana dönüşmüştür.”

“İnsanoğlu, icat ettiği canavarın eline düşmüştür ve işin tuhafı bu gönüllü bir esarettir.”

“Otomobilin getirdiği özgürlüğün dayanılmaz hafifliği.” (MEB, 2016: 102, 103). Zindan, esaret kelimeleri özgürlükle ilgili kavramlardır. İnsanların doğal yaşam alanlarını yok ederek kendilerini apartmanlardan oluşan alanlarla kısıtladıklarını yani özgür olamadıklarından bahsetmiştir.

Özgürlük değerine metinlerde tutsaklık, tutsaklığı sona erdirmeye şeklinde yer verilmiştir.

1.15. SAĞLIKLI OLMAYA ÖNEM VERME DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Sağlık, “Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet.” anlamına gelmektedir. Sağlıklı ise sağlığı iyi, yerinde olan ya da herhangi bir hastalığı olmayan demektir (TDK, 2005: 1680). Bu değer metinde araştırılırken “sağlığına, yediğine içtiğine, kilosuna dikkat etme, sağlıklı gıdalar tüketme, hastalanmama” gibi kavramlara dikkat edilmiştir.

“Dijon’dan Trabzon’a” başlıklı metinde kahramanın annesinin onun sağlığı konusunda endişelendiğini düşünmesi üzerine kullandığı şu ifadeler sağlıklı olmaya önem verme değerini göstermektedir:

“Anneciğim sen bana sıhhatime iyi bakmamı söylüyorsun değil mi? Müsaadenle ben de saba rica edeceğim ki sen de hiç üzülme. Oğulların kimin için çalışacak anne? Ben kendime çok iyi bakıyorum anne. Resmimi göndereceğim, görürsün. Zannediyorum ki biraz şişmanladım bile.” (MEB, 2016: 67). Yazarın kendine iyi bakması, kilo alması bu değer göstergeleridir.

1.16. SAYGI DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Saygı, “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet.” anlamına gelmektedir (TDK, 2004:1714). Saygı sayesinde insanlar birbirlerine daha seviyeli yaklaşır ve bu şekilde toplumda birlik ve beraberlik sağlanır. Saygının, yaşça büyük insanlara saygı, başkalarına saygı, farklılıklara saygı gibi alt başlıkları vardır (Güven, 2014: 91, 92). Saygı sadece insanlar arasında kullanılan bir değer olmamalı. Çünkü hayvanlar da bitkiler de saygıyı hak eden varlıklardır. Bu canlıların yaşam alanlarına saygı ya da yaşamlarına saygı da alt başlık olarak ele alınmalıdır.

Birbirinden değerli olan kitapların (Don Kişot, Gülliver’in Gezileri, Küçük Prens, La Fonten, Nasrettin Hoca Fıkraları, Andersan) üstünlük yarışına girdiği birbirlerini küçümsediği ve ağır bir şekilde eleştirdiği **“Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması”** metninde şu ifadelerden saygı değerinin işlendiği sonucuna varılabilir:

“Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İçinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli ve en kalın olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama?” (MEB, 2016: 12, 13). Fakat saygı değerinin üstünlük yarışı içinde işlenmesi bu değer etkisinin kaybolmasına sebep olabilir.

“Kitap” serbest okuma metnidir. Saygı değeri, başkalarının düşünlerine saygı duymak şeklinde ele alınmıştır:

“Eğer kendi düşüncelerimiz, okuduğumuz başka yazarlara baskın çıkıyorsa onların düşüncesine saygı göstermekle birlikte, eski düşüncelerimizi de sürdürürüz.” (MEB, 2016: 20).

Serbest okuma metinlerin biri olan **“Vitrindeki Masal Kitabı”** nda, saygı değeri, Türk toplumunda görülen “nimete (ekmeğe) saygı” şeklinde işlenmiştir: *“...Basamakların birinde kocaman bir ekmek parçası gördük. Takır takır kurumuştü. Gelip geçenlerin ayakları altında parça parça ezilip dağılmıştı. Küçük kardeşim benden önce atılıp:*

—Aman ne kadar günah! Herkes ezip geçmiş, dedi. Sonra yere çömelip o minik elleriyle yerdeki kırıntıları toplayıp yandaki duvarın üzerine koymaya başladı.” (MEB, 2016: 22).

“Mustafa Kemal Atatürk” adlı metinde şu ifadeler saygı değerini göstermektedir:

“Selanik, çeşitli insanların, dillerin, dinlerin, düşüncelerin kaynaştığı bir şehirdir.” (MEB, 2016: 26).

Dil, din, ırk açısından farklılıkların olduğu yerde insanların huzur ve barış içinde yaşayabilmeleri için öncelikle birbirlerine saygı duymaları gerekir.

“Atatürk’ten Anılar (I. Anı)”da geçen Atatürk’ün sınıfa izin alarak girmesi ve izin isteyerek soru sorması saygı değerini göstermektedir:

“ Atatürk Ankara Kız Lisesini ziyarete gidiyordu. Sınıflara girilip çıkılacaktı. Kapılardan birinin önünde durdu. İçeride ne dersi olduğunu sordu. Müdür, Yurt Bilgisi dersi olduğunu söyledi.

Atatürk:

—Girebilir miyiz?

—Müdürün verdiği olumlu cevap üzerine kapıyı vurdu. Sınıfa girdi. Biraz ders dinledi.

Sonra öğretmene:

—İzin verir misiniz, ben de bir soru sorayım?” (MEB, 2016: 34).

“Atatürk’ten Anılar (II. Anı)”da saygı, sanata ve sanatçıya duyulan saygı şeklinde ele alınmıştır:

“Fakat o sanatçının ve sanatkârın bir ülkenin gelişmesindeki itici gücünü çok iyi bilen, sanata ve sanatçıya saygılı bir aydıındı. Onun Mimar Sinan’ın heykelinin yapılması için emir vermesi ise bir devlet adamı sorumluluğunun yanı sıra, bir aydın saygısının da sonucuydu. ” (MEB, 2016: 36).

Serbest okuma metni olan **“Bayrak”**ta, bayrağa duyulan sevgiyle birlikte saygı da işlenmiştir. Bayrağı selamlamak saygı değerini göstermektedir:

“Sana benim gözümlle bakmayanın

Mezarını kazacağım.

Seni selamlamadan uçan kuşun

Yuvasını bozacağım. ” (MEB, 2016: 56).

“Anadolu’nun Sesi”nde saygı değerine şu anlatımlardan ulaşılabilir:

“Her biriniz konuştunuz, fikirlerinizi söylediniz... Hepinizi dinledik...”(MEB, 2016: 42). Burada saygı değeri herkesin konuşması, konuşanlara müdahale edilmemesi şeklinde ele alınmıştır.

“Meşe ile Saz”da saygı değeri, metnin ana düşüncesinden anlaşılmaktadır, saygıyla ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Metnin ana düşüncesi ise herkesin farklı özellikleri vardır, bu özelliklerden hiçbirisi başkasına üstünlük göstermek için kullanılamaz, farklılıklara saygı duymak gerekir.

“Dijon’dan Trabzon’a” adlı metinde saygı (büyüklerine saygılı davranmak) değerinin işlendiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Hepsinin ellerinden hürmet ve hasretle öper, aflatırını dilerim.”
“Büyükanneinin ellerinden öperim. Hafız teyzemin abisinin, Belkıs ablalarının, Müzeyyen, Hafız teyzelerimin, artık hepsinin ellerinden öperim.” (MEB, 2016: 66, 67). El öpme büyüklere saygı göstergesidir.

“**Bayram Yeri**”nde büyüklere karşı bir saygı göstergesi olarak el öpmek kullanılmıştır:

“Konu komşu el öpmeye gelecekler.” (MEB, 2016: 84).

“**Hoşgörüler Diyarı Mardin**” adlı metinde Mardin’in güzelliklerinden, çeşitli din ve mezhepteki insanların bir arada yaşamalarından bahsetmektedir. Din ve mezhep çeşitliliğinin olduğu yerde huzur ve dostluk hâkimse orada insanların birbirlerine saygı duyduğu söylenebilir. Metinde saygı değerini gösteren ifadeler:

“Mardin’de Süryani kiliseleriyle camilerin, medreselerin iç içe geçtiği kent dokusu içinde değişik zamanlarda kilise çanının sesiyle ezan sesi birbirine karışır. Süryani papazla cami imamının bir sokak başında güneydoğu lehçesiyle derin sohbele daldığını görürsünüz.” (MEB, 2016: 90).

“**Boş Arsa**” adlı metinde insanların, kendi rahatları ve mutluluğu için canlılara saygı duymayıp doğal yaşam alanlarını bozmalarını, hayvanların buraları terk etmelerine yol açtıklarından ve bitki örtüsünü yok ettiklerinden bahsedilmektedir:

“...Oturduğumuz evin bitişiğinde tek katlı bir fabrika vardı. Geniş mi geniş bir bahçesi vardı. Bahçesinde her tür ağaç, çiçek, çimen vardı. Az rastlanır pembe – kırmızı salkım çiçek açan atkestaneleri hatta manolyalar vardı. Bu sebepten olacak sabahın seherinde o ağaçlığı mekân tutan ötücü kuşların korosunu dinlerdik.

...Fabrikaların kent dışarı çıkarılması kararı alınınca bunu yıktılar. Yerine geniş mi bir boşluk doldu. Ağaçların büyük kısmı hâlâ yaşıyor, pek tabi kuşlar da.

Fabrika enkazı taşınınca yerini yağmur sularının doldurduğu bir gölcük yerleşti. Maşallah iki yıldır iyi yağmur yağdı, başta martılar olmak üzere kargalar, güvercinler, kumrular, saksağanlar, serçeler o gölcüğü yıkanmak, eğlenmek ve yüzmek için kullanmaya başladılar.

...Şimdi diyorum ki kentin ortasında bir adacık olan bu boş arsa bize daha ne kadar arkadaşlık edecek?

Çok geçmeden cevap geldi. Arsaya bir alışveriş merkezi, yanına da lüks bir konut sitesi yapılacaktı.

...İnşaat başlayınca kompresörlerin, dozerlerin gürültüsünden önce kuşlar nasibini alacak...” (MEB, 2016: 103). Aslında bu metinde doğaya karşı kaybedilen bir değer olan saygı işlemektedir.

Saygı değeri metinlerde; canlılara saygı, farklılıklara saygı, yeteneklere saygı, büyüklere saygı olarak ifade edilmiştir.

1.17. SEVGİ DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

“İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı olan yakın ilgi ve bağlılığı göstermeye yönelten duygu.” anlamına gelen sevgi insanları birbirine yakınlaştırır, kaynaştırır ve birleştirir (TDK, 2004: 1742; Hökelekli, 2013: 83). Sevgi sadece insanların birbirlerine karşı hissettiği bir duygu değildir. Canlı ya da cansız her şeye karşı sevgi beslenebilir. Metinlerde bu değer “bir şeye ilgi gösterme, önem verme” gibi kavramlardan yola çıkarak aranmıştır.

“**Kütüphane**” adlı metinde sevgi değerini gösteren dizeler:

“Candan özge candır bana”

“Kütüphane dünyam benim”

“Her satırda sevgi yazar”

“Kütüphane sevdam benim” (MEB, 2016: 10, 11).

Bu metinde sevgi değeri, kitaba – kütüphaneye duyulan sevgi şeklinde işlenmiştir.

“**Canım Kitap**” adlı metinde genel olarak sevgi değeri üzerinde durulmuştur. Bu değer; okuma sevgisi, kitap sevgisi şeklinde ele alınmıştır:

“Sözün kıyası, kitabı her yönü ile severim. Anlattıklarına dalgıç gitmekten, topraklarına dokunmaktan, taze mürekkebin kokusunu almaktan, çevrilen toprakların çıkardığı hışırtıdan hoşlanırım.”

“Dünyada hiçbir dost, insana kitaptan daha yakın değildir.”, “Çoğu zaman olduğu gibi yolculukta yanımıza aldığımız kitapları çevremize bakıp dalmaktan okuyamaz isek bile onları yine de elimizin altında bulundurmak isteriz. Çünkü onların can yoldaşı olduğunu biliriz.” (MEB, 2016: 19).

“Kitap” serbest okuma metnidir. Bu metinde sevgi değeri kitaplara duyulan sevgi üzerinedir ama bunu yazar, kitapları sevmeme nedenleri üzerinden anlatmıştır:

“Ailesinde kitaba, okuyana; okulunda kitaplığa; öğretmeninde okuma yolunda örneğe, rehberine rastlamayan elbette okumayacaktır. Elbette kitapları sevmeyecek, onları katlanılması gereken bir yük olarak kabul edecektir.”

“Çocuk, bellemek ve sınıf geçmek zoruyla okunacak kitaplarla baş başa bırakılmıştır. Böyle bir kimse ileride kitapları sevmeyecek, korkacaktır onlardan.” (MEB, 2016: 20).

“Mustafa Kemal Atatürk” isimli metinde sevgi değerine (kitap sevgisi, kültürel öğelere duyulan sevgi) şu şekilde yer verilmiştir:

“ Zengin bir kütüphanesi olan Atatürk, kitap okumayı çok sever ve okuduğu bir kitabı bitirmeden bırakmazdı.”

“Yöresel oyunlarımızdan Zeybek oyununu, ata sporumuz güreşi çok sever, Rumeli türkülerini beğeni ile dinlerdi.” (MEB, 2016: 30).

Atatürk’ü konu alan metinlerin genelinde yer alan kitap sevgisi, kültürel öğelere duyulan sevgi (dil ve tarih) **“Atatürk’ün Fikir Dünyası”** adlı metinde de yer almaktadır:

“ Atatürk’ün fikir dünyasının oluşmasında ve şekillenmesinde içinde bulunduğu sosyal ve siyasi ortamın etkileri yanında çocukluğundan itibaren kitap okumaya olan ilgi ve sevgisinin çok önemli bir yeri vardır.”,

“Kültür işlerimiz üzerine milletçe gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temeller üzerine kurmak, öz Türk diline değeri olan genişliği vermek için candan çalışmakta olduğumu söylemeliyim.”

“Büyük bir tarih sevgisine ve bilgisine sahip olduğunu, yaptığı çalışmalarla da ortaya koymuştur.” (MEB, 2016: 33).

“**Soylu Bilgi Ağacı**” isimli metnin tamamına sevgi değeri hâkimdir. Burada sevgi değeri öğretmene duyulan sevgi şeklinde işlenmiştir. Örnek olarak şu dizeler verilebilir:

“Yüreğimde sevgi harcı,

Doku sensin öğretmenim.

Her çiçekte burcu burcu,

Koku sensin öğretmenim.”

“ Gönümüzde sevgi bağın,

Yıldızın al bayrağın.

Güneş tuğlu gül şafağın,

Şavkı sensin öğretmenim.” (MEB, 2016: 44, 45).

“**Eskici**” metni değerler açısından incelendiğinde sonuç şu şekildedir: Parçaya hâkim olan değer sevgidir. Bu değer metnin tamamıyla bütünleşmiştir. Metinde doğup büyüdüğü yere olan sevgi yani vatan sevgisi özlemle birlikte işlenmiştir. Fakat baskın olan ana dilinde (Türkçe) konuşmayı özlemesi, etrafında Türkçe konuşan kişileri duymayı istemesidir. Bu durumda metinde baskın olan sevgi, ana dili sevgisi olmaktadır. Örneğin, şu ifadeler ana diline karşı olan sevgiyi ve özlemi göstermektedir:

“...Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu.”

“Türkçe bildiği ve İstanbul tarafından geldiği için Hasan, şimdi onun sade işine değil yüzüne de dikkatli bakmıştı.”

“...bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.”
(MEB, 2016: 46, 47, 48, 49, 50).

“**Bayrak**” (serbest okuma metni) metninde hâkim olan değer sevgidir. Sevgi değeri bayrağa duyulan sevgi olarak işlenmiştir. Örnek olarak şu dizelere verilebilir:

“Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar;

Yurda ay yıldızının ışığı yeter.”

“ Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim ” (MEB, 2016: 56, 57).

“**Sahibini Unutmayan Köpek**” isimli metnin genelinde hayvan sevgisi, hayvanların sahiplerine duyduğu sevgi işlenmiştir:

“İşten döndüğümüzde bizi karşılayışı bir âlemdi. Havlar, koşar, yatar, sıçrar, üzerimize atılırdı. Gün boyunca bizi çok özlediği belliydi.”

“Ah, seni yaramaz seni, derdik. O atılır, bacaklarımıza sürtünürdü.” (MEB, 2016: 79).

“**Kınalı Keklik**” adlı metnin genelinde hayvan sevgisi işlenmiştir:

“Bizim apartmanda pek çok ailenin evde beslediği bir hayvanı vardı. Yakın arkadaşım Deniz’in çok güzel, kıpır kıpır, oyuncu bir köpeği, üst katta oturan Emine teyzenin deniz dibini çağrıştıran büyük bir akvaryumu, alt kattaki Salih dedenin iki kedisi... Diğer dairelerde tavşan, papağan, muhabbet kuşu, kaplumbağa... Bu durumu görenler: ‘Burası hayvanat bahçesi gibi olmuş.’ derler ve gülerlerdi.”, “O. sevecenlikle kafesin kapısını açıp yavru kekliği avuçları içine aldı, yavaş yavaş okşadı tüylerini.”(MEB, 2016: 104, 109).

Sevgi değeri metinlerde; okuma – kitap sevgisi, hayvan sevgisi, kültürel öğelere (dil, bayrak vb.) duyulan sevgi şeklinde ele alınmıştır.

1.18. SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Sorumluluk “Kişinin kendi davranışlarından veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi.”dir (TDK, 2005: 1794). Sorumlu insan, yapması gereken işin ya da işlerin farkındadır. Bu işler için vaktinde harekete geçer. Bir toplumda herkes işini vakitli yaptığı takdirde toplumdaki insanlar arasında sağlıklı iletişim oluşur, birlik ve beraberlik sağlanır (Güven, 2014: 99). Metinlerde sorumluluk değeri, yapılması gereken işleri her durumda ve vaktinde yapmak kavramları üzerinden araştırılmıştır.

Atatürk’ten Anılar (II. Anı)”da sorumluluk değeri (devlet adamı olarak sorumluluk)ile ilgili ifadeler şu şekildedir:

“Onun Mimar Sinan’ın heykelinin yapılması için emir vermesi ise bir devlet adamı sorumluluğunun yanı sıra, bir aydın saygısının da sonucuydu.” (MEB, 2016: 36).

Atatürk' ün yine devlet adamı sorumluluğunu gösteren ifadelere **“Atatürk'ten Anılar (III. Anı)”** adlı metinde görülmektedir:

“Orada zamanının çoğunun yatakta geçiriyor ve tedavisine devam ediliyordu. Bu durumda iken de yurt işleri ile uğraşmaktan geri kalmıyor, kendi başkanlığında Bakanlar Kurulu toplantısı yaptırıyor, çalışmaları yönetiyor ve düşüncelerini söylüyordu.” (MEB, 2016: 37).

Genel olarak hayvan sevgisinin işlendiği **“Sahibini Unutmayan Köpek”** isimli metinde hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak, bakamayacak duruma gelindiğinde sokağa bırakmak yerine yine iyi bakabilecek başlarına vermek aynı zamanda sorumluluk değerini göstermektedir:

“Onu ortada bırakmaya gönlümüz razı değildi. ‘Ne yapsak ne etsek?’ diye düşünürken aklımıza Emin Efendi geldi. Ona gittik:

‘Köpeği sana bırakacağız ama ona iyi bakacaksın.’ dedik.

‘Hay hay!’ dedi. ‘Benim de zaten o köpekte gözüm vardı. Hiç merak etmeyin. İyi bakarım ona.’ (MEB, 2016: 79).

“Kınalı Keklik” te canlılara karşı sorumluluklar işlenmiştir:

“Havanın güzel ve güneşli olduğu günler, balkonu güneş gören insanlar, hayvanlarını güneşlendirmek için balkona çıkartırlardı, güneşi iyi alamayan dairedekiler ise bahçeye indirirlerdi.” (MEB, 2016: 104).

“Orman Küstü Bize” adlı metinde, iyi bir gelecek için insanların ne yapmaları gerektiği anlatılmıştır bu da sorumluluk değerinin göstergesidir:

“Yarını, çocuklarımızı düşünmüyoruz ormanları tüketmekle, evet, bir başka vatanımız yok artık, varımızı yoğumuzu bu vatani cennetleştirmek için kullanmalıyız. Vazifemizi gelecek nesillere daha mamur bir yurt bırakmak olmalıdır.” (MEB, 2016:113).

“Vitrindeki Masal Kitabı”nda şu ifadeler sorumluluk değerini göstermektedir:

“Gerek okula gidip gelirken gerekse küçük kardeşimi gezmeye çıkardığımda...” (MEB, 2016: 22). Çocuğun kardeşiyle ilgilenmesi sorumluluk değerini gösterir.

Metinlerde sorumluluk değeri; görevini yerine getirme, canlıların ihtiyaçlarını karşılama, canlıların yaşam alanlarını koruma/doğayı koruma, kendisinden küçüklerin (kardeşlerin) ihtiyaçlarını karşılama üzerinden verilmiştir.

1.19. TEMİZLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Temizlik, “Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmama, temiz olma durumu.” olarak tanımlanır (TDK, 2005: 1948, 1949). Sağlıklı yaşamın temellerinden birisidir. Temizlik, temiz olma, kirli olmama, titiz, titizlik gibi kavramlardan yola çıkarak metinlerde temizlik değeri araştırılmıştır.

“Kınalı Keklik” başlıklı metinde sağlık değeri titizlik kavramı üzerinden verilmiştir:

“Birçok komşumuz evinde kendine göre bir hayvan beslerdi ama annemin temizlik konusundaki titizliği yüzünden ben bu zevki tadamıyorum.” (MEB, 2016: 105).

1.20. VATANSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Vatanseverlik, vatanını/yurdunu/doğup büyüdüğü yeri sevmektir. Türk milleti için önemli değerlerdendir. Metinlerde, “vatanını sevmek, uğrunda her türlü fedakârlığı yapma” gibi kavramlardan hareketle vatanseverlik değeri aranmıştır.

“Mustafa Kemal Atatürk”te vatanseverlik değerinin işlendiğini gösteren ifadeler:

“Vatanını ve milletini çok seven Atatürk...”

“Milleti için her türlü zorluğa katlanan Mustafa Kemal Atatürk...” (MEB, 2016: 29).

“Atatürk’ten Anılar (III. Anı)” adlı metinde Atatürk’ün hasta yatağında bile vatan işleriyle ilgilenmesi onun vatanseverliğini göstermektedir:

“Onun yatakta hastayken bile vatan işleriyle uğraştığını belirtmek isterim.” (MEB, 2016: 37).

Serbest okuma metni olan “**Anadolu’nun Sesi**” adlı metinde, vatan uğruna can vermek kavramı üzerinde durulmuştur:

“Bu memleketi korumak için, bu milletin özgür yaşaması için yüzyıllardan beri kanını akıtmış, canını vermiş, memleketin gerçek sahiplerine, kahramanlar kahramanı Anadolu’ya bir şey sordunuz mu?” (MEB, 2016: 42).

“**Forsa**” (serbest okuma metni) metnin tamamında bayrak, vatan, Türklük kavramları ön plandadır. Bu da metinde vatanseverlik değerinin işlendiğini gösterir:

“Bütün ümidi memleketine, Edremit’e kavuşmaktı.”

“Kırk senelik rüya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi...”

“Vatan bayrağın dalgalandığı yer değil midir?” (MEB, 2016: 58 – 62).

“**Anadolu**” adlı metnin genelinde vatanın her köşesinin kendine has güzellikleri ve vatana duyulan sevgi dile getirilmiştir:

“Bu topraklar bizim olalı güneş bir başka güzel doğup batıyor.”

“Bin yetmiş bir yılından beri Anadolu’da bayram var, düşün var her gün.”

“Suların şarkı söylediği en güzel şehrimiz Bursa’dır.”

Dört mevsim renklerin şarkısı yankılanır yurdumuzda; Rize’de yeşil bir duvağa benzer çay bahçeleri. Çukurova’da ak güvercin kanadıdır ovalar. Gemlik’te yeşil gözyaşı döker zeytin ağaçları. İzmir’de türkü söyler portakal bahçeleri. Dallarda gülümser elmalar Amasya’da.” (MEB, 2016: 52,54). Ayrıca metinde Türk kültürü açısından önemli olan şahsiyetlere de yer verilmiştir: Yunus Emre, Mevlana, Nene Hatun, Sütçü İmam, Mehmet Akif Ersoy.

Bahar mevsiminde Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki güzellikleri anlatan “**Anadolu’da Bahar**” adlı metinde aynı zamanda yurt sevgisi (vatanseverlik) işlenmiştir:

“İlkbaharı geldi Anadolu’nun,

Silifke’de çiçek açtı nar şimdi.

Her tarafı yeşillendi Bolu’nun,

Sultandağı benek benek kar şimdi.” (MEB, 2016: 82).

Metinlerde vatanseverlik; vatanını sevmek, vatan uğruna canını verme, vatanın güzellikleri, her koşulda vatan için çalışma vb. üzerinden aktarılmıştır.

1.21. YARDIMSEVERLİK DEĞERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Yardımseverlik, “Yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etmesini sevmek, iyilikseverlik, hayırperverlik, hayırseverlik.” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2005: 867). Metinlerde bu değer aranırken iyilik yapmak, iyiliği dokunmak, yardım etmek, hayır yapmak, hayrı dokunmak, hayır işlemek, hayır, iyilik kavramlarından yararlanılmıştır.

“**Vitrindeki Masal Kitabı**”nda (serbest okuma metni) yardımseverlik ile ilgili ifadeler:

“...Basamakların birinde kocaman bir ekmek parçası gördük. Takır takır kurumuştur. Gelip geçenlerin ayakları altında parça parça ezilip dağılmıştı. Küçük kardeşim benden önce atılıp:

—Aman ne kadar günah! Herkes ezip geçmiş, dedi. Sonra yere çömelip o minik elleriyle yerdeki kırıntıları toplayıp yandaki duvarın üzerine koymaya başladı. Ben de ona yardım ettim.

—Hiç olmazsa kuşlar yer, dedim. Aferin sana Selim...” (MEB, 2016: 22).

Ağabeyin kardeşine ekmek toplarken yardım etmesi yardımseverlik değerinin vurgulandığını göstermektedir.

“**Forsa**” isimli metinde insanların kahramana acıyıp ekmek vermeleri yardımseverlik değerini göstermektedir:

“Ara sıra kasabaya iniyor, ihtiyarlığına acıyanların verdiği ekmek parçalarını toplayıp dönüyordu.” (MEB, 2016: 59).

“**Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler**” adlı metinde geçmişteki komşuluk ilişkileri ile günümüzdeki komşuluk ilişkileri karşılaştırılmış. Geçmişteki gibi komşuluk ilişkileri kalmadığı için komşuluk üzerine söylenen atasözü ve deyimlerin de azaldığından bahsedilmiştir. Ayrıca geçmişte ihtiyaç sahibi insanlara nasıl yardım edildiğinden de söz edilmiştir:

“Mahalle odalarında mahalle için önemli kararlar alınır, mahalle için gerekli sosyal dayanışma ve yardımlaşma, en kutlu projeler burada görüşülüp karara bağlanırdı. İhtiyaç sahibi olanların, maddi manevi zor durumda kalanların imdadına önce o mahallenin hali vakti yerinde esnafı yetişir, gizlice toplanan yardımlar yine gizlice ihtiyaç sahiplerinin kapılarına bırakılırdı.” (MEB, 2016: 99).

1.22. ULUSAL DEĞERLER İLE İLGİLİ BULGULAR

Ulusal değerler ya da millî değerler “Bir ulusun kendine özgü saydığı ve sahip olmakla övündüğü toplumsal ve kültürel öğelerdir.” (TDK, 2011: 1683). Bayrak, toprak/vatan, millî marş, Atatürk /Atatürkçülük en başta gelen ulusal değerlerimizdendir (Güven, 2014: 104, 105). Bunların dışında ana dil/Türkçe, Türkiye’ye özgü gelenekler - görenekler, önemli şahsiyetler kısaca Türk kimliğini oluşturan, Türk’ü Türk yapan her şey ulusal değerleri oluşturur.

“Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” adlı metinde *“Adımı anmanız, komikliğimi çağrıştırmaya yeter de artar bile.”* (MEB, 2016: 15) ifadesi metinde ulusal değerlerimizden olan Nasrettin Hoca tarafından söylenmiştir. Bu durum kültürel değerlerimizden biri olan Nasrettin Hoca’nın değerinin düşürdüğü gibi sırf komiklik yapan biri gibi düşünülmesine sebep olmuştur. Nasrettin Hoca’nın bu şekilde gösterilmesi onun çocuklar tarafından yanlış tanınmasına sebep olabilir.

Türk milleti için Mustafa Kemal Atatürk başlı başına bir ulusal değerdir. Bu yüzden Atatürk’ün anlatıldığı ya da Atatürk ile ilgili olan metinlerin tamamında (Atatürkçülük teması) ulusal değerler mevcuttur.

“Mustafa Kemal Atatürk” adlı metinde *“millet, vatan, milliyetçilik”* kavramlarının yanı sıra *“güreş, zeybek oyunu”* gibi kavramlar ulusal değerleri göstermektedir (MEB, 2016: 26, 27, 28, 29, 30).

“Atatürk’ün Fikir Dünyası” isimli metinde *“Türk dili, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti”* gibi kavramlar ulusal değerleri ifade etmektedir (MEB, 2016: 33).

“100. Yıl Atatürk Marşı”nda (serbest okuma metni) geçen ulusal değer bayraktır:

“Yüzüncü yılındadır, sonsuzluktur bize o,

Bayrak özgürlüğünü katar içimize o... ”(MEB, 2016: 38, 39). Aynı zamanda en önemli ulusal değerimiz olan Atatürk’ten de metinde bahsedilmiştir.

“**Anadolu’nun Sesi**” nde geçen şu deyişlerde geçen Mustafa Kemal ve Türk kavramları ulusal değerleri gösterir:

“Mustafa Kemal’in sesinde tek yüreğin heyecanı kararı değil; ‘Ne mutlu Türk’üm’ diyen herkesin heyecanı, kararı vardı.” (MEB, 2016: 42).

“**Eskici**” başlıklı metnin genelinde vatan/vatana duyulan özlem; ana dil/ana dili konuşmaya, duymaya hasret kalma üzerinde durulmuştur. Vatan ve Türkçe ulusal değerlerimize girmektedir (MEB, 2016: 46 – 51).

“**Anadolu**” isimli metinde “*bayrak, vatan, Anadolu*” gibi kavramların yanı sıra “*Yunus Emre, Nene Hatun, Mevlana, Nasrettin Hoca, Mehmet Akif Ersoy, Sütçü İmam, Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmet*” gibi Türk kültürü ve tarihi açısından önemli şahsiyetlere yer verilmesi ulusal değerlerin işlendiği göstermektedir:

“Yunus Emre bu toprağın dili, bu toprağın yanık yürekli aşığı olmuş.”

“Konya’da Mevlana inanmışa sevgi olur, dostluk olur. Bir masal sevdası şehridir İstanbul. Fatih Sultan Mehmet Han’ın kutlu rüyası ile bizim olur bin dört yüz elli üç yılından beri.”

“Nene Hatun, daha on sekizinde bir taze gül gibi.”

“Sütçü İmam derler bir Maraşlı yiğit, Kurtuluş Savaşı’mızın ilk kurşununu attığında, Akşehir’de yatan Nasrettin Hoca dedemi düşün!”

“Saymakla biter mi bu toprağın gülleri, Söğüt Yaylası’nda Osman Gazi’nin ak sevdası.”

“Bayraklar dalgalanırken minarelerden, Mehmet Akif Ersoy’un İstiklal Marşı’mızda dediği gibi ezan sesleri hiç susmamalı.” (MEB, 2016: 52 – 55).

“**Bayrak**” adlı metnin tamamında bayrağa duyulan sevgi ve saygı işlenmektedir ve bayrak ise en önemli ulusal değerlerimizdendir.

“**Forsa**” metninin genelinde kahramanın vatanına duyduğu hasret anlatılmaktadır ve “*Türk, bayrak, vatan*” kavramları sıkça geçmektedir. Bu kavramların olması metinde ulusal değerlerin işlendiğini göstermektedir:

“ – Ben Türk’üm, oğullar, ben Türk’üm!”

“- Şehit olursam bunu üzerime örtün. Vatan, bayrağın dalgalandığı yer değil midir, dedi.” (MEB, 2016: 61, 62).

“Nasrettin Hoca” adlı metinde, Nasrettin Hoca fıkralarından bazıları birbirine bağlanarak tiyatro metni hâline getirilmiştir. “Nasrettin Hoca” Türk kültürü açısından önemli bir değerdir.

“Bayram Yeri” adlı metinde, bayram zamanlarında büyüklerin ziyaret edilmesi, bayram yeri olarak kurulan eğlence alanlarının kurulması, buralarda Karagöz oyunlarının oynanması ulusal değerleri göstermektedir. Fakat metinde bayram yerlerinin kalmadığından bu geleneğin yok oluşunda bahsedilmektedir:

“Aslan nineciğim, pamuk nineciğim, sen büyüksün, bayramın birinci günü evde oturmalısın, konu komşu elini öpmeye gelecekler, dedim.”

“Onun için bayramın ikinci sabahı, bindirdim ninemi otobüse, bayram yerine götürdüm.”

“Haydi, dedi. Madem buraya kadar geldik, bir Karagöz’e girelim.” (MEB, 2016: 84, 89).

“Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler” isimli metinde komşuluk ilişkilerinin önceki yıllarda olduğu gibi yakın olmaması sonucu, komşuluk üzerine söylenmiş atasözü ve deyimlerin gittikçe azaldığından bahsetmektedir:

“Hayatımızda bir yıldız gibi kaybolup giden sadece ‘mahalle’ değildi kuşkusuz. Onunla birlikte çok şey kaybettik... İşte yukarıda belki sadece bir kısmını sayabildiğimiz terimler, kavramlar, deyimler ve atasözleri... Mahalle ile birlikte onlar da güzel Türkçemizi sessizce terk edip gitti.” (MEB, 2016: 100). Atasözü ve deyimler Türkçenin zenginliğinin önemli sembollerindendir. Atasözü ve deyimlerin azalması önemli bir ulusal değerimiz olan ana dili / Türkçeyi olumsuz etkilemektedir.

“Kınalı Keklik” adlı metinde mili değerlerimizden Karagöz ve Hacivat üzerinden bir durum aktarılmıştır:

“Biz çevrelerinde bir halka olur, Hacivat’la Karagöz’ü izler gibi eğlenirdik.”
(MEB, 2016: 104).

2. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI TALİM TERBİYE KURULU TARAFINDAN HAZIRLANAN 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA TESPİT EDİLEN DEĞERLERİN METİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMINA AİT BULGULAR

Bir önceki bölümde incelenen kitapta, değerlerin metinlerde nasıl ele alındığı ayrıntılı olarak, metinlerden alıntı yapılarak incelenmiştir. Bu bölümde ise değerlerin metin türlerine göre dağılımına bakılmıştır. İkinci alt problem olan “*Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerine göre adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî ve ulusal değerlerin dağılımı nasıldır?*” sorusuna cevap aranmıştır.

Öncelikle 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin türleri belirlenmiştir. İncelenen kitaptaki metin türleri belirlenirken İlköğretim 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı’ndan yararlanılmıştır. Metin türü hakkında bilgi verilip bu metin türünde kaç metin olduğu belirtilmiştir. Son olarak da tablolar oluşturularak değerlerin dağılımına ve bu değerlerin yüzdelik oranlarına bakılmıştır.

6. sınıf Türkçe ders kitabında şiir, hikâye, anı, fabl, tiyatro, mektup, gezi yazısı, deneme, makale, söyleşi, fıkra ve biyografi türlerine ait metinler yer almaktadır.

6.sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler ve türleri Tablo 3’te gösterilmiştir:

Tablo 3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Türleri

TÜRLER												
METİNLER	Şiir	Hikâye	Anı	Fabl	Tiyatro	Mektup	Gezi Yazısı	Deneme	Makale	Söyleşi	Fıkra	Biyografi
Kütüphane	x											
Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması		x										
Canım Kitap								x				
Kitap								x				
Vitrindeki Masal Kitabı		x										
Mustafa Kemal Atatürk												x
Atatürk'ün Fikir Dünyası									x			
Atatürk'ten Anılar			x									
100. Yıl Atatürk Marşı	x											
Anadolu'nun Sesi			x									
Soylu Bilgi Ağacı	x											
Eskici		x										
Anadolu								x				
Bayrak	x											
Forsa		x										
Meşe ile Saz				x								
Dijon'dan						x						
Trabzon'a												
Nasrettin Hoca					x							
Yaşamımızdaki Renkler								x				
Sahibini		x										
Unutmayan Köpek												
Anadolu'da Bahar	x											
Bayram Yeri		x										
Hoşgörüler Diyarı							x					
Mardin												
İnsanı Selçuklu							x					
Devrine Götüren												
Şehir: Kayseri												
Atasözü ve								x				
Deyimlerde Kalan												
Mahalleler												
Boş Arsa											x	
Kınalı Keklik		x										
Orman Küstü Bize										x		
Hayvan										x		
Olimpiyatları												
Yıldızlar, Evren ve Galileo		x										
TOPLAM	5	8	2	1	1	1	2	5	1	2	1	1

Tablo 3’e göre, incelenen kitapta en çok bulunan metin türleri; hikâye, şiir ve denemedir. Tablo 2 ile Tablo 3’teki verilerden yararlanarak Tablo 4 oluşturulmuştur. Tablo 4’te değerlerin metin türlerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değer Çeşitlerinin Metin Türlerine Göre Dağılımı

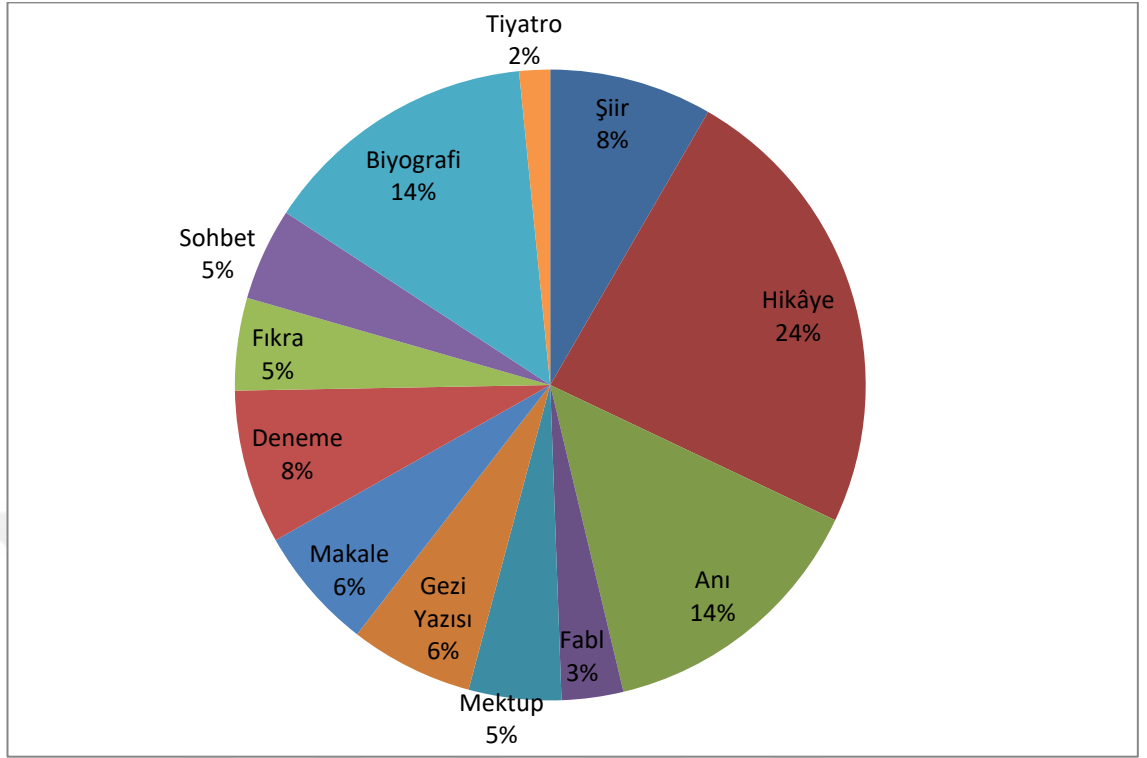
DEĞERLER																							
METİN TÜRÜ	Adil Olma	Aile Birliğine Önem Verme	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Dini Değerler	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardıms severlik	Ulusal Değerler	TOPLAM
Hikâye	*				*	*	*	*	*	*				*		*	*	*	*	*	*	*	15
Biyografi			*		*	*	*					*				*	*			*	*	*	9
Anı	*		*			*	*				*					*		*		*	*	*	9
Şiir	*		*	*							*						*			*	*	*	7
Deneme			*					*									*			*	*	*	5
Mektup		*							*						*	*							4
Gezi Yazısı				*							*	*				*	*						4
Makale				*	*	*																*	4
Sohbet						*			*									*					3
Fıkra									*					*		*							3
Fabl	*															*	*						2
Tiyatro																					*	*	1

Tablo 4’te değerlerin metin türlerine göre dağılımı genel olarak gösterilmiştir.

Tablo 4’e göre en fazla değer aktarımı yapan metin türü hikâye olmuştur. Hikâyelerle 15 çeşit değer aktarılmıştır. Hikâyeyi, 9 çeşit değer aktarımı yapan biyografi ve anı izlemiştir. En az değer aktarımı yapan türler ise fabl ve tiyatro olmuştur.

Şekil 4’te değer çeşitlerinin metin türlerine göre dağılımının yüzdeleri verilmiştir:

Şekil 4. Değerlerin Metin Türlerine Göre Dağılım Yüzdeleri

Şekil 4’e göre en fazla değer aktarımı yapan tür %24 ile hikâye olmuştur. İncelenen kitapta, sayı olarak da en fazla olan tür olduğu Tablo 3’te belirtilmiştir.

Hikâyenin ardından %14 ile anı ve biyografi gelmektedir. Burada dikkat çekici nokta ise kitapta sadece bir tane biyografi türünde metin olmasına rağmen, biyografi en fazla değer aktarımında bulunan türler arasındadır.

En az değer aktarımı yapan türler %2 tiyatro, %3 fabldır. Tablo 2’ye bakıldığında bu iki türden birer tane olduğu görülmektedir.

2.1. HİKÂYE TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Hikâye, olay veya durumları yer, zaman ve şahıs belirterek anlatan kısa yazılardır (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 61).

Hikâye türüne ait 8 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Hikâye Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı

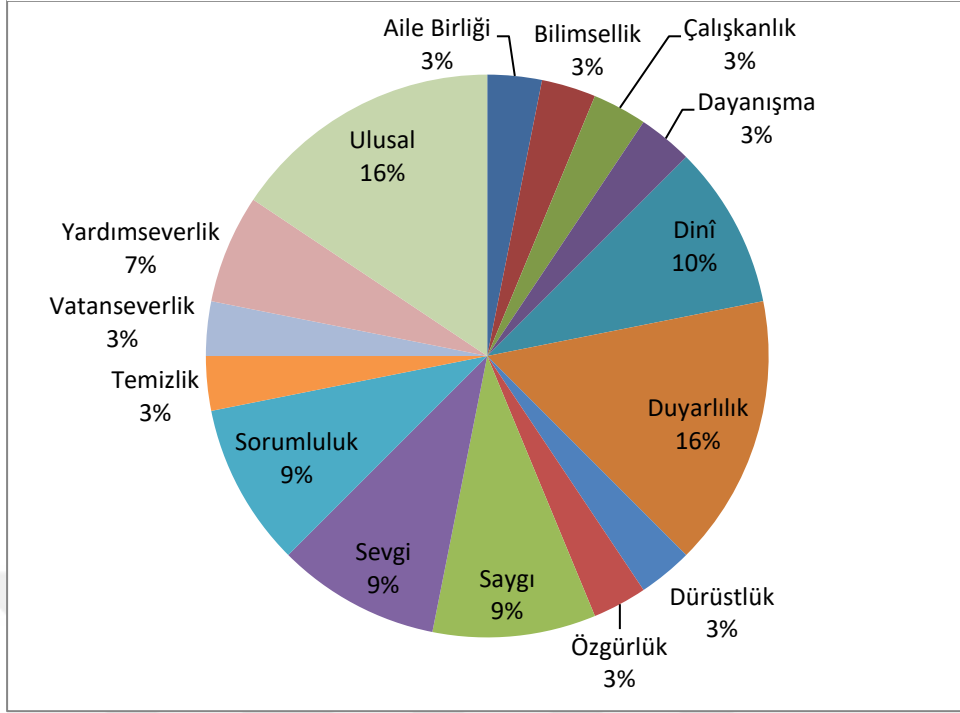
DEĞERLER																						
HİKÂYE	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Dini Değerler	Ulusal Değerler
Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması															*							*
Vitrindeki Masal Kitabı							*	*							*		*			*	*	
Forsa								*	*				*						*	*	*	*
Eskici								*								*						*
Sahibini Unutmayan Köpek								*								*	*					
Bayram Yeri	*														*						*	*
Kınalı Keklik								*								*	*	*				*
Yıldızlar, Evren ve Galileo					*	*																
TOPLAM	1	-	-	-	1	1	1	5	1	-	-	-	1	-	3	3	3	1	1	2	3	5

Hikâyelerle aktarılan değerler: aile birliğine önem verme, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî değerler ve ulusal değerlerdir. Hikâyelerde yer verilmeyen değerler ise adil olma, bağımsızlık, barış, estetik, hoşgörü, misafirperverlik ve sağlıklı olmaya önem vermedir.

Hikâyelerde en çok geçen değerler duyarlılık ve ulusal değerler olmuştur; en az geçen değerler ise aile birliğine önem verme, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, özgürlük, temizlik ve vatanseverliktir.

Değer aktarımında en başarılı olan hikâye türündeki metin “Forsa” dır, 7 çeşit değer tespit edilmiştir. “Forsa”dan sonra değer aktarımında başarılı metin ise “Vitrindeki Masal Kitabı” olmuştur, 6 çeşit değer tespit edilmiştir. En az değer tespit edilen hikâye türündeki metinler ise “Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” ve “Yıldızlar, Evren ve Galileo”dur, 2 çeşit değer tespit edilmiştir.

Şekil 5. Hikâye Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları

Şekil 5’te hikâyelerdeki değerlerin yüzdelik dağılımları verilmiştir: duyarlılık ve ulusal değerler %16; dinî değerler %10; sevgi, saygı ve sorumluluk %9; yardımseverlik %7; aile birliğine önem verme, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, özgürlük, temizlik ve vatanseverlik %3’tür.

2.2. ŞİİR TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Şiir; duygu, düşünce, istek ve hayallerin zengin sembol, ritimli söz ve seslerin uyumlu kullanımıyla dizeler halinde anlatılmasıdır (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 52).

Şiir türünde 5 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Şiir Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı

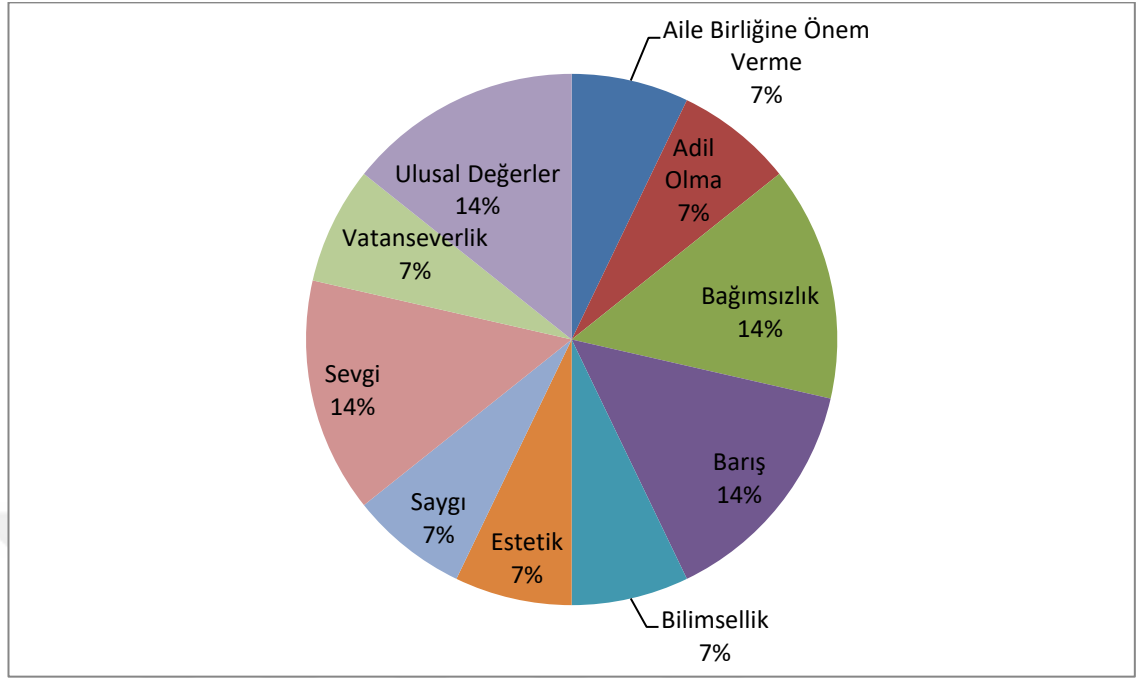
DEĞERLER																						
ŞİİR	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Dini Değerler	Ulusal Değerler
Kütüphane	*	*		*												*						
100. Yıl																						
Marşı			*	*																		*
Soylu Bilge					*											*						
Ağacı																						
Bayrak			*												*							*
Anadolu'da										*									*			
Bahar																						
TOPLAM	1	1	2	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	-	-	1	-	-	2

Şiirlerle aktarılan değerler: aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, estetik, saygı, sevgi, vatanseverlik ve ulusal değerlerdir. Şiirlerle aktarılmayan değerler ise çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik ve dinî değerlerdir.

En fazla görülen değerler bağımsızlık, barış, sevgi ve ulusal değerler; en az görülen değerler ise aile birliğine önem verme, adil olma, bilimsellik, estetik, saygı, vatanseverlik. Şiir, hikâyeden sonra sayıca fazla olan metin türlerinden birisi olmasına rağmen değer aktarımı konusunda başarılı olmadığı söylenebilir. En fazla görülen değerlerle en az görülen değerler arasında fark yoktur denilebilir.

Şiir türünde, değer aktarımında en başarılı metin ise “Kütüphane” olmuştur ve 4 çeşit değer tespit edilmiştir. Diğer şiir türündeki metinlere göre daha az değer aktarımı yapan metinler ise “Soylu Bilgi Ağacı” ve “Anadolu’da Bahar”dır ve 2 çeşit değer tespit edilmiştir.

Şekil 6. Şiir Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları

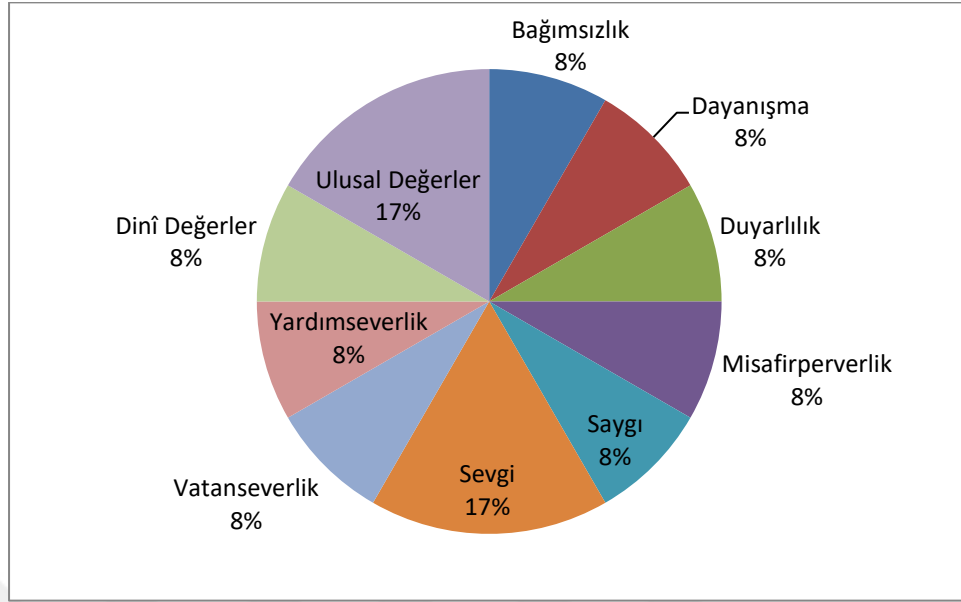
Şekil 6'ya göre şiirlerdeki değerlerin dağılımı şu şekildedir: ulusal değerler, barış, bağımsızlık ve sevgi %14; aile birliğine önem verme, adil olma, bilimsellik, estetik, saygı ve vatanseverlik %7'dir.

2.3. DENEME TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Deneme, yazarın herhangi bir konuda kesin hükümlere varmadan kendi kişisel görüş ve düşüncelerini anlattığı yazı türüdür. Sanat, ahlak, dostluk, aşk, hayat vb. konular işlenir (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 67).

Deneme türünde 5 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Şekil 7. Deneme Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları

Şekil 7'ye göre denemelerdeki değerlerin dağılımı şu şekildedir: sevgi ve ulusal değerler %17; bağımsızlık, dayanışma, duyarlılık, misafirperverlik, saygı, vatanseverlik, yardımseverlik ve dinî değerler %8'dir.

2.4. ANI TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Anı, yazarların kendi hayatlarını, yaşadıkları dönemlerde gördükleri ve duydukları olayları anlattıkları yazılardır (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 116).

Anı türünde 2 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 8'de verilmiştir.

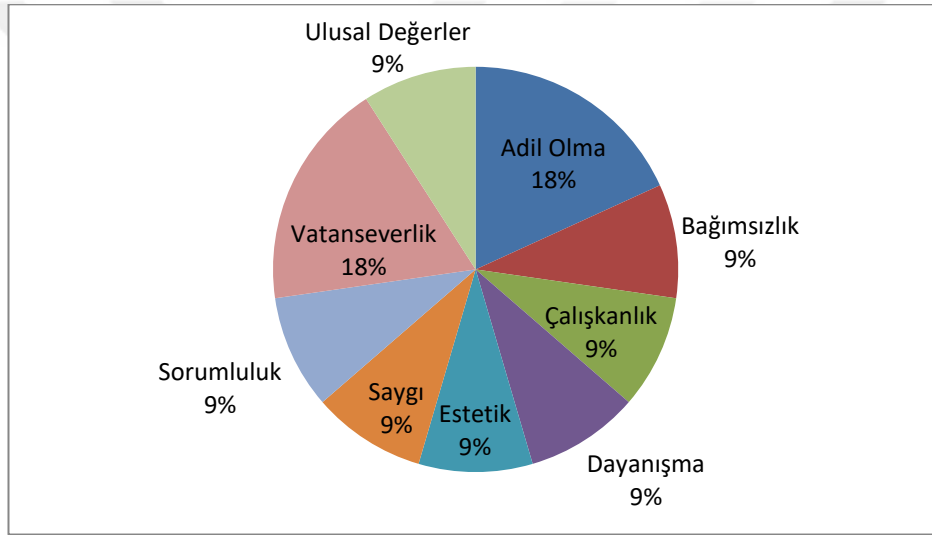
Tablo 8. Anı Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı

DEĞERLER																	
ANI	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk
Atatürk'ten Anılar	*				*	*			*						*	*	*
Anadolu'nun Sesi	*	*														*	*
TOPLAM	-	2	1	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1

Tablo 8’e göre anı metin türü ile aktarılan değerler: adil olma, bağımsızlık, çalışkanlık, dayanışma, estetik, saygı, sorumluluk, vatanseverlik ve ulusal değerler; anılar ile aktarılmayan değerler ise aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, duyarlılık, dürüstlük, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, temizlik, yardımseverlik ve dinî değerlerdir.

İki metindeki ortak değerler adil olma ve vatanseverliktir. Bağımsızlık, çalışkanlık, dayanışma, estetik, sevgi, sorumluluk ve ulusal değerler ortak değerlerden değildir. “Atatürk’ten Anılar” değer çeşitliliği bakımından diğer metne göre daha zengindir.

Şekil 8. Anı Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımları

Şekil 8’e gör anı türündeki metinlerde tespit edilen değerlerin yüzdelik dağılımları şu şekildedir: adil olma ve vatanseverlik %18; bağımsızlık, çalışkanlık, dayanışma, estetik, saygı, sorumluluk ve ulusal değerler %9’dur.

2.5. GEZİ YAZI TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Gezi yazısı; gezilip görülen yerler hakkında doğrudan gözlemlerin anlatıldığı, tasvirlerin yer aldığı ve anlatılanların okuyucunun gözünün önünde canlandırıldığı, karşılaştırmaların yapıldığı aktarılanlarda belli bir sıranın takip edildiği türdür (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 232).

Gezi yazısı türünde 2 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 9’da verilmiştir.

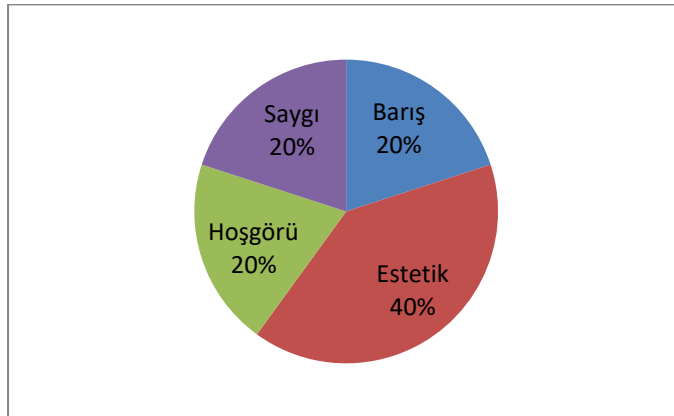
Tablo 9. Gezi Yazısı Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı

GEZİ YAZISI	DEĞERLER													
	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme
Hoşgörüler Diyarı Mardin			*						*	*				*
İnsanı Selçuklu Devrine Götüren Şehir: Kayseri									*					
TOPLAM	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-	1

Tablo 9’a bakıldığında gezi yazısı türüyle aktarılan değer sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu değerler; barış, estetik, hoşgörü ve sevgidir. Anı ile aktarılmayan değerler ise aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, misafirperverlik, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî değerler ve ulusal değerlerdir.

“Hoşgörüler Diyarı Mardin”de 4 çeşit değer (barış, estetik, hoşgörü, saygı) tespit edilmiştir fakat “İnsanın Selçuklu Devrine Götüren Şehir: Kayseri” de ise bir çeşit değer (estetik) tespit edilmiştir. Bu iki metinde ortak olan değer ise estetikdir.

Şekil 9. Gezi Yazısı Türündeki Metinlerde Değerlerin Yüzdelik Dağılımı

Şekil 9’a göre gezi yazısı türündeki metinlerde yer alan değerlerin yüzdeleri şu şekildedir: saygı, barış ve hoşgörü %20; estetik %40.

2.6. SOHBET (SÖYLEŞİ) TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Söyleşi (sohbet), bir konunun fazla derinleştirilmeden biriyle sohbet ediliyormuş gibi doğal ve içten bir dille anlatıldığı türdür. Herkesi ilgilendirecek konular seçilir. Cümleler çoğu zaman konuşmadaki gibi devriktir. Yazarın sorulu – cevaplı bir anlatımı vardır (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 73,74).

Sohbet (söyleşi) türünde 2 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 10’da verilmiştir.

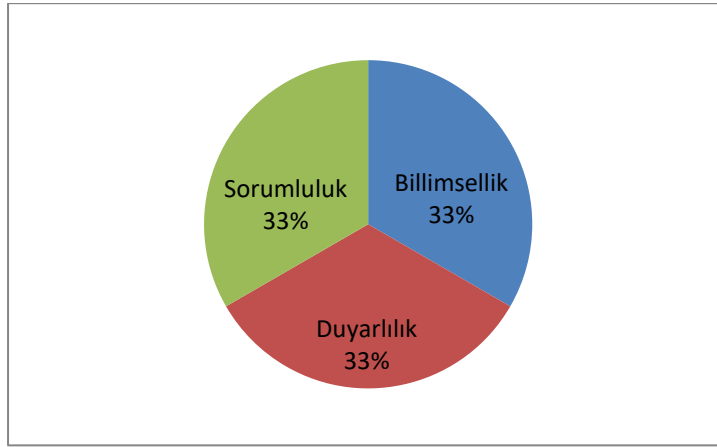
Tablo 10. Sohbet (Söyleşi) Türündeki Metinlerde Değerlerin Dağılımı

SÖYLEŞİ (SOHBET)	DEĞERLER																
	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk
Orman																	
Küstü Bize								*									*
Hayvan																	
Olimpiyatları					*												
TOPLAM	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-

Tablo 10’a göre sohbet (söyleşi) türündeki metinlerle aktarılan değer sayısı oldukça azdır. Bu metin türünde yazılmış metinlerde sadece bilimsellik, duyarlılık ve sorumluluk değerleri tespit edilmiştir. Tespit edilemeyen değerler ise aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî değerler ve ulusal değerlerdir.

“Orman Küstü Bize” de 2 çeşit değer (duyarlılık, sorumluluk); “Hayvan Olimpiyatları”nda ise 1 çeşit değer (bilimsellik) tespit edilmiştir.

Şekil 10. Sohbet (Söyleşi) Türündeki Metinlerde Tespit Edilen Değerlerin Yüzdelik Dağılımları

Şekil 10'a göre sohbet (söyleşi) türündeki metinlerde tespit edilen değerlerin yüzdelik dağılımı şu şekildedir: sorumluluk, bilimsellik ve duyarlılık %33.

2.7. FABL TÜRÜNDE YAZILMIŞ METİNLERDEKİ DEĞERLERİN DAĞILIMI

Fabl, insan dışındaki varlıklara insan kişiliği kazandırılarak oluşturulmuş, ders verme amacı taşıyan, daha çok dizeler halinde yazılan kısa hikâyelerdir (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 171).

Fabl türünde 1 adet metin tespit edilmiştir. Bu metindeki değerlerin dağılımı Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Fabl Türünde Yazılmış Metinlerdeki Değerlerin Dağılımı

DEĞERLER																							
FABL	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Dini Değerler	Ulusal Değerler	
Meşe ile Saz	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	

Fabl türündeki bu metinde ise adil olma ve saygı değeri tespit edilmiştir. Diğer değerler ise; aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî değerler ve ulusal değerler tespit edilememiştir.

2.8.BİYOĞRAFI TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Biyografi, ünlü kişilerin ve sanatçıların hayatlarının ele alındığı ve kişilerin duyguları, zaafıları, başarıları, alışkanlıkları, çalışmaları kısaca onu başkasından ayıran özelliklerinin anlatıldığı türdür (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 90).

Biyografi türünde 1 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Biyografi Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı

BİYOGRAFI	DEĞERLER																					
	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Dini Değerler	Ulusal Değerler
Mustafa Kemal Atatürk	-	-	*	-	*	*	*	-	-	-	*	-	-	-	*	*	-	-	*	-	-	*

Biyografi türünde tek metin bulunmasına rağmen bu metin değer aktarımı konusunda diğer metinlere göre oldukça başarılıdır. Bu metin türünde 9 çeşit değer tespit edilmiştir. Bu değerler şunlardır: bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, hoşgörü, saygı, sevgi, vatanseverlik ve ulusal değerlerdir. Tespit edilemeyen değerler ise şunlardır: aile birliğine önem verme, adil olma, barış, duyarlılık, dürüstlük, estetik, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, sorumluluk, yardımseverlik ve dinî değerlerdir.

2.9. MAKALE TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Makale; bir konuda bilgi vermek, bir görüşü savunmak, eleştirmek ya da bir gerçeği açıklamak amacıyla yazılan gazete ya da dergi yazılarıdır (İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 109).

Makale türünde 1 adet metin tespit edilmiştir. Bu metindeki değerlerin dağılımı Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Makale Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı

MAKALE	DEĞERLER																		
	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik
Atatürk'ün Fikir Dünyası	-	-	-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
																			*

Makale türündeki metinde 4 çeşit değer tespit edilmiştir. Bu değerler şunlardır: barış, bağımsızlık, çalışkanlık ve ulusal değerler. Bu metin türünde tespit edilemeyen değerler ise aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik ve dinî değerlerdir.

2.10. FIKRA TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Yazarların günlük gazetelerde güncel konu veya olaylarla ilgili görüşlerini kısa, açık ve herkesin anlayabileceği sade bir dille anlattıkları yazılardır. Fıkra yazarının derin bir gözlem gücü, bilgi ve tecrübeye dayanan geniş bir kültürü, tarafsız bir bakış açısı olması gerekir (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 256).

Fıkra türünde 1 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Fıkra Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı

FIKRA	DEĞERLER																		
	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik
Boş Arsa	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	*	-	*	-	-	-	-

Fıkra türünde bir tane metin vardır. Bu türe ait metinde tespit edilen değerler şunlardır: duyarlılık, özgürlük ve saygı. Tespit edilemeyen değerler ise aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma,

dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, dinî değerler ve ulusal değerlerdir.

2.11. MEKTUP TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Mektup; bir haberi, dileği veya duyguyu yaşamımızda olamayan birine iletme amacıyla yazılan yazılardır. Mektuplar kullanıldıkları alanlar ve amaçlarına göre özel mektuplar ve iş mektupları olarak ikiye ayrılır (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 179).

Mektup türünde 1 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Mektup Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı

MEKTUP	DEĞERLER															
	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi
Dijon’dan Trabzon’a	*	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	*	*	-

Mektup türünde yazılmış “Dijon’dan Trabzon’a” isimli metinde 4 çeşit değer tespit edilmiştir. Bunlar; aile birliğine önem verme, duyarlılık, sağlıklı olmaya önem verme ve saygıdır. Bu türe ait metinde tespit edilemeyen değerler ise adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, dinî değerler ve ulusal değerlerdir.

2.12. TİYATRO TÜRÜNDEKİ METİNLERDE DEĞERLERİN DAĞILIMI

Tiyatro, yaşanmış ya da yaşanabilir olayları sahnede canlandırmak için yazılan eserlerdir. Olayları, oluş sırasına göre gösterir. Olaylar yazarın ağzından anlatılmaz, doğrudan doğruya eserdeki kişilerin ağzından anlatılır (İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2015: 189).

Tiyatro türünde 1 adet metin tespit edilmiştir. Bu metinlerdeki değerlerin dağılımı Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Tiyatro Türündeki Metinde Değerlerin Dağılımı

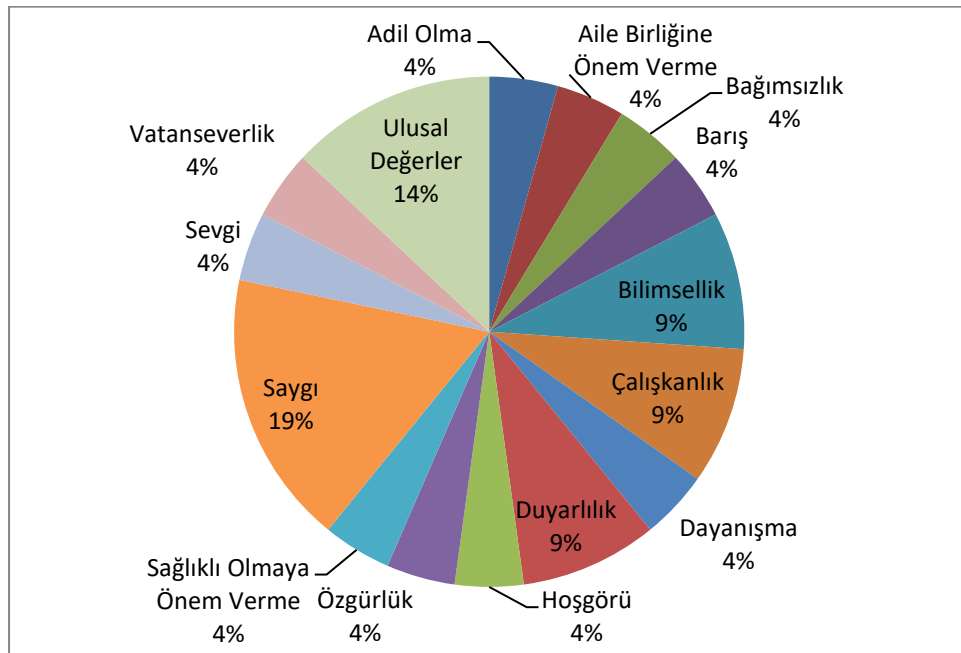
DEĞERLER																								
TİYATRO	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardıms severlik	Dini Değerler	Ulusal Değerler		
Nasrettin Hoca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*		

Tiyatro türünde tek metin olan “Nasrettin Hoca”; içinde pek çok değer ve ders barındıran Nasrettin Hoca fıkralarının gelişigüzel birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Fıkralar gelişigüzel birleştirildiği için önemli ulusal değerlerimizden olan Nasrettin Hoca olumsuz özelliklere sahip bir karakter gibi anlaşılmasına sebep olmuştur.

İncelenen kitapta tür olarak tek olan (biyografi, fabl, makale, fıkra) pek çok metin olmasına rağmen, tiyatro metninin konusu Nasrettin Hoca olduğu halde değer aktarımı konusunda başarısız olduğu söylenebilir.

İncelenen kitapta (6. Sınıf Türkçe ders kitabı); fabl, biyografi, makale, fıkra, mektup ve tiyatro türünde birer metin tespit edildiği için bu türlerdeki değerlerin yüzdelik oranları tek bir Şekil 11’de gösterilmiştir.

Şekil 11. Tek Metinli Türlerdeki Değerlerin Yüzdelik Dağılımı

Şekil 11'e göre; fabl, biyografi, makale, fıkra, mektup ve tiyatro türleriyle en fazla aktarılan değer %19 ile saygı olmuştur. Saygı değerinden sonra en fazla aktarılan değerler ise %14 ulusal değerler, %9 bilimsellik, çalışkanlık ve duyarlılıktır. Bu metin türleriyle en az aktarılan değerler ise %4 adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, dayanışma, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi ve vatanseverliktir.

Metin türleri ulusal değerleri aktarım konusunda genel olarak değerlendirilirse bu konuda en başarılı olan tür %17 ile denemedir. Denemenin ardından ulusal değerleri aktarmada başarılı olan türler %16 ile hikâye ve %14 ile şiir gelmektedir. Ulusal değerlerin yer almadığı türler ise gezi yazısı, anı, sohbet, fabl, fıkra ve mektuptur.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle ulaşılan sonuçlara ve ileride yapılacak çalışma ve araştırmalara yol göstermesi açısından önerilere yer verilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığına ait 2016 – 2017 eğitim öğretim yılında kullanılan 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki 30 metin: “aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, ulusal değerler” değerleri açısından incelenmiştir. Kitabın kullanıldığı ve incelemenin yapıldığı dönemde 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı kullanıldığı için değerler, program amaçları benzer olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na göre belirlenmiştir. Programda yer almayan dinî değerler ve millî değerler Türkçe Dersi Öğretim Programı amaçlarından ve araştırmacıların değer sınıflandırmalarından hareketle eklenmiştir.

Ders kitabındaki metinlerde bulunan değerlerin oranı elde edilen bulgulara göre yüksekten aza doğru şu şekildedir: %13 ulusal değerler, %11 saygı, %10 sevgi, %9 duyarlılık, %6 vatanseverlik, %5 sorumluluk, %5 bilimsellik, %5 bağımsızlık, %4 çalışkanlık, %4 dayanışma, %4 dinî değerler, %4 adil olma, %3 barış, %3 yardımseverlik, %3 aile birliğine önem verme, %2 özgürlük, %2 hoşgörü, %1 dürüstlük, %1 misafirperverlik, %1 sağlıklı olmaya önem verme, %1 temizlik.

Değer dağılımları arasında bu kadar fark olması kitabın değer odaklı hazırlanmadığının dolayısıyla değer aktarımının bir plan dâhilinde, sistematik olarak verilmediğini göstergesidir.

Aral (2008), Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı 6. Sınıf Türkçe ders kitabındaki 19 metni incelediği çalışmasında en çok işlenen değer olarak vatanseverliği tespit etmiştir ve Ekinci Çelikpazu ve Aktaş (2011)’ın yaptıkları çalışmanın sonuçları da aynı doğrultudadır: 6. sınıf Türkçe ders kitabında ulusal değerlerden en çok iletilen değer %39,28 ile vatan sevgisidir. Fakat Karagöz (2009) ise 6 ve 7. ders kitaplarını incelediği çalışmasında en sık rastladığı değer %35,4 ile çalışkan olma’dır. Bu sonuçla diğer çalışmalardan ayrılmıştır. Doğan ve Gülüşen (2011) ‘de yaptıkları çalışmada Millî Eğitim Bakanlığına ait 6, 7 ve 8. Sınıfa ait ders

kitaplarını incelemişlerdir. 6. Sınıf Türkçe ders kitabında en çok ulusal değerleri tespit etmişlerdir. Çalışmaya göre ulusal değerlerden sonra en sık rastlanan değerler ise doğa sevgisi ve sorumluluktur. Rençber (2009) ve Pilav, Demir ve Demir (2015) de yaptıkları çalışmalarda ders kitaplarında en çok işlenen değer olarak ulusal değerleri belirlemişlerdir. Bu bağlamda önceki araştırmaların sonuçlarına bakıldığında vatanseverlik, ulusal değerler, çalışkanlık, sevgi en sık rastlanan değerler olmuştur. Literatürdeki diğer çalışmaların sonuçlarıyla yapılan çalışmanın sonuçları birbirlerini destekler niteliktedir.

Ekinci Çelikipazu ve Aktaş (2011) çalışmalarında misafirperverlik ile temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme değeri ile ilgili bulgu tespit edememişlerdir fakat bu çalışmada oranı çok az olsa da bu değerler tespit edilmiştir. Doğan ve Gülüşen (2011) yaptıkları çalışmada metinlerde hayvan sevgisinin yer almadığı belirtilmiştir ama yapılan çalışmada hayvan sevgisi, sevgi değeri içerisinde değerlendirilmiştir ve “Sahibini Unutmayan Köpek”, “Kınalı Keklik” metinlerinde hayvan sevgisi tespit edilmiştir. Şen(2008), yaptığı çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığına ait 6. Sınıf Türkçe ders kitabında aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme değerlerine ait bulgulara ulaşamamıştır. Fakat çalışmada bu değerlerle ilgili bulgular tespit edilmiştir. Örneğin aile birliğine önem verme “Bayram Yeri”; misafirperverlik “Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler”; sağlıklı olmaya önem verme “Dijon’dan Trabzon’a”, bilimsellik “Mustafa Kemal Atatürk”, barış ise “100. Yıl Marşı” başlıklı metinde tespit edilmiştir. Sonuç olarak incelenen 6. sınıf Türkçe ders kitabında değerlerin, diğer çalışmalarda incelenen kitaplara göre daha ayrıntılı olarak ele alındığı görülmektedir.

Temalara göre değer aktarımına bakılacak olursa en yüksek oran %21 ile Atatürk Teması’na aittir. Aynı zamanda değer çeşitliliği açısından en zengin metin olan “Mustafa Kemal Atatürk” de bu temada bulunmaktadır. En düşük oran ise %13 ile Duygular Teması’dır. Bu temada hiçbir değer tespit edilemeyen bir metin (Yaşamımızdaki Renkler) olduğu gibi temanın diğer metinlerinde de değer çeşitliliği oldukça azdır.

Mustafa Kemal Atatürk (bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, saygı ve vatanseverlik), Atatürk’ten Anılar (dayanışma, estetik, eşitlik, saygı,

sorumluluk, vatanseverlik), Forsa (dinî değerler, duyarlılık, dürüstlük, özgürlük, vatanseverlik, yardımseverlik, millî değerler) ve Vitrindeki Masal Kitabı (dinî değerler, duyarlılık, saygı, sevgi, yardımseverlik) en fazla değer çeşitliliğinin görüldüğü metinlerdir. Türk milleti için başlı başına bir değer, örnek bir kişilik olan Atatürk’le ilgi metinlerde değer sayısının fazla oluşu değer aktarımının başarısını olumlu olarak etkileyebilir. Ayrıca amaç, değerler eğitiminde başarı sağlamaksa değer çeşitliliği fazla olan Vitrindeki Masal Kitabı’nın serbest okuma metni olarak verilmeyip değer çeşitliliği az olan ya da hiçbir değere yer verilmemiş metinlerin yerine kullanılması gerekirdi. Bunların dışında incelenen kitapta ulusal değerlerin yoğun olması, Atatürk Teması’nda değer oranının diğer temalara göre fazla olması kitabın, Türkçe Dersi Öğretim Programı (2015: 5) ’ndaki “Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak.” amacına hizmet ettiği söylenebilir.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda herhangi bir değer tespit edilemeyen metin “Yaşamımızdaki Renkler”dir. Yaşamımızdaki Renkler (serbest okuma metni) adlı metin şu ana düşünce etrafında yazılmıştır: “İnsanın hayatındaki yeni başlangıçlar beraberinde hem heyecan hem de hüznü getirir. Çünkü insanın hayatına giren yeni şeyler onu heyecanlandırırken geçmişi yani geride bıraktıkları ise onu hüznendirir.” Bir değer kazandırma kaygısıyla yazılmış bir metin değildir sadece bir konuda yazarın düşüncelerine yer verilmiştir.

Türk kültürünü oluşturan değerli dokulardan biri olan Nasrettin Hoca, “Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” adlı metinde “Adımı anmanız benim komikliğimi çağrıştırmaya yeter de artar bile.” ifadesiyle “komik” olarak değerlendirilerek aslında Hoca’nın felsefi, İslami, hazır cevap, toplum bilimci, ders verici yanlarının bir kenara bırakılarak yanlış değerlendirilmesine, onun çocukların gözünde farklı algılanmasına yol açmıştır. Çünkü “hoca” olarak bilinen ve “saygı” gören biri sadece “komik” olarak değerlendirilemez. Türk kültüründe hoca; âlimdir, kâmindir ve sorumluluk sahibidir. Nasrettin Hoca da; sözü dinlenen, görüşlerine değer verilen, fikir üretebilen, bilgili, hoşgörü sahibi ve en önemlisi de “nüktedandır”, “nüktedan bir halk filozofudur”, komik değildir (Demir, 2013: 7, 8, 9).

Benzer durum “Nasrettin Hoca” başlıklı metinde de görülmektedir. Nasrettin Hoca fıkralarından bazıları bir araya getirilerek tiyatro metni olarak kurgulanmıştır. Fakat fıkraların giriş bölümleri ya da gelişme bölümleri verilmeyip sadece sonuç bölümlerinin verilmesi Türk milletinin önemli kültürel değerlerinden biri olan Nasrettin Hoca’nın cimri, düzenbaz, karısına – kızına kötü davranan, işine geldiği gibi davranan birisi olarak algılanmasına sebep olmuştur. Millî bir değer, kitaplarda, özellikle ders kitaplarında bu şekilde itibarsızlaştırılmasına izni verilmemelidir.

İncelenen 6. sınıf Türkçe ders kitabında 8 hikâye; 5 şiir ve deneme; 2 anı, gezi yazısı ve söyleşi; fabl, tiyatro, mektup, makale, fıkra ve biyografi türünde ise birer metin bulunmaktadır. Şiir türündeki metinlerde ortak olan değer /değerler ya da sayıca diğerlerinden fazla olan değer/değerler tespit edilememiştir. Aynı durum deneme türündeki metinler için de geçerlidir. Anı türündeki metinlerde ortak olan değerler: adil olma ve vatanseverliktir. Gezi yazısı türündeki metinlerde ortak olan değer estetikdir. Hikâye türündeki metinlerde çoğunluk olarak “ulusal değerler” (Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Forsa, Eskici, Bayram Yeri, Kınalı Keklik) ve “duyarlılık”(Vitrindeki Masal Kitabı, Forsa, Eskici, Sahibini Unutmayan Köpek, Kınalı Keklik) verilmiştir. Fırat ve Mocan (2014) yaptıkları çalışmada, özel bir yayınevine ait 6. sınıf Türkçe ders kitabında sadece bir metinde, ulusal değer olarak ana dili/Türkçe sevgisini tespit etmişlerdir. Fakat bu çalışmada ulusal değerlerden Türkçe sevgisi dışında bayrak, vatan gibi unsurlar, kültürel şahsiyetler ve geleneksel öğeler de belirlenmiştir. Bu durum incelenen kitapta ulusal değerlerin birçok açıdan daha ayrıntılı olarak ele alındığını göstermektedir.

Diğer metin türlerine göre sayıca fazla olduğu için en çok değer aktarımı yapan metin türü hikâye (%24) olmuştur. Burada şaşırtıcı sonuç ise biyografi türünde tek metin olmasına rağmen bu türün değer aktarımı konusunda ikinci sırada (%14) olmasıdır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda 6. sınıfta yer verilmesi gereken türler: şiir, hikâye, anı, masal, fabl, deneme, tiyatro ve mektup olarak belirlenmiştir (2006: 57). Fakat incelenen kitapta “masal”a yer verilmemiştir. Hâlbuki değer aktarımı konusunda hikâye kadar başarılı olan metin türü masaldır. Kitaba sayıca bu kadar

fazla hikâye koymak yerine tür çeşitliliği açısından masal da dâhil edilebilirdi. Çünkü iyi – kötü, doğru – yanlış çatışmasının anlatıldığı, genellikle iyinin ve doğrunun galip geldiği masallar, çocukların zihninde iyi ve doğru kavramlarının şekillenmesinde yardımcı olmaktadır. Masalların amacı çocukların zihnine, iyi ve kötünün çatışmasında daima iyinin, haklılığın kazanacağını işlenmesini sağlamaktır. İyi ve doğru olanlar ne kadar zayıf ve güçsüz olurlarsa olsunlar mutlaka yardım görürler. İyilik yapan masal kahramanları, iyiliklerinin karşılığını her zaman iyilik olarak bulurlar. Her türlü zorluk karşısında sabreden kahramanlar muhakkak mutluluğa ulaşırlar. Çocukların hayal dünyasının gelişmesinde önemli bir rol üstlenir. Kısaca masallar, “eğitici kıymeti olan, daha açık bir ifade ile çocukların duygu, düşünce ve hayallerini sözlü veya yazılı olarak işleyen ve onların güzellik duygularını geliştiren bunu yaparken de millî bir kimlik edinmelerinin yanında millî ve evrensel değerleri farkında olmadan benimsemelerini sağlayan” bir türdür (Karatay, 2007: 472, 473, 474). Masallarla çocuklar değerleri eğlenerek öğrenebilirler.

Edebî eserleri temel alarak yapılan değerler eğitimi çalışmalarının olumlu sonuçlandığını araştırmacılar (Karatay, Destebaşı ve Demirbaş, 2015) dile getirmektedir. Derslerde, özellikle Türkçe Dersi’nde en çok kullanılan araç, ders kitabındaki metinlerdir. Bu yüzden değer aktarımı yöntemlerinden ahlaki muhakeme ve değer analizi yöntemlerinin kullanımı için de son derece uygundur. Çünkü bu yöntemler için örnek durum ve olaylara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç ise hikâye, masal, roman türlerle gibi sağlanabilir. Ayrıca bu türler değer telkin etme için de uygundur. değer telkin etme yöntemi için kullanılabilecek diğer metin türü ise şiirdir (Karatay, 2011: 1445; Karatay, Destebaşı, Demirbaş, 2015: 128).

Kısaca ders kitaplarına seçilecek metinlerin türleri, nitelikleri, değerler eğitiminin başarısını etkileyen önemli bir faktördür. Ders kitaplarının, değerler eğitimi açısından öneminin fark edilmesi ve kitaplara değerler eğitime uygun metinlerin seçilmesi gerekir.

Sonuç olarak Millî Eğitim Bakanlığına ait 6. sınıf Türkçe ders kitabında ulusal değerlerin yoğunlukta olması şüphesiz Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın amaçlarına ulaşma hususunda başarıyı artıracaktır. Fakat diğer değerlerin dağılımının

dengelesiz olması, Türk kùltürü açısından önemli bir isim olan Nasrettin Hoca'nın yanlış anlaşılacak şekilde aktarılması, kitabın ulusal değerler konusundaki etkisini düşürmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- ✓ Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılan en önemli materyal metinlerdir. Metinler seçilirken, metinlerin millî, manevi ve evrensel değerlerin öğretimine uygun olmasına dikkat edilmelidir.
- ✓ Türk kùltürü açısından önemli isimlerle ilgili metinlerde, bu isimlerin yanlış anlaşılacak şekilde yer almamasına dikkat edilmelidir.
- ✓ Değerlerin ders kitaplarına, temalara, metin türlerine dağılımları dengeli olmalıdır. Ders kitaplarına konulacak metinler ve bu metinlerde işlenecek değerler temalar ile uygunluk göstermelidir.
- ✓ Ders kitaplarındaki metinler güncel tutulmalıdır. Çünkü toplumun ihtiyaçları değıştikçe değerler de değışiklik göstermektedir.
- ✓ Bu çalışmada MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki metinler değerler açısından incelenmiştir. Özel yayınevlerine ve diğer sınıf düzeylerine ait ders kitaplarındaki metinler de değerler açısından incelenmelidir. Bu şekilde Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler açısından durumu gerek yayınevleri gerek sınıf düzeyleri açısından karşılaştırılarak daha ayrıntılı olarak tespit edilebilir.
- ✓ Türkçe ders kitaplarındaki metinler güncel öğretim programlarının değerler konusundaki yaklaşımları esas alınarak incelenmelidir. Eski öğretim programlarına dayalı çalışmaların sonuçları ile güncel programa göre incelemelerin sonuçları karşılaştırılarak Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler açısından durumu tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, S. (2015). *İlkokul(1–4) ve Ortaokul(5–8) Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Değerler Bakımından İncelenmesi ve Değerler Eğitimi İlişkin Öğrenci Algıları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Akbaş, O. (2004a). *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2004b). “Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi”. R. Kaymakcan, S.Kenan, H. Hökelekli, Z. S. Arslan, M. Zengin (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (673–695). İstanbul: Dem Yayınları.
- Akbaş, O. (2014). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. Y. S. Zavalı, (Ed.), *Değerler Eğitimi* içinde (38 – 55). İstanbul: Ensar.
- Akbaş, O. H. (2012). “Japonya’da Ahlak ve Değerler Eğitimi”. R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A.Y. Okudan, H. Yiğit, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi – II - Uluslararası Sempozyumu* içinde (643- 652). İstanbul: Dem Yayınları.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim* (4. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Alan, Y. (2012). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma ve Serbest Okuma Metinlerinin Dinî ve Ahlakî Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Aral, D. (2008). *Millî Eğitim Bakanlığının Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Arslan, Z., Yaşar, F. (2014). Yükselen “Değer” Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. Y. S. Zavalı, (Ed.), *Değerler Eğitimi* içinde (7–13). İstanbul: Ensar.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak. *Eğitime Bakış*, 7(19), 39–45.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18), 16–19.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi* (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Batur, Z. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., Kılıç Çakmak, E. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cebeci, S.(2012). “Toplum ve Devlet Yapısında Değerler Eğitiminin Rolü (Kırgızistan Örneği)”. R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A. Y. Okudan, H.Yiğit, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi – II - Uluslararası Sempozyumu* içinde (617- 628). İstanbul: Dem Yayınları.
- Cihan, N. (2010). *Türkçe Öğretimi Amaçlarının Değerler Aktarımı Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çapoğlu, E. (2014). *Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çırak, G., Şahin, D. B., Özberk, E. B., Eriş, H. M. (2014). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(1), 83–95.
- Çiftçi Arıdağ, N. (2014). Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi. Y.S. Zavalı, (Ed.), *Değerler Eğitimi* içinde (56- 92). İstanbul: Ensar.
- Demir, C. (2014). *Nasrettin Hoca “Komik” mi?* Kümbet Altında, 55 (Bahar), 7 – 9.

- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.
- Dilmaç, B. (2012). *İnsanca Değerler Eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Pegem A Akademi
- Doğan, B., Gülüşen, A., (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki (6–8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75–102.
- Doğan, İ.(2004). Türk Millî Eğitim Sisteminde Değer Sorunu. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. S. Arslan, M. Zengin, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (615–633). İstanbul: Dem Yayınları.
- Ekinci Çelikpazu E. ve Aktaş E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 6(2), 413–424.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2016). *Uygulama Örnekleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erdem, M. (2015). Türk Eğitim Sistemi. A.Balcı, (Ed.), *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri* (5. Baskı) içinde (1 – 30). Ankara: Pegem A Akademi.
- Erden, M. (2014). *Eğitim Bilimlerine Giriş* (8. Baskı). Ankara: Arkadaş.
- Ergin, M. (1995). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Bayrak.
- Esen, Ş. (2016). *Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyelerinin Söz Varlığı ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Fırat, H., Mocan, A. (2014). Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâyelerde Yer Alan Değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183 (183), 25–49.
- Gafarov, A. (2012). “Çağdaşlaşma Sürecinde Azerbaycan’da Dini Değerlerin Eğitimi ve Devletin Din Politikası”. R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A. Y.

- Okudan, H. Yiğit, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi – II - Uluslararası Sempozyumu* içinde (629- 642). İstanbul: Dem Yayınları.
- Günay, V. D. (2017). *Metin Bilgisi/Hem Metin Çözümleme Hem De Yaratıcı Yazma* (5. Basım). İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Güneş, F. (2013). Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1 (1) , 1-12
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlak Gelişme* (4. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Konya: Palet.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi* (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- İdi Tulumcu F. ve Tulumcu F. M. (2015). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Programlarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 535 – 560.
- Kale, N.(2004). “Nasıl Bir Değerler Eğitimi?” R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. S. Arslan, M. Zengin, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (313–322). İstanbul: Dem Yayınları.
- Karababa, A. (2015). Değer Olgusu. B. Dilmaç ve H.H. Bircan,(Ed.), *Değerler ve Değerler Psikolojisi* (2. Baskı) içinde (1–18). Ankara: Pegem A Akademi.
- Karagöz, B.(2009). *Yapılandırmacı Yaklaşım Göre İlköğretim 6 ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Algı Çerçevesi ile Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler* (33. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2007). Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463–477.
- Karatay, H. (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı. *Electronic Turkish Studies*, 6(1), 1449 – 1454.

- Karatay, H., Destebaşı, F., Demirbaş, M. (2015). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin 6, 7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Karakter Gelişimine Etkisi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 123–140.
- Kardaş, M. N., Cemal, S. (2017). Değerler Eğitimi ve Türkçe Öğretiminde Değer Eğitimi Üzerine Yapılan Araştırmalara İlişkin Kaynakça Denemesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 383–412.
- Kavaklı, T. (2019), *Mavisel Yener'in Masal Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kaya, M. ve Taşkın, O. (2016). Okulda Değerler Eğitimi. M. Köylü, (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* içinde (131–157). Ankara: Nobel.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş., Aytan, T. (2013). Türkçe Ders Kitaplarında Değer Eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 657–669.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2014). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM.
- Keskin, Y. (2015). Değer Davranış İlişkisi. B. Dilmaç ve H. H. Bircan, (Ed.), *Değerler ve Değerler Psikolojisi* (2. Baskı) içinde (103–135). Ankara: Pegem A Akademi.
- Keskin, Y. (2016). Değer Eğitimi Yaklaşımları. M. Köylü, (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* içinde (73–99). Ankara: Nobel.
- Köylü, M. (2016). Ailede Değerler Eğitimi. M. Köylü, (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* içinde (105–129). Ankara: Nobel.
- Kuşdil, M. E., Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59–76.
- Külünkoğlu, T. (2010) *İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- MEB (1973). Millî Eğitim Temel Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> (24.12.2018).
- MEB (2012). *Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2.htm> (24.12.2018).

- MEB (2015). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara.
- MEB (2015). *İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara.
- MEB (2016). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2015). *Sosyal Bilgiler Dersi (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programı (1 – 8. Sınıflar)*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *18. Millî Eğitim Şûrası*. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12> (24.12.2018).
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *İlk Ders Genelgesi*.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2013). *Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu (Ortaokul 5 – 8. Sınıflar)*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2013). *İlkokul ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (1–8. Sınıflar)*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2013). *İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Fen Bilimleri Dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2013). *Ortaokul Matematik Dersi (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2015). *Türkçe Dersi (1- 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara.
- Ocak, G., Kutlu Kalender, M . (2017). Ortaokul 5. ve 6. Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programının Kazanım ve İçerik İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (23), 209–225.

- Osbeck, C. (2012). “İsveç’te Değerler ve Din Eğitimi”. R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z..Ş. Altın, M. Zengin, A. Y. Okudan, H.Yiğit, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi – II - Uluslararası Sempozyumu* içinde (141- 148). İstanbul: Dem Yayınları.
- Özdemir, O. , Özdemir, P., Kadak, M., Nasıroğlu, S . (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (4), 566–589.
- Pilav, S., Demir, H. A., Demir, H . (2015). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 45 (206), 16–29.
- Pilav, S., Erdoğan, Ş . (2016). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 45 (210), 351–371.
- Poyraz, H. (2004). “Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı”. R. Kaymakcan, S.Kenan, H. Hökelekli, Z. S. Arslan, M. Zengin, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (81–88). İstanbul: Dem Yayınları.
- Rençber, O. (2009). *1997 – 2005 / Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Süresince İlköğretim İkinci Kademe Sınıflarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Ulusal ve Dinsel Değerler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Senek, S. (2018). *Aytül Akal’ın Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Sırakaya, C. (2018). *Muzaffer İzgü’nün 1970 – 80 Yılları Arasında Yayınladığı Yedi Öykü Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Somuncu, S. (2008). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebi Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Susar, S. (2015), *Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Şen, Ü. (2008). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763 – 779.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK, (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, E. Z. (2012). “Moral (Ahlak) Derslerinin Bir Unsuru Olarak Değerler Eğitimi Uygulamaları: Belçika Örneği". R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A. Y. Okudan, H. Yiğit, (Ed.), *Değerler ve Eğitimi – II - Uluslararası Sempozyumu* içinde (653- 673). İstanbul: Dem Yayınları.
- Turan, İ. ve Nazıroğlu, B. (2016). Medyada Değerler Eğitimi. M. Köylü, (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* içinde (159–178). Ankara: Nobel.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi* (4. Baskı). Ankara: Pegem A Akademi.
- Yaman Atalay, D. (2013). *2012 – 2013 Öğretim Yılı İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi ve Duygular Temalarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Yaman, E. (2014). *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar* (3.Baskı). Ankara: Akçağ.
- Yaman, H., Taflan, S. , Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107–120.
- Yeniay, S. (2019), *Behiç Ak'ın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7 – 17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim Yönetiminde Değerler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407–4.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerler Formu

METİNLER	Aile Birliğine Önem Verme	Adil olma	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Hoşgörü	Misafirperverlik	Özgürlük	Sağlıklı Olmaya Önem Verme	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatanseverlik	Yardımcıverlik	Dini Değerler	Ulusal Değerler
Kütüphane																						
Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması																						
Canım Kitap																						
Kitap																						
Vitrindeki Masal Kitabı																						
Mustafa Kemal Atatürk																						
Atatürk'ün Fikir Dünyası																						
Atatürk'ten Anılar																						
100. Yıl Marşı																						
Anadolu'nun Sesi																						
Soylu Bilge Ağacı																						
Eskici																						
Anadolu																						
Bayrak																						
Forsa																						
Meşe ile Saz																						
Dijon'dan Trabzon'a																						
Nasrettin Hoca																						
Yaşamımızdaki Renkler																						
Sahibini Unutmayan Köpek																						
Anadolu'da Bahar																						
Bayram Yeri																						
Hoşgörüler Diyarı Mardin																						
İnsanı Selçuklu Devrine Götüren Şehir: Kayseri																						
Atasözü ve Deyimlerde Kalan Mahalleler																						
Boş Arsa																						
Kınalı Keklik																						
Orman Küstü Bize																						
Hayvan Olimpiyatları																						
Yıldızlar, Evren ve Galileo																						